This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`



CHERD

CORNELIUS NEPOS
DE
VITIS
Excellentium Imperatorum.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT
NICOLAUS COURTIN,
HUMANITATIS PROFESSOR IN UNIVERSITATE PARISIENSI.

JUSSU CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

Serenissimi Delphini.

EDITIO DECIMA SEXTA,

PRIORIBUS MULTO EMENDATIOR.

LONDINI:
IMPENSIS G. J. & J. RICHARDSON, WILKIE & ROBINSON, SCATCHERD & LETTERMAN, LACKINGTON & CO. C. LAW, & LONGMAN, HURST, REES & ORME.

1806.

AL 29383

H. Bryer, Printer, Bridge Street, Blackfriars.

PRÆFATIO.

VARIIS, ac propè jam innumeris *CORNELII NEPOTIS* de excellentium Imperatorum vitis, editionibus, hæc iterum sub SERENISSIMI PRINCIPIS DELPHINI auspiciis accessit. Quum enim sapientissimus ille principis moderator *Dux Montauserius* eo maximè tendat, ut Galliæ imperio regem omnibus tùm mentis, tùm corporis dotibus absolutum instituat; singularem curam adhibuit, ut omnes Latinos auctores, pluribus in locis aut vitiatos aut obscuros, aut denique difficili verborum involucro implicitos, restitutos, perspicuos, & nitidâ interpretatione expeditos offerat, quos, sine ullo, vel saltem gravi labore, teneræ menti instillare possit. Quum enim ex his auctoribus, tanquam ex uberrimo fonte, innumera sapientiæ, fortitudinis, moderationis, munificentiæ, cæterarumque virtutum regiarum exempla eruantur, quibus Heroum filii teneram adhuc ætatem suam ad ardua promoveant; idcirco peritissimus ille

tanti Principis formator, non eos solùm summis, ut aiunt, labris delibandos, at avido ore ipsi absorbendos voluit. Sed quemadmodum dapes malè paratæ, malè coctæ, & stomacho parum convenientes, vel nauseam, vel cruditatem pariant; ita etiam in artibus & studiis, nisi ea ingeniorum captui accommodaveris, vix proficies, & pusillos tuis curis creditos ægrè admodum promovebis. Quamobrem, ex illustrissimi Ducis *Montauserii* mandato, viri complures selecti in enucleandis omnium Latinorum auctorum difficultatibus diligentiùs quam hactenùs incubuerunt: cuique suus ergo assignatus est labor, cuique sua demandata est provincia: at mihi *CORNELIUS NEPOS* obtigit; auctor quidem primo aspectu facilis, sed si intimiùs & attentiùs perpendas, plerisque in locis, propter abruptum dicendi genus difficilis. Multi quidem viri eruditi & graves jam in eo exponendo magnoperè insudàrunt; variæ, ut jam præmonuimus editiones extiterunt; quarum tamen nulli penitùs adhærere voluimus, sed prout ad intentum nostrum expedire visum est. Dionysius Lambinus, vir sanè profundæ eruditionis, amplissimas super eo auctore anno-

annotationes contexuit; accessit & Gebhardi super eodem auctore spicilegium: adde diligentissimas elucubrationes Andreæ Schotti, Joannis Vossii, Petri Danielis, Longolii, Magii, Gifanii, Savaronis, Boecleri, Ernestii, Bosii, Manutii, Barthii Beroaldi, Bongarsii, Buchneri, Casauboni, Freinshemii, Gronovii, Grotii, Lipsii, Mureti, Pighii, Pontani, Puteani, Rutgersii, Salmasii, Scaligeri, Turnebii, Hornii, & quorundam aliorum commentatorum illustrationes: quorum omnium diligentiâ & labore non mediocriter emendatus, ac illustratus est. Nihilominus tamen, quia vel nimis in rebus minùs necessariis morati sunt, vel plurima interpretatione egentia præterierunt, vel immoderatâ verborum prurigine fusiùs atque obscuriùs scripserunt; idcircò *serenissimi Principis DELPHINI* auspiciis, *illustrissimique Ducis MONTAUSERII* nutu confirmatus; ac престереà excellentissimi viri Domini *Bosuetii*, Condomensium olim episcopi; necnon & clarissimi, & profundissimæ eruditionis viri Domini *Huetii* luminibus illustratus, novum illud opus tentavi: idque unum in mente habui, ut & compendiosè, sed citra obscuritatem, omnia

 dicerem,

dicerem, nec quidquam tamen, quod desiderari posset, & ad genuinum nitorem, lucemque perfundendam conduceret, præterirem. Itaque instituti nostri duæ sunt partes: prima quidem, ut simplici vocum interpretatione obscuriora verba nitidioribus explicemus; altera, ut notis accuratissimis omnem rerum difficultatem subtrahamus. Quod si utrumque assecuti fuerimus, nostrum quoque intentum omninò assequemur.

CORNELII

CORNELII NEPOTIS
VITA,
EX VARIIS AUCTORIBUS EXCERPTA.

QUANDOQUIDEM nobis de auctoris nostri vitâ dicturis multa occurrunt statuenda ac confirmanda, de quibus inter se scriptores delitigant, variique in varias opiniones distrahuntur; pauca quædam de ejus nomine, patriâ, ætate, variisque ejus operibus disseramus.

Quod ad ejus nomen pertinet, hunc *Cornelium Nepotem*, cum Onuphrio Panvinio, Joan. Savarone, Petro Nannio, Gifanio, Schotto, Vossio, Lambino, & aliis benè multis non deteriori auctoritate scriptoribus, asserimus; licet plerique, ex quorum numero est Hieronymus Magius, *Æmilium Probum* esse velint. At primò, ab ipso auctore abundè refelluntur, qui Porcii Catonis vitam his verbis claudit: *Hujus de vitâ & moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Tit. Pomp. Attici*, &c. Quæ quidem nullatenus de Æmilio Probo, sed de Cornelio Nepote intelligenda sunt; quum ille, Theodosio; hic, Julio Cæsare & Octavio imperantibus, vixerit: quo etiam tempore Tit. Pomp. Atticum vixisse certum est. Deinde nec Æmilium Probum, nec Theodosiani ævi quenquam alium hujus operis auctorem fuisse, pura & Romana hujus

libri dictio evidentissimè arguit. Accedit & altera duplex ratio, quod nimirum (ut in ejus vitâ inquit Vossius) *Tulliani esse ævi scriptorem, neque alium quàm Nepotem, tum veterum aliquot librorum indicio cognoscitur, tum etiam quòd ad Pomp. Atticum (cujus idem rogatu de vitâ Catonis librum fecit) vitæ istæ scribantur.* Præterea eo in opere multa leguntur, *Quæ* (ut idem Vossius ibidem ait) *opus hoc scriptum esse clamant, quo tempore Pompeius & Cæsar plus poterant, quàm liberâ in republicâ expediret.* Hæc autem omnia Dionys. Lambinus congessit: quorum tamen præcipua, & quæ ad intentum nostrum magis conducent, cæteris brevitatis causâ, quia plura sunt, semotis, seligere liceat. Primum autem ex Miltiade sic habetur: *Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quo faciliùs intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari, & tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi, atque obsoleti; sic olim apud Athenienses fuisse reperimus.* Hæc autem verba, inquit Lambinus, arguunt hunc librum scriptum esse, quo tempore penes populum aliqua adhùc potestas erat; non tempore Theodosii, quo nihil populus poterat. In Epaminondâ verò sic legitur; *Quo tempore, duce Pelopidâ, exules Thebas occupârunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt; Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domi se retinuit; quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque civilem victoriam funestam putabat.* Videtur his verbis, inquit noster scriptor, & belli civilis auctores, Pompeium & Cæsarem, in quo tantum sanguinis civilis profusum sit, notare, & tacitè Pomponii Attici consilium approbare, qui bellis civilibus, quæ in

ejus

ejus ætatem inciderunt, interesse, noluerit, &c. At illud sanè perspicuum est, quod sic ex Agesilao excipitur: *In hoc non minùs ejus pietas suspicienda est quàm virtus bellica; qui quum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi; tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartæ. Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent.* Hic locus, inquit, clamat, auctorem hujus libri carpere & notare Pompeii & Cæsaris, sed maximè Cæsaris, potentiam non ferendam, qui imperium, & exercitum retinere ultra tempus lege concessum, voluerit. Ad aliud transeo, quod ex Eumene deducitur: *Macedones vero militès eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur.* At, inquit, locus ille declarat hunc librum esse scriptum, quo tempore populus Rom. imperii summam obtinebat, &c. Supersunt duo tantùm testimonia. Sed in uno solùm hæreo, hocque etiam in Eumene sic habetur: *Namque illa phalanx Alex. M. quæ Asiam devicerat, inveteratâ cum gloriâ tum etiam licentiâ, non parere se ducibus, sed imperare postulabat; ut nunc veterani faciunt. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minùs eos, cum quibus steterint, quàm adversus quos fecerint.* Hic locus, si attentè consideretur, inquit Lambinus, unàque legantur quæ ad eum annotavimus, omnium apertissimè indicat, atque arguit hujus libri scriptorem consulum annuorum, non imperatorum perpetuorum temporibus & floruisse & scripsisse. Sic autem Lambinus in annotationibus ad hunc locum habet: *Etiam hic locus clamat, hujus libri auctorem floruisse ætate M. Tullii, & Pomponii Attici, & Cn. Pompeii,*

&c.

& C. Julii Cæsaris, & quo tempore lababat resp. Rom. & ad tyrannidem propendebat; nondum autem prorsùs in unius potestate versabatur. Quo minus credibile est ætate eum Theodosii vixisse. Sic autem queritur Marcus Tullius de veteranorum superbiâ & arrogantiâ, Philipp. 2. *Quanquam, patres conscripti, quosque sententias dicemus veteranorum arbitratu? quod eorum fastidium, quæ tanta arrogantia est, ut ad arbitrium eorum etiam imperatores deligamus?*

Quibus omnibus Lambini testimoniis hæc insuper adjicio ex vitâ Attici deprompta, quibus manifestum est, & Atticum tempore belli civilis Pompeii & Cæsaris, imò & multò post vixisse; & Corn. Nepotem tunc floruisse & scripsisse. Sic autem primùm legitur: *Incidit Cæsarianum civile bellum, quum haberet annos circiter sexaginta* (de Pomponio Attico loquitur, ut cuilibet legenti patebit:) *Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit,* &c. Deinde ita habetur: *Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula. Secutum est illud, occiso Cæsare, quum respublica penes Brutum videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse videretur. Sic Marco Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius, quàm hoc sene:* Atticum intellige. Hæc clariora sunt, quàm ut aliâ luce indigeant. Sunt & ejusmodi innumera, quibus supersedebimus. Nunc ad ea veniamus, quibus Cor. Nepotem tunc vixisse & scripsisse probemus. 1. Est; *Sæpe enim, propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.* De semetipso loquitur Nepos, seque Attici rebus domesticis interfuisse prædicat. Quid clarius? 2. *De pietate autem Attici quid plura commemorem? quum hoc ipsum verè gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta,* quum

quum esset septem & sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam rediisse, &c. 3. *Hactenus, Attico vivo, edita hæc à nobis sunt. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur.* Si ergo Nepos Atticum loquentem audivit, si eo vivo hæc edidit, si superstes ei fuit; certè eum tunc vixisse necesse est. Sunt & plura alia: sed hæc retulisse satis sit.

Ex eo autem error ille provenit, *Quod* (teste eodem Vossio, ibidem,) *librario id fuerit nomen, qui vitas eas, partim suâ, partim patris & matris manu scriptas, Theodosio obtulit.* Idque verum esse confirmat Jo. Savarus, cujus hæc sunt verba: *Æmilium autem Probum, cujus nomine circumfertur hic liber, Theodosio regnante vixisse, & hujus libri exscriptorem potius esse, quàm auctorem, patet ex his versibus:*

Vade, liber noster, fato meliore memento,
Cum leget hæc dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos diademate crineis,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
Communis cunctis, hominem se regna tenere
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles: facilis tectura libelli,
Theodosio, & doctis carmina nuda placent.
Si rogat auctorem, paulatim detege nostrum
Tunc domino nomen: me sciat esse Probum.
Corpore in hoc, manus est genitricis, avique, meaque
Felices, domini quæ meruere manus.

Hos versus tanquam ineptos & malè natos arguit Lambinus: imo ab aliquo nebulone indocto & barbaro, aut scriptore librario vix semidocto, esse factos. Et paulò superiùs: *Quod autem,* inquit, *etiam versus ad hoc probandum afferunt, iisque valdè movebatur*.

batur is, quem modo commemoravi, Robortellus; si quis eos attentè leget, intelliget, non auctorem, &, ut ita dicam, parentem libri significari, sed scriptorem librarium, id est, eum qui manu descripserit.

Unde Andreas Schottus scribit: *Librum de vitâ & moribus excellentium Græciæ imperatorum, ad T. Pomp. Atticum, sequioris ætatis auctori Æmilio Probo attribuunt: à quo stylus, dicendi character, Attici ætas, multaque abjudicant.*

Hic ergo (cum Savarone exclamemus) *suo auctori reddatur, quem sibi Cornelius Nepos justo titulo vindicat quemque coævo suo & familiari Pomp. Attico dedit; cujus etiam rogatu vitam M. Catonis separatim scripsit, & illi superstes, elegantissimam ejusdem vitæ consuetudinem elegantiâ pari persecutus est.* Nec est cur dicat aliquis cum Barthio: *Æmilius Probus in ævo Theodosii Cornelio Nepotis Libros in epitomen redegit.* Namque aliud Nepos ipse concinnitate ac brevitate suâ demonstrat, idque maximè his præfationis suæ verbis: *Sed plura persequi, tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem quæ exorsus sum.*

Adde & ista, quæ Pelopidæ vitæ initio sic leguntur: *Cujus de virtutibus dubito, quemadmodum exponam: quòd vereor, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere:* & ex Epaminondâ, *Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est; quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurimum concludere constituimus.* Quæ quidem indicant, omnia complexum fuisse eâ brevitate, ut in *epitomen* redigi minimè opus fuerit.

De origine verò, seu patriâ ejus ipsum Padi accolam testatur Plin. l. iii. c. 18. his verbis: *Contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos Cornelius Padi accola.* Unde

Catullus

Catullus Veronensis poëta, ad ipsum tanquam ad civem suum, virumque illustrem opus suum mittens, Italum vocat Epig. 1.

Cui dono lepidum novum libellum,
Aridâ modo pumice expolitum?
Cornelio, tibi: namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas,
Jam tum, quum ausus es unus Italorum,
Omne ævum tribus explicare chartis,
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Cui tamen opinioni Ausonius Latino Pacato Drepanio scribens, his verbis refragari videtur, quibus ad superiora Catulli verba alludit:

Cui dono lepidum novum libellum?
Veronesis ait poëta quondam,
Inventoque dedit statim Nepoti.
At nos illepidum rudem libellum,
Burras quisquilias, ineptiasque
Credemus gremio cui fovendum:
Inveni (trepidæ silete nugæ)
Nec doctum minùs, & magis benignum,
Quàm quem Gallia præbuit Catullo.

At facilè Ausonius cum Catullo conciliabitur, quum certum sit, ideo Gallum vocari, quòd nimirum Italia Transpadana Gallia Togata diceretur. Et quamvis sint nonnulli, qui de patriâ ejus urbe quidquam habere comperti negent; nihilominùs tamen, præter scriptores à nobis jam laudatos, multi alii sunt gravissimi viri, qui id confirment, ipsumque Veronensem civem esse dicant, utpote qui ortus sit ex vico Veronensium Hostiliâ, ad Padi ripas sito: sic Vossius in

Nepotis

Nepotis vitâ: *At*, inquit, *Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italiâ lego; uti & in Cosmographiâ optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulæ. Imò ex Veronensium historicorum syllabo (quem doctissimus, amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis cancellarius, fecit, ac illustrissimus comes Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuisse Nepotem in Hostiliâ; qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, & Antonio in Itinerario memoratus, hodièque ecclesiasticæ Veronensium jurisdictioni subditus.* Sic etiam Onuphrius Panvinius Catalogo illustrium scriptorem Veronensium, lib. vi. Antiquit. *Constantissimo*, inquit, *civitatis nostræ testimonio Cornelium Nepotem, virum doctissimum, & antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur: cui in summâ curiâ, cum reliquis Veronensibus illustribus, etiam statua posita est ex publicâ auctoritate.*

Ex quibus omnibus jam liquido patet, ex quânam patriâ Cornelius noster ortus sit. Nunc cujus fuerit ætatis, indicemus.

Hunc Julii Cæsaris & Augusti temporibus floruisse, pluribus argumentis manifestum est: quorum primum illud esto, quòd nempe Catullus poëta ad eum opus suum, ut suprà ostendimus, direxerit; quem Marii & Syllæ temporibus natum esse certum est, & ad Cæsarem usque jam rerum potitum pervenisse. Deindè, hunc Ciceronis familiarem testatur Gellius l. xv. c. 28. *Cornelius Nepos*, inquit, *& rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maximè, amicus familiarisque fuit.* Imò, & secundum Ciceronis Epist. librum ad Nepotem, Macrobius citat, lib. ii. Saturn. cap. 1. Cujus hæc sunt verba: *Testis idem Cicero, qui in libro Epistolarum ad Cornelium Nepotem*

secundo,

secundo, sic ait. Si itaque familiaris Ciceronis fuit Corn. Nepos, si ad eum 2. Epist. lib. scripsit, certè ambos fuisse coætaneos necesse est: atque adeo quum Tullius sub Julio & Augusto Cæsare, usque ad Antonii, Octavii, & Lepidi triumviratum vixerit, his quoque temporibus Corn. Nepotem vixisse dicendum est. Adde quòd Nepotem Augustæo ævo obiisse, Plinius lib. ix. c. 39. his verbis testatur: *Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit, Me, inquit, juvene, violacea purpura vigebat.* Cui opinioni respondet Eusebius in Chronico: *Octaviani imperii anno quarto, Olympiade cxxv. Corn. Nepos scriptor historicus clarus habetur.* Quæ testimonia in eo consentiunt, ut Corn. Nepotem Catulli, Tullii, Julii, Octaviique Cæsaris coætaneum fuisse manifestè exhibeant.

Jam unum reliquum est, quod absolvamus; ut, scilicet, quot, quæque operum genera Cornelius noster fecerit, aperiamus. Certum est autem, præter librum nunc de Vitis excellentium Imperatorum, alios complures scripsisse, quos, vel incuriâ hominum, vel injuriâ temporum amisimus. Ac primo tres Historiarum libros, quibus omne ævum comprehenderit, liquidò testatur Catullus jam multoties citatus, initio Hendeca-syllabarum, quem locum nuper laudavimus:

Jam tum, quum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis,
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Secundò, se librum de historicis Græcis conscripsisse, ipsemet in Dione his verbis commemorat: *Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis Græcis conscriptus est.* Prætereà separatim librum de Catonis vitâ scripsisse, ejusdem verba indicant, jam in Catone superiùs laudata, sub finem. Chronica

pariter

pariter scripsisse, ex his Gellii verbis, lib. xvii. c. xxi. comperimus: *Ante Romam conditam, ut Corn. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & sexaginta.* Quod & Ausonius testatur Epist. ad Probum præfectum Prætorio, his verbis: *Apologos (nam & ipsa instar sunt fabularum) ad nobilitatem tuam misi; gaudens, atque etiam glorians fore aliquid, quod ad institutionem tuorum sedulitatis meæ studio conferatur.* Ipsum etiam Ciceronis vitam scripsisse, ex xv. Gellii lib. c. xxviii. cognoscimus: *Atque is tamen* (de Nepote loquitur) *in primo librorum, quos de vitâ illius* (scilicet Ciceronis) *composuit, errâsse videtur,* &c. Nec hic ejus operum terminus, sed & inter commentatores à Tertulliano in Apologetico adversus Gentes c. xi. annumeratur: *Saturnumque,* inquit, *quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut Thallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum aliud quàm hominem, promulgârunt.* Imo & vitam illustrium Scriptorum composuisse, Hieronymus de vitâ Scriptorum ecclesiasticorum his verbis commemorat: *Scripserunt de vitâ illustrium Scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Caristius satyrus, doctus vir, & longè omnium doctissimus Aristoxenus musicus. Apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, &, ad cujus nos exemplum vis provocare, Tranquillus.* Denique & Exemplorum libros contexuisse, ex vii Gellii libro, c. xviii. agnoscimus. *Cornelius autem Nepos,* inquit, *in libro Exemplorum 5. id quoque literis mandavit,* &c. Quidam etiam, inter quos Hermolaus Barbarus, castigat, in Plin. l. xv. c. 29. censent libellum de Viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, idque veteribus codicibus adstrui posse asserunt. Ego tamen Aurelii

Victoris

Victoris opus crediderim, licet fortè multa ex Nepote Victor excerpserit. Etiam Daretem Phrygium a Nepote translatum quidam arbitrantur; quod tamen falsum existimo, quum dictio ejus Augustæum ævum, quo tempore scripsit Nepos, minimè sapiat. Ut ut sit, illud unum certum est quòd scilicet hæc omnia Nepotis opera injuriâ temporum perierunt, unicumque de vitâ Excellentium Imperatorum opus ad nostram usque memoriam pervenisse, ex quibus viginti duos exterarum Gentium Imperatores habemus; duos verò duntaxat Romanos, quum reliquos amiserimus, ut ex his ipsius verbis patet in extremâ Hannibalis vitâ: *Sed tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores; quo faciliùs, collatis utrorumque factis, qui viri preferendi sint, possit judicari.* Quod ergo residuum est accipe, illustratum vide, restitutum fove.

VARIORUM AUCTORUM
DE
CORNELIO NEPOTE
TESTIMONIA & JUDICIA.

Pomponius Mela, lib. 3. cap. 5. de situ orbis.

PRÆTER Physicos, Homerumque, qui universum mari circumfusum esse dixerunt, Corn. Nepos, ut recentior auctoritate, sic certior tradit.

Idem. lib. 3. cap. 10. & Plin. lib. 2. cap. 67.

Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, quum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, ab Arabico sinu egressus per hoc pelagus (Africam) ut Nepos affirmat, Gades usque provectus est.

Idem Plinius, lib. 3. cap. 17.

Fauces oceani T. Livius ac Nepos Corn. latitudinis esse tradiderunt, ubi minimum, 7 millia passuum, ubi verò plurimum, 10 millia.

Idem ibidem.

Melpum opulentiâ præcipuum, quod ab Insubribus & Boiis & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Corn. tradit.

Idem, cap. 28. Natural.

Et Nepos Corn. Padi accola, qui Divi Augusti principatu obiit.

Plutarchus, in Lucull. extrem.

Cornelius Nepos neque senio, neque morbo aut alienatâ mente fuisse, sed a Callisthene liberto venenis corruptum.

Idem, in Marcello.

Nos autem Livio, & Cæsari, & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus Regi Jubæ credimus.

Catullus Veronensis ad Corn. Nepotem.

Cui dono lepidum novum libellum? ut suprà in Præfatione.

Ausonius Drepanio Pacato Latino.

Cui dono lepidum novum libellum?
Veronensis ait Poëta quondam, &c. ut in Præfatione.

A. Gellius

A. Gellius lib. 15. Noct. Attic. cap. 28.

Corn. Nepos & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maximè, amicus familiarisque fuit.

Suetonius de illustribus Grammaticis.

Corn. Nepos literatos quidem vulgò appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acutè, scienterque possint aut dicere aut scribere; cæterum propriè sic appellandos Poëtarum interpretes, qui a Græcis Grammatici nominentur.

Idem, in Octavii Augusti vitâ.

Non amplius ter bibere eum solitum super Cœnam in Castris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit.

Tertullianus in Apologetico.

Saturnum, quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut Thallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos; neque ullus commentator hujusmodi Antiquitatum, aliud quàm hominem promulgârunt.

Eusebius in Chronico.

Octaviani Imperii anno quarto, Olympiade cxxv. Cornelius Nepos scriptor historicus clarus habetur.

Hieronymus de vitâ Script. Ecclesiast.

Scripserunt de vitâ illustrium scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Carystius satyrus, doctus vir, & longè omnium doctissimus Aristoxenus Musicus. Apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, &c. ut supra in Præfatione.

Minutius Felix Octavio.

Scit hoc Nepos, & Cassius in historiâ, & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur.

Lactantius Firmianus, lib. 1. cap. 13.

Qui res ejus in Italiâ gestas memoriæ tradiderunt, Græci, Diodorus, & Thallus: Latini, Nepos, & Cassius, & Varro.

Ammianus Marcell. Epist. 14.

Malè narras de Nepotis filio: valdè mehercule moveor & molestè fero: nescieram omninò esse istum puerum.

Servius in 1. Æneid.

Hujus rei testis est Corn. Nepos in eo libro qui Vitæ illustrium inscribitur.

Adde his omnibus testimoniis recentiorum judicia quamplurima, quæ a nobis in Præfatione fusè relata sunt.

 CHRO

CHRONOLOGIA IMPER. GRÆCIÆ
APUD
CORNELIUM NEPOTEM,
PER
OLYMPIADES,
Ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, ac potissimùm Diodoro.

OLYMPIAS lxxii. Annus A. C. 261, Mundi 3480. putatur.

An. 1.

2.

3. Miltiades Cimonis filius Atheniensium dux Darium vicit, unâ cum Aristide, cognominato Justo.

Pugnâ Marathoniâ Darius Persarum rex profligatur. Herod. Thucyd. Dionys. Gell. & Nepos in Miltiade.

4.

OLYMP. lxxiii.

1.

2.

3. Xerxes Dario Hystaspis F. mortuo succedit.

4.

OLYMP. lxxiv.

1.

2. Aristides ostracismo urbe pellitur ab ingratis civibus. Diod. lib. xi. Plut. & Nepos.

3.

4. Themistocles oraculum interpretatur de muris ligneis.

OLYMP. lxxv.

1. Bellum Persicum Xerxis in Græciam. Athenæ incensæ.

3. Pugna

Aristides

Aristides ante tempus ab exillo revocatur. Plut.	Pugna ad Thermopylas duce Leonidâ, quâ 300 Spartani cæsi.
	Pugna ad Artemisium Persarum infelix.
2. Aristides Athen. & Pausanias Lacedæmon. cum Mardonio pugnant.	Xerxes ad Salaminem victus fugatusque. Plut. Herod. Diod. & alii.
	Pugna ad Platæas duce Persarum Mardonio occiso, & altera eodem die ad Mycalem.
3. Athenienses, consilio Themistoclis, muros restaurant, repugnantib. Spartanis. Diod. l. xi.	
4. Ejusdem suasu Piræei portus Athenis absolvitur. Diod. ib.	
Pausaniæ Lacedæmoniorum ducis proditio detecta. Necatur fame in Templo Minervæ. Plut. Nepos.	
Aristidis æquitate Græcorum imper. ad Athenienses defertur, & societatem ineunt.	
Ejusdem operâ ærarium Græciæ in Delo constituitur.	

OLYMP. lxxvi.	
1.	
2.	Lacedæmonii maris imperium affectant. Diod.
3.	
4.	

OLYMP. lxxvii.	
1.	
2. Themistocles ostracismo pulsus ad Xerxem fugit, & exul moritur.	
3. Cimon Atheniens. dux vincit Persas prælio navali ac terrestri eodem die.	Bellum in Persas i. ad Eurymedonem fluvium. Dioder. & Polyæn.
4.	

OLYMP. Xerxes,

OLYMP. lxxviii.

1.

2.

3.

4. Xerxes Persarum Rex ab Artabano trucidatur. Succedit Artaxerxes. Diod. l. xi. Ctesias, Nepos de Regibus.

OLYMP. lxxix.

1. Thasii ab Atheniensibus deficiunt, a Cimone victi. Thucyd. Nepos.

2. Bellum in Persas.

3.

4.

OLYMP. lxxx.

1. Bellnm Corinthiacum excitatum a Megarensibus.

2.

3.

4.

OLYMP. lxxxi.

1.

2.

3. Atheniensium cum Lacedæmoniis per Cimonem fœdus quinquennale. Diod lib. xi.

4.

OLYMP. lxxxii.

1.

2.

8. Cimon Persas in Cypro vincit, & maris imperium ab iis vindicat. Diod. Plutarch. Thuc. lib. 1. & Nepos. — Bellum in Persas iii, ab Atheniensibus motum.

4. Cimon in Cypro moritur. Auctores iidem. — Persæ a Cimone Athen. duce victi, pacem cum Athen. componunt.

OLYMP lxxxiii.

1. Bellum Lacedæmonium iii. gestum a Lacedæm. cum Megarensibus. Diod. lib. xiii.

2. Athenienses ad Coroneam victi a Bœotis. Diod.

3. Bellum Euboic. duce Pericle cum Eubœen. gestum. Diod. xiii.

4.

OLYMP. lxxxiv.

1.

2.

3.

4. Bellum Saminum, quo Samii in potestatem Atheniensium veniunt, Pericle duce. Diod. lib. xiii.

OLYMP. lxxxv.

1. Bellum Byzantinum, quo Byzantii subacti. Diod. lib. xiii.

2. Bellum Corinthiacum & Corcyræum Diod.

3.

4. Corinthiorum & Corcyræorum ad bellum apparatus. Diod.

OLYMP. lxxxvi.

1. Corcyræi auxilio Atheniens. vincunt Corinthios. Diod.

2.

3.

4.

OLYMP. lxxxvii.

1.

2. Bellum Peloponnesiacum incipit. Diod. lib. xiii.

3.

4.

OLYMP. lxxxviii.

1.	
2.	Athenienses duce Chabriâ & Lachete prosperè ad Syracusas pugnant. Diod.
3.	Artaxerxi reg. Persarum mortuo succedit Xerxes. Diod.
4.	

OLYMP. lxxxix.

1.	Xerxes Persarum rex moritur.
2.	

OLYMP. xc.

1.	
2.	
3.	
4. Alcibiades instaurat rempub. Argivorum. Diod.	

OLYMP. xci.

1 Alcibiades, Nicias, ac Lamachus duces Athen. ad bellum cum Syracusanis gerend. missi. Diod. lib. xiii.	
2. Alcibiadis, quòd contra remp. conjurâsset, postulatio. Diod. Nepos, & alii.	Pugna ducum Atheniens. cum Syracusanis. Diod. lib. xiii.
3.	Bellum Decelicum.
4.	Decelia munitur a Spartanis Alcibiadis jussu contra Athenienses.

OLYMP. xcii.

1. Alcibiades exul agit cum Atheniens. ut restituatur in patriam. Diod. lib. x.	

2. Alcibiades Athenienses

2. Alcibiades ab Atheniensibus revocatur. Diod. lib. x.	Athenienses duce Thrasyllo & Thrasybulo navali prælio Lacedæmonios ducemque Mindarum vincunt.
3. Conon sedat Corcyræ seditionem. Diod.	Athenienses iisdem ducibus Lacedæm. vincunt navali prælio ad Cyzicum, duce eorum Mindaro occiso. Diod. ibid.
4. Alcibiades & Thrasybulus in Thraciâ prosperè pugnant. Diod. ibid.	

OLYMP. xciii.	
1. Alcibiades Athenas reversus fit summus Imp. & brevi exulat. Diod. ibid.	Atheniensium ad Andrum cum Lacedæmoniis pugna, ducibus Alcibiade, Adimanto & Thrasybulo. Diod.
2.	Athenienses Conone duce malè pugnant cum Callicratide ad Methymnam, & altera pugna ad Mitylenem. Diod. lib. iv.
3.	Athenienses a Lacedæmon. ad Ægos Potamos a Lysandro debellati. Diod. l. xi. Nepos in Conone.
4. Conon ad Evagoram Cypri regem fugit. Diod.	

OLYMP. xciv.	
1. Alcibiades opprimitur. Diod. Plut. Nepos.	
2.	
3.	
4.	Thrasybulus devictis tyrannis Atheniensib. libertatem restituit. Diod.

OLYMP. xcv.	
1,	
2. Conon. Athen. exul. Persicæ classi præfectus adversus Lacedæmonios. Diod. lib. xiv.	
3.	
4.	

OLYMP. xcvi.	
1. Agesilai cum Persis in Asiâ bellum. Diod. Lysander dux Lacedæm. ad Haliartum interfectus. Diod.	
2. Conon vincit Periarchum Lacedæm. classis præfectum ad Cnidum. Diod.	Bellum Sociale Lacedæmoniorum. Lacedæmonii a Conone victi postea ad Coroneam duce Agesilao prosperè pugnant. Diod.
3. Conon muros Atheniens. ope Thebanorum restituit. Iphicrates ad Lechæum cum Agesilao pugnat. Diod.	Belli Corinciaci initium. Diod.
4. Iphicrates ad Corinthum feliciter pugnat. Diod. & Nepos. Deponit imperium, & Chabrias succedit.	

OLYMP. xcvii.	
1. Thrasybulus cum classe missus in Thraciam & Lesbum. Diod.	
2. Agesilaus Rex Lacedæmon. agrum Corinthiacum populatur.	
3. Thrasybulus ab Aspendiis necatus est.	
4.	

OLYMP. xcviii.	
1.	
2.	
3.	
4.	

OLYMP. xcix.	
1.	Lacedæmonii arcem Thebarum Cadmæam occupant. Diodor. Aristid. Polyb.
2.	
3.	Bellum Laconic. Bœot. Diod. l. xvi. Arist Iscocr in Panegyrico.
4.	

OLYMP. Thebani

OLYMP. c.	
1.	
2.	Thebani exules ope Atheniens. Cadmeam recipiunt. Diodor. Xenoph. & alii.
3.	
4. Agesilai in Bœotiam expeditio.	Bellum Laecedæmoniacum.
Chabriæ victoria de Spartanis.	
Iphicrates ab Athen. auxilio regis Persar. Artaxerxi mittitur.	

OLYMP. ci.	
1. Timotheus Lacedæmonios ad Leucadem superat. Diod. l. xv. Xenoph. lib. v.	
Chabriæ interfecto succedit Iphicrates. Diod. ibid.	
2.	
3. Timotheus Corcyræis contra Lacedæm. subsidio mittitur.	Bellum Lacedæmoniacum ii. inter Athenienses & Lacedæmonios. Diodor. & Xenoph.
Item Iphicrates. Diod. Xenoph. Nepos. Frontinus.	
Iphicrates exercitui conductitio præfectus adversus Ægyptios proficiscitur. Diod. & aliter paulò Nepos.	Pharnabazus cum Iphicrate adversus Ægyptios profectus.
4.	

OLYMP. cii.	
1.	
2. Epaminondas Spartanos ad Leuctram profligat,	Bœoticum Bellum.
	Pugna Leuctrica Spartanorum cum Thebanis. Diod. & al.
3.	
4. Epaminondas Laconiam invadit, Spartam capit. Messenem restituit. Diod. & alii.	Bellum Laconic. Arcadium Lacedæm. cum Arcadibus.
Iphicrates Lacedæmoniis adversus Arcadas auxilio mittitur.	Bœotii duce Epaminondâ in Peloponnesum ingressi, & a Chabriâ Athenieus. duce repulsi. Diod. Xenoph.

Pelopidas

Pelopidas & Epaminondas Arcadibus auxilio a Thebanis mittuntur. Diod. Plut. in Pelop. Justin. lib. vii. Nepos in Pelop. & alii.

OLYMP. ciii.

1. Pelopidas ab Alexand. Pheræo in vincula conjicitur. Diodor. Plutarch. Nepos. Pausanias in Bœot.	Thebanorum cum Arcadibus bellum. Dionysius Syracusarum Tyrannus moritur. Probus de regib. Eusebius in Chronico, & alii.
2. Pelopidas liberatur.	
3.	
4.	Bellum Arcadum & Eleorum. Diod. l. xv. Xenoph. Justin. Front.

OLYMP. civ.

1. Pelopidas prælio advers. Alexandrum Pheræum cadit. Plut. Nepos. Diod. Timotheus in Thraciam profectus, Potidæam & Toronem occupat. Diod. lib. xv. Cum Olynthiis bellum gerit. Nepos in vitâ. Demosthen. Olynth.	Thebani, Epaminondâ perorante, de maritimo imperio comparando cogitant.
2. Epaminondas Spartam iterum tentat, Lacedæm. ad Mantineam vincit, ibidemque interficitur. Diod. & alii passim.	Pugna Mantinensis duce Epaminondâ.
3. Agesilaus & Chabrias a Rege Persarum deficiunt. Agesilai interitus. Xenoph. Plut. Diod. Nepos in Agesilao.	Artaxerxi Regi Persarum mortuo succedit Artaxerxes Ochus.

OLYMP. Bellum

OLYMP. cv.

1.

2.

3. Chabrias & Chares adversus Atheniens. socios Chios, Rhodios, Coos, & Byzantios missi in prælio occumbunt. Diod. lib. xvi. & Nepos in Chabriâ. — Bellum sociale At[illegible]

Dionis fuga et preparatio ad bellum cum Dionysio. Diod. ibid. Ælian. l. xii. Var. Hist. c. 44. Nepos in vitâ.

4. Dionis felix cum Dionysio bellum. Diod. Nepos in vitâ. — Alexandri Pheræi interitus. Diod. Plutarch. & alii.

OLYMP. cvi.

1. Iphicrates & Timotheus ab Atheniensibus multantur. — Athenienses cum Sociis acriter pugnant, ducib. Charete, Iphicrate, & Timotheo. Diodor. Nepos in Timoth.

Dion Syracusas in libertatem vindicat. Diod. lib. xvi.

2. Dion moritur annos natus circiter lv. Euseb. in Chron. ubi vitiosè Dionysius pro Dione legebatur.

3.

4. Chares Sestum capit. Diod. — Philippus oculum in expugnatione Methones amisit. V. Vitas comparatas.

OLYMP. cvii.

1.

2. Phocion Athen. Persarum dux est contra Cyprios. Diodor. lib. xvi.

3.

4.

OLYMP. cviii.

1.

2. Iphicrates Athen. dux Dionysii

Nicetas

CHRONOLOGIA IMPER. GRÆCIÆ

APUD

CORNELIUM NEPOTEM,

PER

OLYMPIADES,

Ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, ac potissimùm Diodoro.

OLYMPIAS lxxii. Annus A. C. 261, Mundi 3480. putatur.

An. 1.

2.

3. Miltiades Cimonis filius Atheniensium dux Darium vicit, unâ cum Aristide, cognominato Justo. — Pugnâ Marathoniâ Darius Persarum rex profligatur. Herod. Thucyd. Dionys. Gell. & Nepos in Miltiade.

4.

OLYMP. lxxiii.

1.

2.

3. Xerxes Dario Hystaspis F. mortuo succedit.

4.

OLYMP. lxxiv.

1.

2. Aristides ostracismo urbe pellitur ab ingratis civibus. Diod. lib. xi. Plut. & Nepos.

3.

4. Themistocles oraculum interpretatur de muris ligneis.

OLYMP. lxxv.

1. Bellum Persicum Xerxis in Græciam. Athenæ incensæ.

3. Pugna

Aristides

Aristides ante tempus ab exilio revocatur. Plut.

Pugna ad Thermopylas duce Leonidâ, quâ 300 Spartani cæsi.

Pugna ad Artemisium Persarum infelix.

Xerxes ad Salaminem victus fugatusque. Plut. Herod. Diod. & alii.

2. Aristides Athen. & Pausanias Lacedæmon. cum Mardonio pugnant.

Pugna ad Platæas duce Persarum Mardonio occiso, & altera eodem die ad Mycalem.

3. Athenienses, consilio Themistoclis, muros restaurant, repugnantib. Spartanis. Diod. l. xi.

4. Ejusdem suasu Piræei portus Athenis absolvitur. Diod. ib.

Pausaniæ Lacedæmoniorum ducis proditio detecta. Necatur fame in Templo Minervæ. Plut. Nepos.

Aristidis æquitate Græcorum imper. ad Athenienses defertur, & societatem ineunt.

Ejusdem operâ ærarium Græciæ in Delo constituitur.

OLYMP. lxxvi.

1.

2. Lacedæmonii maris imperium affectant. Diod.

3.

4.

OLYMP. lxxvii.

1.

2. Themistocles ostracismo pulsus ad Xerxem fugit, & exul moritur.

3. Cimon Atheniens. dux vincit Persas prælio navali ac terrestri eodem die. Bellum in Persas i. ad Eurymedonem fluvium. Diodor. & Polyæn.

4.

OLYMP. Xerxes,

NOMINA IMPERATORUM,

QUORUM

Vitæ a *Cornelio Nepote* scriptæ sunt.

I. MILTIADES.
II. THEMISTOCLES.
III. ARISTIDES.
IV. PAUSANIAS.
V. CIMON.
VI. LYSANDER.
VII. ALCIBIADES.
VIII. THRASYBULUS.
IX. CONON.
X. DION.
XI. IPHICRATES.
XII. CHABRIAS.
XIII. TIMOTHEUS.
XIV. DATAMES.
XV. EPAMINONDAS.
XVI. PELOPIDAS.
XVII. AGESILAUS.
XVIII. EUMENES.
XIX. PHOCION.
XX. TIMOLEON.
XXI. HAMILCAR.
XXII. HANNIBAL.

Romanorum.

XXIII. M. PORCIUS CATO.
XXIV. T. POMPONIUS ATTICUS.

CORNELII NEPOTIS,

DE VITIS

EXCELLENTIUM IMPERATORUM,

AD

T. POMPONIUM ATTICUM,

LIBER PRIOR.

AUCTORIS PRÆFATIO.

NON dubito fore plerosque, [1] Attice, qui hoc genus scripturæ leve, & non satis dignum (a) summorum virorum personis judicent; quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari, saltâsse eum commodè, scienterque tibiis cantâsse. Sed hi erunt ferè (b) qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Qui si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari; non admirabuntur, nos in Grajo-

INTERPRETATIO.

(a) *Et minus respondens principum dignitati existiment.* (b) *Qui historiarum Græciæ ignari.*

NOTÆ.

1 *Attice*] Is est, ad quem Cicero scribit epistolas ad Atticum. Atticus ideo dictus, quod quum diu Athenis literis operam dedisset, non minus Atticæ quam Romanæ linguæ peritus erat. Idque patet ex Cicerone, 5 de finibus bon. & mal. his verbis; *Ita enim se Athenis collocavit, ut sit pæne unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.* Sed eâ de re postea in vitâ Attici.

rum virtutibus exponendis mores eorum secutos. [2] Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, [3] sororem germanam habere in matrimonio; quippe quum cives ejus eodem uterentur instituto: at id quidem nostris moribus nefas habetur. (c) Laudi in Græciâ ducitur adolescentulis, quamplurimos habere amatores. [4] Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua; (d) quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus totâ fuit Græciâ (e) [5] victorem Olympiæ citari. (f) In scenam vero prodire et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: [6] Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea, pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus mater familias (f) non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? Quod multo fit aliter in Græciâ; nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet nisi in interiore parte ædium (g) [7] quæ γυναικωνῖτις appellatur: quò nemo accedit nisi propinquâ cognatione conjunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem quæ exorsus sum. Quare ad

INTERPRETATIO.

(c) *Inter Græcos laudi pueris vertitur* (d) *Quæ non personam scenicam agat lucro illecta.* (e) *Victorem Olympiæ pronunciari.* (1) *Non in primâ domûs parte sedes,* (f) *se palam exhibere.* (g) *Quæ Gynæceum dicitur.*

NOTÆ.

2 *Neque enim Cimoni fuit turpe.*] Is Cimon Miltiadis filius fuit, mirâ erga Athenienses concives suos munificentiâ. De quo infra.

3 *Sororem germanam.*] Ex eodem patre, non matre genitam, nomine Elpinicen, quia non licebat Athenis uxorem ducere uterinam, ut colligere est ex Demosthene in oratione, quæ inscribitur, *Appellatio adversus Eubulidem.* Et ex Scholiaste Aristophanis in Nebulis, actu 5. sc. 2. ubi sic legitur, παρὰ Ἀθηναίοις ἔξεστι γαμεῖν τὰς ἐκ πατέρων ἀδέλφας. Sorores autem ex eodem solum patre genitæ, legibus Romanis *germanæ,* seu *consanguineæ* vocantur.

2 *Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua.*] Lacedæmon urbs totius Peloponnesi clarissima, Lycurgi legibus olim florentissima, Menelai Regis & Helenæ regia, non procul ab Eurotâ flumine; alio nomine Sparta, nunc vulgo Misitra. Porro Plutarchus, in Lacônum institutis, vetita apud Lacædæmonios, legibus Lycurgi scenica spectacula testatur, quod sanè Nepotis opinioni repugnat; sed ipsi favet Athenæus, lib. 13.

5 *Victorem Olympiæ citari.*] Olympia urbs Elidis, quinquennali ludorum celebritate clara, ad Alphæum flumen sita, nunc vulgo *Pise.* Citatio autem per præconem fiebat, qui clarâ voce ad populum Victorem pronunciabat, quo honore nihil erat majus.

6 *Quæ omnia apud nos partim infamia.*] Histrionum genus apud Romanos, non modo legibus ἀτίμους, aque adeo infame, sed etiam ab omni Tribu notatione Censoriâ removebatur. Aug. lib. 2. de Civit. Dei cap. 13. Cicero pro Quintio. Et Quintil. 3. Institut. c. 8.

7 *Quæ γυναικωνῖτις appellatur.*] Locus erat domûs interior, fœminis destinatus, in quo lanificia sua exercebant, & alia ejusdem ge-

propo-

propositum veniemus, & in hoc exponemus libro vitas excellentium Imperatorum.

NOTÆ.

neris; ut patet ex nominis Græci etymologiâ. Alias Gynæceum. De istâ ædium parte Vitruvius lib. 6. cap. 10. loquitur, quam & Gynæconitim vocat.

I.

MILTIADES, CIMONIS

FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

QUUM & antiquitate generis, & gloriâ majorum, & suâ modestiâ unus omnium maximè floreret; eâque esset ætate, ut non jam solùm de eo benè sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum qualem cognitum judicârunt; accidit, ut Athenienses [2] Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis quum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his [3] delecti Delphos deliberatum missi sunt, quique consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. [4] Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim [5] Pythia præcepit, ut Militia-

NOTÆ.

1 MILTIADES, CIMONIS FILIUS.] Cimon duplex fuit; alter quidem pater Miltiadis; alter vero filius Miltiadis, de quo infra. Ille genus suum ad Codrum postremum Atheniensium Regem referebat. Vide typum originis, atque agnationis Miltiadis, apud Hieronymum Magium.

2 Chersonesum colonos vellent mittere.] Chersonesus Peninsula est, quæ mari Ægæo alterâ ex parte, alterâ Propontide & Hellesponto alluitur, unde Hellespontiaca à Suidâ, & Thracia à Ptolemæo vocatur; ibi urbs Sestos, Herûs & Leandri amore clara. Sunt & aliæ plures Chersonesi.

3 Delecti Delphos.] Urbs in Phocide, Oraculo Apollinis clarissima, in bicipiti Parnassi jugo sita; quæ hodie quibusdam Salona, aliis Castri dicitur.

4 Nam tum Thraces.] Thraciæ populi bellicosissimi: Thracia autem à Septentrione inferiorem Mysiam, nunc Bulgariam; ab Occasu superiorem, nunc Serviam; à Meridie mare Ægæum; ab Ortu Bosphorum, ac Propontidem habet.

5 Pythia.] Pythonissa etiam, & Phœbas, dicebatur, Apollinis Sacerdos, quæ insidens Tripodi distentis cruribus, gravem è specu subeuntem spiritum excipiebat; & sic furore exagitata, vaticinabatur. Cic. de Divin.

dem sibi[6] imperatorem sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso, Miltiades cum delectâ manu, classe Chersonesum, profectus,[7] quum accessisset Lemnum & incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii suâ sponte facerent, postulasset: [8] illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille domo navibus proficiscens, vento Aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus à septentrionibus oriens, (a) adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quò tendebat: pervenitque Chersonesum.

CAP. II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, totâ regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit: neque minùs in eâ re prudentiâ quam felicitate adjutus est. Nam quum virtute militum devicisset hostium exercitus, summâ æquitate res constituit: atque ipse ibidem manere decrevit. [9] Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvis carebat nomine: (b) neque id magis imperio quàm justitiâ consecutus. Neque eo seciùs Atheniensibus, à quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat ut non minùs eorum voluntate perpetuò imperium obtineret qui miserant, quam illorum cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ, Lemnum revertitur: & ex pacto postulat ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum vento Boreâ domo profectus, eò pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. [10] Cares, qui

INTERPRETATIO.

(a) *Athenis venientibus adversatur.* (b) *Nec illud potius violentiâ, quam ex merito obtinuerat.*

NOTÆ.

Nam terræ vis Pythiam Delphis incitabat, natura Sibyllam.

6 *Imperatorem sumerent.*] Exercitûs Ducem, seu Prætorem; hæcque prima est hujus nominis acceptio.

7 *Quum accessisset Lemnum.*] Ægæi maris insulam, Hypsipyles Thoantis filiæ regiâ & Argonautarum appulsu notissimam. Hodie *Stalimene* dicitur. Cluverius.

8 *Illi irridentes responderunt, tum id se facturos.*] Hoc responsum non à Lemniis, sed à Pelasgis antiquissimis Græciæ populis, Atheniensibus factum fuisse narrat Herodotus, postquam Delphos misissent, & jussi fuissent pœnas Atheniensibus, quas illi vellent, pendere, atque Athenas venissent. Cui opinioni subscribit Zenobius his verbis, Κελευόντων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐκλιπεῖν τὴν Λῆμνον εἶπον οἱ Πελάσγοι· εἴ τις αὐθήμερον Ἀθήνηθεν Βορέᾳ χρησάμενος καταπλεύσειεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἐκστήσονται τῆς χώρας αὐτῷ.

9 *Erat enim inter eos dignitate regiâ.*] Expulsis è Chersoneso Thracibus, rebusque suis ibi potenter confirmatis, Miltiadem tyrannicam potestatem usurpâsse testatur Plutarchus in libello quem fecit, de sacrâ numinis vindictâ: Atque adeo regnum ipsi non fuit diuturnum; à Scythis enim primùm, deinde à Phœnicibus pulsus, Athenas confugit.

10 *Cares qui tum Lemnum incolebant.*] Imò Pelasgos tum Lemnum incoluisse

tum

tum Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secundâ fortunâ adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insulâ demigrârunt. Pari felicitate cæteras insulas, [11] quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

CAP. III. Eisdem temporibus [12] Persarum rex Darius, ex Asiâ in Europam exercitu trajecto, [13] Scythis bellum inferre decrevit: [14] pontem fecit in Istro flumine, quâ copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes quos secum [15] ex Ioniâ & Æolide duxerat; quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit facillimè se Græcâ linguâ loquentes, qui Asiam incolerent, sub suâ retenturum potestate, [16] si amicis suis oppida tuenda tradidisset: quibus, se oppresso, nullâ spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hîc, quum crebri afferrent nuncii, malè rem gerere Darium, premique ab Scythis: Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortunâ datam occasionem liberandæ Græciæ di-

NOTÆ.

scribit Herodotus lib. 6. Cares autem gens fuit, quæ quo tempore Romulus Romam condidit, maris Mediterranei imperium latè tenuit. Euseb. in Chronico. Nec illud impedit quo minus olim despectissima fuerit, ejusque inconditi mores proverbiis locum fecerint; unde illud, πρὸς Κᾶρα καρίζεις, *rustice agis cum rustico, &c.* Vide Cicer. pro L. Flacco.

11 *Quæ Cyclades nominantur.*] Insulæ Ægæi maris in orbem dispositæ, unde Cyclades dictæ, suntque numero 53. Plin. lib. 4. cap. 12. & Pomp. lib. 2.

12 *Persarum rex Darius.*] Hystaspis filius, quem Esdras & Philo Assuerum vocant, qtiique equi sui hinnitu, occisis Magis regni Persarum usurpatoribus, Rex electus est, unde postea in sigillo sculptum equum habuisse fertur, ut Scholiastes Thucydidis notat. Ille adversus Jancyrum Scytharum regem in Europâ bellum movit, quod suam filiam sibi uxorem denegasset. Justin. lib. 2.

13 *Scythis bellum inferre decrevit.*] Non Asiaticis, sed Europæis, qui Tanaim inter & Jaxartem amnes siti erant, quos aggressus est Darius cum septingentis hominum millibus. Justin. l. 2. Herodotus l. 6. Diodorus l. 2.

14 *Pontem fecit in Istro flumine.*] Ister omnium Europæ fluviorum maximus, qui & Danubius dicitur: in Euxinum per sex fauces invehitur postquam sexaginta amnes, medio ferme eorum numero navigabiles, recepit. Plin. lib. 4. cap. 12. Is ortum habet in jugis Abnobæ montis Germaniæ. Unde Dionysius,

Abnoba mons Istro pater est: cadit Abnobæ hiatu
Flumen, in Eöos autem convertitur axes, &c.

Hunc secundum post Nilum facit Ovid. lib. 4. de Ponto.

15 *Ex Ioniâ & Æolide.*] Asiæ minoris regiones sunt, in quibus linguæ Græcæ usus familiaris erat; prima, media est Cariam inter & Æolidem; altera in ipso maris Ægæi litore sita.

16 *Si amicis suis oppida tuenda tradidisset.*] Reges Politicæ studiosi singulare imperium iis imponere solent, quos sibi strictiori clientelâ devinxerunt, quosque sciunt devictis civitatibus gratos esse, tum propter morum, cum linguæ conformitatem; quandoquidem si status popularis in singularem mutatus sit, summa imperii non peregrinis, sed inde natis meliùs creditur. Nam *suis quisque placidiùs paret, etiam quum is præest, qui magis ineri potest.* Curt. lib. 6. c. 14.

mitterent. Nam si cum iis copiis, [17] quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solùm Europam fore tutam, sed etiam eos qui Asiam incolerent, Græci genere, [18] liberos à Persarum futuros dominatione & periculo. Id & facilè effici posse: ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopiâ, paucis diebus interiturum. (c) Ad hoc consilium quum plerique accederent, [19] Histiæus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens: Non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire & multitudini: quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo extincto, ipsos potestate expulsos civibus suis pœnas daturos. Itaque adeò se abhorrere a cæterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius quàm confirmari regnum Persarum. Hujus quum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis, ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. (d) [20] Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnoperè est laudanda, quum amicior omnium libertati quàm suæ fuerit dominationi.

CAP. IV. Darius autem, quum ex Europâ in Asiam rediisset, hortantibus amicis, ut Græciam in suam redigeret potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique [21] Datin præfecit & Artaphernem: hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit, causam interferens, se hostem esse Atheniensibus, quòd eorum auxilio [22] Iones Sardis expugnâssent, suaque præsidia interfecissent. Præfecti regii, [23] classe ad Eubœam appulsâ, [24] celeriter

INTERPRETATIO.

(c) *In hanc sententiam quum multi descenderent.* (d) *Cujus consilium quanquam frustra fuit.*

NOTÆ.

17 *Quas secum transportaverat.*] Sc ultra Istri pontem.

18 *Liberos à Persarum futuros dominatione & periculo.*] Tanta enim erat Persarum crudelitas in devictas gentes, ut ipsas etiam variis suppliciorum generibus cruciarent, nec quietem ullam ipsis concederent. Vide Herod. de *Zopyri* historiâ.

19 *Histiæus Milesius.*] Miletus urbs in finibus Ioniæ & Cariæ, ob pretiosa vellera & lanificia olim nobilis; unde Milesius.

20 *Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnoperè est laudanda.*] Id à Nepote dicitur potius ex odio Romanis congenito in Reges, quàm ex rei veritate; multo enim laudabiliorem nemo non diceret Miltiadem, si Persarum Regi fidem non dedisset.

21 *Datin præfecit & Artaphernem.*] Hi ambo Persæ, & Darii satrapæ; Artaphernes quidem Darii frater; uterque post Marathoniam cladem in Græciâ infeliciter periit, à Spartanis in puteum conjectus, & superstructâ Pyrâ vivus suffocatus. *Ælianus.*

22 *Iones Sardis expugnâssent.*] Pro Sardeis, plur. numeri. Urbs Lydiæ ad latus Tmoli montis, olim *Crœsi* regia.

23 *Classe ad Eubœam appulsâ.*] Eubœa insula est Ægæi maris, à Bœotiæ continente, Euripo freto sejuncta; Hodie Negropontem vocant.

24 *Celeriter Eretriam ceperunt.*] Eubœæ urbem, quam trium dierum spatio eos expugnâsse scribit *Plato* in Menexeno.

Eretriam

Eretriam ceperunt: omnesque ejus gentis cives abreptos [25] in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias [26] in campum Marathona deduxerunt. [27] Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti, [28] auxilium nusquam nisi à Lacedæmoniis petiverunt: Philippidemque, cursorem ejus generis [29] qui hemerodromi vocantur, [30] Lacedæmonem miserunt, ut nunciaret quàm celeri opus esset auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio (e) utrum mœnibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque contenderent. (f) Unus Miltiades maximè nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent de eorum virtute non desperari, & hostes eâdem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

CAP. V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit [31] præter Platæensium: ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quæ manus [32] mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo fac-

INTERPRETATIO.

(e) *An se intra urbem tuerentur.* (f) *Solus Miltiades vehementer suadebat.*

NOTÆ.

25 *In Asiam ad regem miserunt.*] Ex Darii mandato, qui scilicet Dati satrapæ mortem minatus fuerat, nisi ad eum Eretrienses, Atheniensesque captivos duci curaret, Plato in Menexeno. Unde colligi potest antiquitùs regibus usitatum fuisse, ut subactas à se regiones vacuas incolis facerent, populosque in captivitatem traherent.

26 *In campum Marathona.*] Campo Marathone, Marathoniâque pugnâ nihil in tota antiquitate clarius. Marathon autem, unde campus ille nomen habet, oppidum est Atticæ, quod Athenis distat circiter 10 millia passuum, prope Asopum amnem, victoriâ Thesei, superato Marathonia tauro, insigne; & Miltiadis gloriâ, qui ibi c. millia Persarum profligavit.

27 *Is abest ab oppido,*] Athenis.

28 *Auxilium nusquam nisi à Lacedæmoniis.*] Tunc Atheniensium fœderatis, qui tamen non nisi post Marathoniam pugnam venerunt, nescio quâ religione detenti, quam ex Lycurgi legibus propter crescentem, aut evanescentem Lunam, habebant; quod Strabo refert ex Herodoto lib. 9. Unde & Justinus scribit; *Quos ubi viderunt quatriduò teneri religione, non expectato auxilio,* &c. lib. 2. c. 9.

29 *Qui Hemerodromi vocantur.*] Hi cursores erant qui totum diem cursitantes non defatigabantur; sic dicti ἀπὸ τῆς ἡμέρας καὶ δρομῶ. De triplici Hemorodromorum genere vide Lipsium Cent. 3

30 *Lacedæmonem miserunt.*] Hoc iter mille centum quadraginta stadiis definiunt, quod decurrit biduo ille Phillippides Athenis missus, ut refert Herodotus l. 6. δευτεραῖος ἐκ τῶ Ἀθηναίων ἄςεος ἦν ἐν Σπάρτη.

31 *Præter Platæensium.*] Supple, civitatem. Platæa urbs est Bœotiæ, sub Cithærone monte, non procul à Thebis, sic dicta à nemorum latitudine. Strabo lib. 9.

32 *Mirabili flagrabat pugnandi cupiditate.*] Ita Justin. l. 2. c. 9.

 tum

tum est [33] ut plus, quàm collegæ, Miltiades valuerit. Ejus enim autoritate impulsi Athenienses, copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. Deinde postero die sub montis radicibus acie è regione instructâ, novâ arte, vi summâ prælium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratæ, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, (g) & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, (h) etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat: eòque magis, [34] quod priusquam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, præliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, (i) ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeòque perterruerunt, [35] ut Persæ non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius, nulla enim unquam tam exigua manus (k) tantas opes prostravit.

CAP. VI. Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quò facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. [36] Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque causam gloriosi, (l) nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, [37] quæ Pœcile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia; ut

INTERPRETATIO.

(g) *Et longâ arborum serie adversariorum equites implicarentur.* (h) *Quamquam angustius spatium suis cernebat.* (i) *Ut decies majorem adversariorum multitudinem debellarent.* (k) *Tam ingentes copias protrivit.* (l) *Jam vero immoderati, & nimis usitati.*

NOTÆ.

33 *Ut plus, quam collegæ, Miltiades valuerit.*] Quia reliquis Atheniensium ducibus ad pugnandum ægrè consentientibus, Miltiades prævaluit. Sic Justin loco citato, his verbis; *Miltiades & Dux belli erat, & auctor non expectandi auxilii, quem tanta fiducia ceperat, ut plus præsidii in celeritate quam in sociis duceret.*

34 *Quod priusquam Lacedæmonii subsidio venirent.*] Quia, ut jam dictum est, plenilunium expectabant.

35 *Ut Persæ non castra, sed naves peterent.*] Ita Justinus l. 2. c. 9. *Victi Persæ in naves confugerunt, ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt.* Et paulò post, *Cynegiri quoque Atheniensis stupendum illud facinus apparuit, qui, amputatâ utrâque manu, dentibus postea navem detinuit.* Justin. ibid.

36 *Ut populi nostri.*] Lege, *ut enim populi nostri.*

37 *Quæ Pœcile vocatur.*] Pœcile porticus erat Athenis, variis picturarum generibus adornata, quarum auctor Polygnotus Thasius; Diogenes Laërtius in Zenone. In hâc porticu pugna Marathonia depicta est.

in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus posteaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

CAP. VII. Post hoc prælium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, [38] ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redire coegit: nonnullas vi expugnavit. Ex his [39] Parum insulam opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, (m) urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit: [40] Deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. (n) Quum jam in eo esset ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insulâ conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classiariis regiis datum. Quo factum est, ut & Parii à deditione deterrerentur, & Miltiades timens ne classis regia adventaret, incensis operibus quæ statuerat, cum totidem navibus, utque erat profectus, Athenas magnâ cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quòd quum Parum expugnare posset, à rege corruptus, (o) infectis rebus à pugnâ dicessisset. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Causâ cognitâ capitis absolutus pecuniâ mulctatus est, (p) eaque lis quinquaginta talentis estimata est; quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quòd solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

CAP. VIII. (q) Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses [41] propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, [42] omnium suo-

INTERPRETATIO.

(m) *Oppidum* vallari coronâ cinxit. (n) *Quum brevi* futurum *esset ut urbem caperet.* (o) *Ante captam urbem obsidionem solvisset.* (p) *Hæcque mulcta* aureorum triginta millibus *numerata est.* (q) *Licet ille* solutæ obsidionis *in Paro* insulâ *reus esset.*

NOTÆ.

38 *Ut insulas quæ barbaros adjuverant.*] Nimirum, Cycladas.

39 *Parum insulam opibus elatam.*] Una est ex Cycladibus, marmoris candidi fodinis notissima.

40 *Deinde vineis ac testudinibus.*] Testudo, machina bellica tabulatis contexta ad urbium expugnationem.

41 *Propter Pisistrati tyrannidem.*] Hic ex cive privato Athenis supremam potestatem invaserat: Hippocratis filius fuit, primusque Athenis bibliothecam publicavit. Vide plura apud Just. & Herodotum lib 1.

42 *Omnium suorum civium potentiam extimescebant.*] Plus æquo civium po-

rum

rum civium potentiam extimescebant. Miltiades multùm in imperiis magistratibusque versatus (r) [43] non videbatur posse esse privatus: præsertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos quos habitârat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, (s) tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in eâ civitate, quæ libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, [44] ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quàm se diutiùs esse in timore.

INTERPRETATIO.

(r) Vitam *privatam* servare *non posse privatus.* (s) *Rexque fuerat dictus.*

NOTÆ.

testas in liberis civitatibus odiosa est & suspecta.

43 *Non videbatur posse esse privatus.*] Quia tanta est imperii dulcedo, tamque penetrans ambitio, ut vix dedisci possit.

44 *Ut nemo tam humilis esset.*] Qui se nimis, in magnâ dignitate, affabiles, atque aditu faciles præbent, altiora spirare videntur, & Populo in Democratiâ, & Principi in Monarchiâ suspecti sunt.

II.

THEMISTOCLES, [1]NEOCLI

FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

[2]HUJUS vitia ineuntis adolescentiæ magnis sunt emendata virtutibus: adeò ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neoclus genero-

NOTÆ.

1 NEOCLI FILIUS.] Neoclus Atheniensis, qui, ut refert Valer. Max. lib. 6. c. ix. 2, exter. abdicationis notam suæ famæ inussit.

2 *Hujus vitia.*] Vide Val. Max. ibidem.

sus

sus fuit. [3] Is uxorem Acarnanam civem duxit, ex quâ natus est Themistocles. Qui quum minùs esset probatus parentibus, quòd & liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, à patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicâset, sine summâ industriâ non posse eam extingui, totum se dedidit reipublicæ, (a) diligentiùs amicis famæque serviens. Multùm in judiciis privatis versabatur: sæpè in concionem populi prodibat: nulla res major sine illo gerebatur: celeriterque quæ opus erant, reperiebat, facilè eâdem oratione explicabat. Neque minùs in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, (b) quod & de instantibus (ut ait Thucydides) verissimè judicabat, & de futuris callidissimè conjiciebat. Quo factum est ut brevi tempore illustraretur.

CAP. II. Primus autem gradus fuit capessendæ reipublicæ, [4] bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor à populo factus, non solùm præsenti bello, (c) sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam quum pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret; ille persuasit populo, ut eâ pecuniâ classis centum navium ædificaretur. Quâ celeriter effectâ, primùm Corcyræos fregit: deinde maritimos prædones consectando, mare tutum reddidit. In quo cùm divitiis ornavit, tum peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ saluti fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. [5] Nam quum Xerxes & mari & terrâ bellum universæ inferret Europæ, [6] cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antè, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur. Terrestres autem exercitus septingentorum mil-

INTERPRETATIO.

(a) *Accuratiùs familiares famamque excolens.* (b) *Quia & de presentibus* (juxta Thucydidem,) *certissimè statuebat.* (c) *Bellicosiorem urbem fecit.*

NOTÆ.

3 *Is uxorem Acarnanam civem duxit.*] Existimo vel legendum esse *Arcananam:* quia nullibi me legisse memini *Arcananam;* vel nomen esse proprium, quod verisimiliùs videtur. Variæ autem sunt opiniones ex quâ gente fuerit Themistoclis mater: Alii enim Halicarnassiam fuisse scribunt: Alii vero longè plures Threiciam meretriculam Abrotonam nomine asserunt. Sic Athenæus lib. xiii. cap. xiii. Porrò Acarnania Epiri pars est, quam Achelous fluvius ab Ætoliâ dividit; unde Acarnan. nom. appellat. com. gen.

4 *Bello Corcyræo.*] Contra Herodotus l. 7. & Thucydides l. 1. pro Corcyræo Ægineticum scribunt. Corcyra autem, quæ & Phæacia olim dicta, nunc vulgò *Corfu,* insula est in Ionio mari, hodie Venetæ ditionis, contra Epirum.

5 *Nam quum Xerxes.*] Darii filius.

6 *Cum tantis eam copiis invasit.*] De illo ingenti copiarum numero variè varii. At vero disce ex Herodoto lib. 7. quomodo Xerxes exercitum suum dinumeraverit; quem Valer. Max. lib. 3. cap. 2. gravem mari & terræ vocat, *nec hominibus tantum*

lium

lium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu quum fama in Græciam esset perlata, & maximè Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam: miserunt Delphos consultum (d) quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut mœnibus ligneis se munirent. (e) Id responsum quò valeret quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim à Deo significari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes, suaque omnia, quæ moveri poterant, [7] partim Salaminem, partim Trœzenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt: reliquum oppidum relinquunt.

CAP. III. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terrâ dimicari magis placebat. Itaque[8] missi sunt delecti cum Leonidâ Lacedæmoniorum rege, [9] qui Thermopylas occuparent, longiúsque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, [10] eoque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in quâ ducentæ erant Atheniensium, [11] primùm apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram cum classariis regiis conflixit. Angustias enim The-

INTERPRETATIO.

(d) *Quo pacto res suas tuerentur.* (e) *Hoc oraculum quorsum spectaret, quum nullus caperet.*

NOTÆ.

terribilem, sed & Neptuno quoque compedes, & cœlo tenebras minitantem.

7 *Partim Salaminem, partim Trœzenem,*] Salamis, sive Salamin, vel Salamina, insula est in sinu Saronico contra Atticam, in quâ Telamon Ajacis & Teucri pater regnavit, non procul ab Æginâ ejusdem sinus insulâ, nunc vulgò *Coluri*; Ægina vero nunc *Engia.* Trœzene, sive Trœzena, urbs est maritima Peloponnessi in agro Argolico, Argolicum inter & Saronicum sinum posita.

8 *Missi sunt delecti.*] Hos fuisse milites graviores armaturæ, atque ex Lacedæmoniis, ccc. tantùm, duce Leonidâ, refert Herodotus in Polyhymniâ; additque ex multis aliis Græciæ civitatibus longè plures missos, quos fuse enumerat. Sed tamen illos omnes delectos non ultra mille fuisse testantur *Isocrates & Diodor.* quanquam Justin. lib. 2. c. xi. quatuor millia fuisse cum Leonidâ ...

9 *Qui Thermopylas occuparent.*] Visæ sunt angustæ inter montium fauces iis qui e Thessaliâ in Phocidem iter habent, sic dictæ à thermis, quia aquæ calidæ in ipsis faucibus scaturiunt, & à pylis, quas portas vocant.

10 *Eoque loco omnes interierunt.*] Quibus publica monumenta erecta sunt, ut qui pro libertate patriæ interiissent, inscriptaque trophæis epigrammata. Vide Strabonem lib. 9. & Herodot. lib. 7. Non tamen omnes in eo loco sed ccc. Lacedæmonios cum D. circiter sociis occidisse legimus, quibus Leonidas prandere jussit, tanquam apud inferos cœnaturi essent. Justin. lib. 2. solos Lacedæmonios ibi periisse ait numero sexcentos, reliquis à Leonidâ dimissis.

11 *Primum apud Artemisium.*] Promontorium Eubœæ, apud quem secundò Græci cum Xerxe decertârunt; nam primò ad Thermopylas.

mistocles

mistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. (f) Hîc etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quòd erat periculum, ne si pars navium adversariorum Eubœam superasset, (g) ancipiti premerentur periculo. Quo factum est ut ab Artemisio discederent, & ex adversùm Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

CAP. IV. At Xerxes, Thermopylis expugnatis, (h) [12] protinus accessit Astu: idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. [13] Cujus famâ, perterriti [14] classiarii, quum manere non auderent, plurimi hortarentur, ut domo suâ quisque discederet, mœnibusque se defenderent; [15] Themistocles unus restitit, [16] & universos esse pares aiebat: dispersos testabatur perituros. [17] Idque Eurybiadi regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. (i) Quem quum minus quam vellet, moverit, noctu [18] de servis suis quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis adversarios ejus in fugâ esse. Qui si discessisent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum. (k) Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hâc re auditâ, barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo

INTERPRETATIO.

(f) *Quamquam inde æquo Marte abierant.* (g) *Hoste a fronte & a tergo urgerentur.* (h) *Extemplo ad urbem venit.* (i) *Cui quum, prout cupiebat, non persuaderet.* (k) *Ideo tendebat, ut inviti omnes ad pugnam adigerentur.*

NOTÆ.

12 *Protinus accessit Astu.*] Athenas quæ apud Atticos Ἄϛυ per excellentiam dicebatur; quemadmodum Romani Romam suam Urbem vocabant.

13 *Cujus famâ.*] Aptiùs fortè legeretur flammâ, ut alii volunt, quum Salamis non adeo remota sit Athenis, ut flamma incensæ urbis hinc cerni non potuerit.

14 *Classiarii.*] Græcorum classis milites intellige.

15 *Themistocles unus restitit.*] Vide Herodotum, apud quem Themistoclis oratio est, quâ Græcis omnibus, ne domum redirent, persuasit.

16 *Et universos esse pares aiebat.*] *Insuperabiles esse universos aggredientibus; eosdem lacerabit & carpet, qui per partes attentaverit.* Frontin. lib. I. c. 10. Sic & Cicero ad Atticum. *Nos disjectâ manu pares adversariis esse non possumus.*

17 *Idque Eurybiadi.*] Is, Leonidâ ad Thermopylas, interempto, summæ rerum administrationi apud Lacedæmonios successerat.

18 *De servis quem habuit fidelissimum.*] Servum hunc Themistoclis liberorum pædagogum fuisse nomine Sicinum, unde Sicinnis saltatio dicta est, ut testatur Clemens Alexandr. his verbis; Καὶ τῶν Θεμιστοκλέους παίδων ὁ παιδαγωγὸς Σίκιννος, οἰκέτης ῥαθυμότερος, ὀρχήσασθαί φασιν αὐτὸν καὶ σικιννίζειν ἐξευρηκέναι. Hicque suâ sagacitate inter claros Græciæ propugnatores illorum temporum meruit annumerari.

sibi

sibi loco, contrà opportunissimo hostibus, adeò angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus est ergo magis consilio Themistoclis quàm armis Græciæ.

CAP. V. Hic barbarus etsi malè rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. (l) Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur: idque ei persuasit. Itaque quâ sex mensibus iter fecerat, eàdem minus diebus triginta in Asiam reversus est: seque a Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentiâ Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari tropæo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

CAP. VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor in pace. Quum enim Phalereo portu neque magno, neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio, [19] triplex Piræei portus constitutus est: isque mœnibus circundatus ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit [20] præcipuo suo periculo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti, propter excursiones barbarorum, quâ negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita quæ hostes possiderent; Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. (m) Hoc longè alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathoniâ & Salaminiâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedæmonii de principatu sibi cum his certamen fore: quare eos quàm infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. [21] His præsentibus desierunt, ac se de eâ re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primò profectus est: reliqui legati, ut tum exirent, quum satis altitudo muri extructa videretur præcepit: atque ut interim

INTERPRETATIO.

(l) *Ab eâdem occasione* rei benè gerendæ *dejectus est.* (m) *Hâc in re longè aliud intendebant, quàm quod ostentabant.*

NOTÆ.

19 *Triplex Piræei portus.*] Piræum, quem hodie Portum Leonem vocant, vulgo Porto Lione, XL. stadiis Athenis remotum esse patet ex Laërtio in Antisthene; hicque à Themistocle fortissimo muro civitati conjunctus est.

20 *Præcipuo suo periculo.*] Quod postea explicatur.

21 *His præsentibus desierunt.*] Ne, scilicet, à Lacedæmoniis, & reliquis Peloponnesiis ab opere incepto impedirentur. *Diodorus* lib. 11.

omnes

omnes servi atque liberi opus facerent; neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus, sive privatus, sive publicus: sed undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est ut Atheniensium muri ex facellis sepulcrisque constarent.

CAP. VII. Themistocles autem ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit: & dedit operam ut quàm longissimè tempus duceret, causam interponens, se collegas expectare. Quum Lacedæmonii querentur opus nihilominus fieri, eumque eâ re conari fallere; interim reliqui legati sunt consecuti; à quibus quum audisset non multum superesse munitionis (n), [22] ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, falsa his essent delâta; quare æquum esse, illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides adhiberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci, (o) eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrimè professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, [23] deos publicos, suosque patrios ac penates, quò faciliùs ab hoste possent defendere, muris sepsisse: (p) neque eo, quod inutile esset Græciæ, fecisse. Nam illorum urbem, ut propugnaculum, oppositam esse barbaris, [24] apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium. Lacedæmonios autem male & injustè facere, qui id potiùs intuerentur, quod ipsorum dominationi, quàm quod universæ Græciæ, utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

CAP. VIII. Hic tamen non effugit civium suorum invidi-

INTERPRETATIO.

n) *Propè esse ut munitio absolveretur.* (o) *Eosque præmonuit.* (p) *Nec ideo aliquid quod Græciam non juvaret, operatum esse.*

NOTÆ.

22 *Ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit.*] Ephori supremi erant Spartanorum Magistratus, quales ferè apud Romanos Tribuni plebis: ut enim à Consulibus ad Tribunos provocare licebat, sic à Regibus Lacedæmoniorum ad Ephoros. Tanta insuper erat eorum potestas, ut etiam Regem in vincula publica conjicere valerent. Infrà in Pausaniâ.

23 *Deos publicos, suosque patrios, ac penates.*] Deos nempe toti Græciæ communes, & eos qui suæ civitati peculiariter præessent, ut Athenis Minervam: quique privatis ædificiis præsiderent.

24 *Apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium.*] Semel in Euripo freto apud Artemisium promontorium, ubi Persarum classis malè rem gessit; deinde verò apud Salaminam insulam in sinu Saronico.

am; namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, [25] testularum suffragiis e civitate ejectus, [26] Argos habitatum concessit. Hic quum, propter multas ejus virtutes, magnâ cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quòd societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quòd non satis tutum se Argis videbat, [27] Corcyram demigravit. Ibi quum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses indicerent; [28] ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc quum venisset, (q) & in præsentiâ rex abesset, quò majore religione se receptum tueretur, [29] filiam ejus parvulam arripuit, & cum eâ se in sacrarium, quod summâ colebatur ceremoniâ, conjecit. Inde non priùs egressus est, quam rex eum, datâ dextrâ, in fidem reciperet, quam præstitit. Nam quum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur, (r) publicè supplicem non prodidit, monuitque ut con-

INTERPRETATIO.

(q) *Tumque Rex alio in loco versaretur.* (r) *Fidem supplici datam publicè non violavit.*

NOTÆ.

25 *Testularum suffragiis.* Ostracismus erat apud Athenienses relegationis genus, quo scilicet dum cives pœnam alicui irrogandam, vel propter ejus divitias, vel amicos, aliamve potentiam, existimabant, in vase quodam testulas viritim in concilio ipsis datas suffragiorum loco mittebant, in quibus quisque nomen illius scribebat, quem urbe cedere voluisset. Magistratus vero, qui huic negotio præerant, universos simul calculos rescensebant; qui nisi sex millium numerum excessissent, nil confectum esse judicabatur. At quicumque tali suffragiorum numero damnatus erat, hic ad decennium extra urbem ejiciebatur. Vide Aristot. lib. 3. Politic. Dictus autem Ostracismus, ἀπὸ τῶν ὀστράκων, hoc est, à testulis in quibus suffragia scribi solebant. Causa instituti, ne quis ob nimiam potentiam libertate oppressâ tyrannidem occuparet. Sigonius l. 2. de rebus Atheniensium c. 4.

26 *Argos habitatum concessit.*] Duo sunt præcipua hujus nominis oppida, in Peloponneso. Alterum Hippium, clarissima civitas non procul à Mycænis ad Inachum amnem.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab *Argis.*
Virg. I. 7.

quæ ad discrimen aliarum ejusdem nominis urbium, Argos Hippium dicebatur, ab equorum multitudine. Nam hippos Græcè dicitur Latinè equus. Alterum Dipsium, ab aquæ penuriâ, quod & Phoronicum dictum est à Phoroneo primo Rege, teste Stephano. Est item Argos oppidum Thessaliæ, quod & Pelasgicon à Pelasgiis. Porro Argos locus erat certus ac definitus, in quo commorabantur qui testularum suffragiis urbe ejecti fuerant. Vide Plinium, Strabonem, Ptolemæum.

27 *Corcyram demigravit.*] Vide suprà.

28 *Ad Admetum Molossorum regem.*] Molossi à Molossiâ, quæ pars est Epiri, in quà olim nascebantur egregii canes, qui & Molossi dicebantur. Cur verò ad eum confugerit, infrà ostenditur.

29 *Filiam ejus parvulam arripuit.*] Thucydides lib. 1. c. 8. fere sub finem, filium, non filiam, eumque, suadente

suleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tutò eum versari. [30] Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hâc re auditâ, hic in navem omnibus ignotus ascendit: quæ quum tempestate maximâ [31] Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eò pervenisset, sibi esse pereundum. Hâc necessitate coactus, domino navis, quis sit, aperit; multa pollicens, si se conservâsset. At ille clarissimi viri captus misericordiâ, diem noctemque procul ab insulâ in salo navem tenuit in anchoris, neque quenquam ex eâ exire passus est. [32] Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: (s) cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

CAP. IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem, Xerxe regnante, in Asiam transiisse: [33] sed ego potissimùm Thucydidi credo, quod ætate ei proximus erat, quàm qui illorum temporum historiam reliquerunt, & ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, [34] ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Grajorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit adversùs patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multò plura bona feci postquam in tuto ipse ego, & ille in periculo esse cœpit. Nam quum in Asiam reverti nollet, prælio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. Quo nuncio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi,* [35] *exagitatus à cunctâ Græciâ, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habe-*

INTERPRETATIO.

(s) *Quem postea meritâ mercede donavit.*

NOTÆ.

reginâ, arripuisse scribit; subjungitque idem Thucydides, Molossorum regem a Themistocle fuisse vehementer obsecratum, ne rerum inter se ante actarum recordaretur, neque de misero vindictam sumeret; quòd in levissimis eum rebus offendisset, hic verò de salute suâ ageretur. Quod silentio præterit Nepos noster, immò vero Themistoclem cum eo hospitium habuisse refert.

30 *Itaque Pydnam eum deduci jussit.*] Urbem Macedoniæ. Stephanus Cydnam vocat. Hujus meminit, Plin. l. 4. c. 10.

31 *Naxum ferretur.*] Unam ex Cycladibus, olim Baccho sacram, quæ hodie Niosia.

32 *Inde Ephesum pervenit.*] Urbem Ioniæ maritimam, Amazonum opus, & celeberrimo Dianæ templo totius Asiæ clarissimam. Stephanus.

33 *Sed ego potissimum Thucydidi credo.*] Thucydides Atheniensis, historiæ scriptor peritissimus, de bellis Peloponnesi.

34 *Ad Artaxerxem.*] Artaxerxes Xerxis filius fuit, & Longimanus dictus est, Persarum rex. Porrò inter nomen Xerxis & Artaxerxis illud discrimen est, quod alterum ab altero derivetur cum additamento illo honorifico *Arta*, quod quidem apud Persas, Hesychio interprete, significat magnum; ita ut Artaxerxes sit quasi magnus dominator.

35 *Exagitatus a cunctâ Græciâ.*]

bis, quàm fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, quas tecum colloqui volo, [36] *annum mihi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiâris.*

CAP. X. Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, (t) veniam dedit. Ille omne id tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeò eruditus est, ut multò commodiùs dicatur apud regem verba fecisse, quàm hi poterant, [37] qui in Perside erant nati. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus [38] in Asiam rediit, [39] domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donârat, his usus verbis, quæ panem præberet (ex quâ regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant:) [40] Lampsacum, unde vinum sumeret: [41] Myuntem, ex quâ obsonium haberet. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum [42] propè oppidum, in quo est sepultus; statuæ in foro Magnesiæ. De cujus morte multimodis apud plerosque scriptum est. Sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait

INTERPRETATIO.

(t) *Petitioni annuit.*

NOTÆ.

venatoribus id translatum, qui nullibi feram consistere patiuntur, donec in potestatem eorum veniat.

36 *Annum mihi temporis des.*] Nimirum ut per illud literis sermonique Persarum operam daret. Vide Val. Max. lib. 8. c. 7. exter. 15.

37 *Qui in Perside erant nati.*] Hæc est imperii Persarum peculiaris regio, cujus caput Persepolis: nam Græci distinguunt inter Περσικὰς πόλεις, & πόλις Περσίδος. Sic Salmasius.

38 *In Asiam rediit.*] Sc. minorem, quæ hodie Anatolia dicitur.

39 *Domiciliumque sibi Magnesiæ constituit.*] Magnesia urbs Ioniæ ad Mæandrum amnem sita, juxta montem qui Thorax dicitur, in quo monte dicunt crucifixum fuisse Daphitam grammaticum, quòd reges suis versibus incesseret: unde ortum est proverbium, *Cave a Thorace*; quo utimur, quum alicujus linguæ petulantiam compescere volumus. Ita Strabo lib. 14. & Pius. II. summus pontifex, in suâ Asiâ LXXXI. Magnesiam autem Themistocli idcirco à Persarum rege datam esse existimo quæ ei panem præberet, quia urbs illa in campis patentissimis, per quos Mæandrus amnis multoties in se recurrens, illos suis aquis mirum in modum fœcundat.

40 *Lampsacum.*] Asiæ oppidum in Hellesponti littore clarum & nobile. Hanc urbem à Priapo, Bacchi & Veneris filio, conditam antiqui referunt, inter quos Plutarchus, in libello de claris mulieribus, & Demosthenes. Ideò autem id commentum fuisse puto, quòd vini & tritici summa ibi sit copia; hinc Themistocli in vinum data.

41 *Myuntem.*] Urbem ad Mæandri ostia sitam, omnium piscium ubertate & copiâ prædivitem: hinc Themistocli in obsonium concessa. Vide Diodorum, Thucydidem, Strabonem, & Plinium.

42 *Propè oppidum.*] Athenas, juxta Piræum portum. Vide infra.

Magnesiæ

Magnesiæ morbo mortuum: neque negat fuisse famam,[43] venenum suâ sponte sumpsisse, quum se, quæ regi de Græciâ opprimendâ pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem [44] ossa ejus clàm in Atticâ ab amicis esse sepulta, [45] quoniam legibus non concederetur, quòd proditionis esset damnatus, memoriæ prodidit.

NOTÆ.

43 *Venenum suâ sponte sumpsisse.*] Tauri sanguinem hausisse testatur Valerius Max. lib. 5. c. 6. ext. 3. nimirum in sacrificio, ut ab oppugnandâ suâ patriâ abstineret. Vide etiam Cicer. in Bruto. Thucydides tamen, & Herodotus, & alii plures de taurino sanguine nihil prodiderunt.

44 *Ossa ejus clam in Atticâ ab amicis esse sepulta.*] Alii palam & oraculi jussu id factum aiunt, quod non priùs pestis finem fore responderat, quàm Themistoclis ossà Magnesiâ reducta essent. Sic Pausanias in Atticis. At nec Herodotus nec Thucydides ejus rei mentionem faciunt.

45 *Quoniam legibus non concederetur.*] Cautum enim legibus erat, ne quicumque sacrilegii reus esset, vel patriam prodidisset, ejus ossa in Atticâ sepelirentur. Vide eâ de re Xenoph. lib. 1. De rebus Græciæ, c. ultimo; & Plutarchum in Phocione, de quo infra.

ARISTIDES, LYSIMACHI

FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

1 ÆQUALIS ferè fuit Themistocli: itaque cum eo [2] de principatu contendit: (a) namque obtrectârunt inter se. In his autem cognitum est, quantò antestaret eloquentia innocentiæ. Quamquam enim adeò excellebat Aristides abstinentiâ, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, [3] cog-

INTERPRETATIO.

(a) *Namque se mutuo criminati sunt.*

NOTÆ.

1 *Æqualis ferè fuit.*] Id de ætatis & dignitatis æqualitate simul intelligi potest, non verò de morum conformitate; Aristides enim placidus & animo tranquillus; Themistocles contrà fervens & ambitiosus.

2 *De principatu contendit.*] Nimirum uter alteri in administrandâ civitate cederet.

3 *Cognomine Justus sit appellatus.*] Vide

 nomine

nomine JUSTUS sit appellatus; (b) tamen [4] a Themistocle collabefactus testulâ illâ, exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem, quum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse: cedensque animadverteret [5] quendem scribentem, ut patriâ pelleretur, quæsisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tantâ pœnâ dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem, sed sibi non placere, quòd cupidè elaborâsset, ut præter cæteros JUSTUS appellaretur. [6] Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto ferè anno quàm erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est.

CAP. II. Interfuit autem pugnæ navali apud Salamina, [7] quæ facta est priùs, quam pœnâ liberaretur. Idem prætor fuit Atheniensium [8] apud Platæas, [9] in prælio quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quàm hujus imperii memoria: justitiæ verò, & æquitatis, & innocentiæ multa. Imprimis, quod ejus equitate factum est, quum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausaniâ, quo duce, Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi a Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses. Namque ante id tempus & mari & terrâ duces erant Lacedæmonii. [10] Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis, ut omnes ferè civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent; & adversus barbaros, hos duces deligerent sibi, quo faciliùs repellerent, si fortè bellum renovare conarentur.

INTERPRETATIO.

(b) Nihilominus per Themistoclem ostracismo illo [illegible].

NOTÆ.

Ciceronem pro Sextio, & Tuscul. 5. *Aristides nonne ob eam causam expulsus est patriâ, quod præter modum justus esset?* Cui subjunge Plutarchum in ejus vitâ.

4 *A Themistocle callabefactus testulâ illâ.*] Hæc erat lex ostracismi, ut paulò supra in Themistocle.

5 *Quendam scribentem, ut patriâ pelleretur.*] Quisque enim civium, ut suprà dictum est, in calculo suo ejus nomen scribebat, quem vellet fieri condemnatum.

6 *Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit.*] Ne eo sensu intelligas *legitimam*, quod foret justa, sed lege ostracismi decretam.

7 *Quæ facta est priùs, quàm pœnâ liberaretur.*] Id est, priusquam pœnæ tempus ostracismi lege constitutum, absolveretur, qui plebescito ante illud revocatus est.

8 *Apud Platæas.*] Urbem Bœotiæ, de quâ supra in Miltiade.

9 *In prælio quo Mardonius.*] Satrapes Xerxis, natione Medus.

10 *Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis.*] De Pausaniæ intemperantiâ postea. De justitiâ [illegible] Aristidis hoc accipe: eum enim ille [illegible] fœdus cum omni [illegible] firmaret, post [illegible]

CAP.

CAP. III. Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio [11] quadrigenta & sexaginta talenta quotannis [12] Delum sunt collata: id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerit abstinentiâ, nullum est certius indicium, quàm quòd, quum tantis rebus præfuisset, in tantâ paupertate decessit, (c) ut qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiæ ejus publicè alerentur, & de communi ærario dotibus datis, collocarentur. Decessit autem ferè post annum quartum, quàm Themistocles Athenis erat expulsus.

INTERPRETATIO.

(c) *Ut unde funus fieret, ægrò ipsi superfuerit.*

NOTÆ.

execrationes, accensos ferreos orbes in mare dejecit; adjurans, ut ita extinguerentur cum omni stirpe & gente, qui contra fœdus irent. Thucydides, lib. 1. & Plutarchus in Aristide.

11 *Quadringenta & sexaginta talenta.*] Duplex erat talentum apud Atticos, magnum, & minus; magnum minas octingentas habebat: minus coronatos sexcentos. Ideoque vel si de minore hic sermo est, quadringenta & sexaginta talenta summam efficient nostri æris ducenties septuagies sexies mille aureorum coronatorum. *Schottus.* Vide & Jul. Pollucem, lib. 9. & Budæum De asse.

12 *Delum sunt collata.*] Una est Cycladum omnium notissima, priùs Ortygia à coturnicibus, quas Græci ortygas vocant. Plin. lib. 4.

IV.

[1]*PAUSANIAS,*

LACEDÆMONIUS.

CAP. I.

MAgnus homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum

NOTÆ.

1 PAUSANIAS.] Cleombroti filius, paterque alterius Cleombroti, Lacedæmoniorum ducis, qui temerè cum Epaminondâ pugnans, vulnere occubuit, exercitusque ejus deletus est.

est prælium [2] apud Platæas. Namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, [3] regis gener, in primis omnium Persarum & manu fortis, & [4] consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu Græciâ fugatus est: [5] eoque ipse dux cecidit prælio. Quâ victoriâ elatus, (a) plurima miscere cœpit, & majora concupiscere. Sed primùm in eo est reprehensus, quòd ex prædâ [6] tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat hæc sententia: *Suo ductu barbaros apud Platæas esse deletos, ejusque victoriæ ergò Apollini donum dedisse.* [7] Hos versus Lacedæmonii exscalpserunt, neque aliud scripserunt, quàm nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi.

CAP. II. Post id prælium, eundem Pausaniam cum classe communi [8] Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in eâ re usus, elatiùs se gerere cœpit, majoresque appetere res. [9] Nam quum, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos, hos clàm Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; & cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: *Pausanias dux Spartæ, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate conjungi cupit. Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, & Spartam, & cæteram Græciam sub tuam potestatem se, adjuvante te, redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face,*

INTERPRETATIO.

(a) *Multa turbare aggressus est.*

NOTÆ.

2 *Apud Platæas.*] Vide supra in Miltiade.

3 *Regis gener.*] Darii, cujus filiam Artozostren nomine duxerat, Xerxisque tunc Persis imperantis sororis maritus. Herodotus, lib 6.

4 *Consilii plenus.*] In eo tamen plus audaciæ quàm prudentiæ fuisse testatur idem Herodotus in Calliope.

5 *Eoque ipse dux cecidit prælio.*] Ictus nimirum lapide Mardonius periit. Plutarchus in Aristide.

6 *Tripodem aureum Delphis posuisset.*] Mos victoribus erat ut ex hostium prædâ tripodem, Apollini plerumque consecrarent, idque præsertim inter Græcos, quod frequenter in Atticâ historiâ legitur. Thucydides, lib. 1. c. 8.

7 *Hos versus Lacedæmonii exscalpserunt.*] Idem ibidem,

8 *Cyprum atque Hellespontum miserunt.*] Cyprus insula est in Pamphylico mari, Veneri sacra. Hellespontus vero fretum angustum Europam ab Asiâ dividens, Propontidem inter & mare Ægæum, nunc vulgò *Stretto di Gallipoli.*

9 *Nam quum, Byzantio expugnato.*] Urbe Thraciæ ad Bosphorum sitâ, nunc Constantinop. à Constantino instauratore dictâ.

cum

cum quo colloquatur. Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopère gavisus, confestim cum epistolâ [10] Artabazum ad Pausaniam mittit; in quâ eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei à se repulsam laturum. Hujus Pausanias voluntate cognitâ alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; mulctatur tamen pecuniâ. Quam ob causam ad classem remissus non est.

CAP. III. (b) At ille non multò post suâ sponte ad exercitum rediit, & ibi non callidâ, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solùm, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, [11] veste Medica: [12] satellites Medi & Egyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosiùs, quàm qui aderant, perpeti possent. Aditum petentibus conveniendi non dabat: superbè respondebat, & crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. [13] Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cùm patriæ: tum sibi inimica, capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, [14] legatos ad eum cum scytalâ miserunt, in quâ more illorum erat scriptum, nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuncio motus, sperans se etiam pecuniâ & potentiâ instans periculum posse depellere, domum rediit. Hùc ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus est: [15] licet enim cuivis ephoro, legibus eorum, hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit: neque eò magis carebat suspicione: nam opinio manebat, eum cum rege

INTERPRETATIO.

(b) *Ille verò post breve tempus privato consilio ad castra reversus est.*

NOTÆ.

10 *Artabazum ad Pausaniam mittit.*] Artabazus ille summus Xerxis præfectus fuit, de quo Herodotus lib. 1. & Thucydides, lib. 1. quod patet ex ejus nominis etymologiâ. Hesychius, Stephanus.

11 *Veste Medicâ.*] Ut ostenderet se jam ad Medos & Persas defecisse. Medorum autem vestem purpuream fuisse scribit Xenoph. lib. 1. De Cyri vitâ.

12 *Satellites Medi & Egyptii sequebantur.*] Quales Persarum reges habent, qui Doryphori dicuntur & Melophori, quia aurea mala hastis præfixa ferunt, vel a colore vestis melino. Ælianus, & Athenæus lib. 12. cap. 3.

13 *Colonas.*] De hoc loco meminit Thucydides, lib. 1. c. 3. Non procul a Lampsaco, Milesiorum coloniâ. Strabo lib. 13.

14 *Legatos ad eum cum scytalâ miserunt.*] Scytala, quantum hic ego conjicio, epistolæ jussoriæ & comminatoriæ genus est, sigillo quodam publico obsignatæ, quâ Lacedæmonii ad revocandos imperatores suos uti solebant; cujus formam depingunt Plutarchus in Lysandro, & Gellius lib. 17.

15 *Licet enim cuivis ephoro, legibus eorum, hoc facere regi.*] De ephorum potestate supra diximus.

habere societatem. [16] Est genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. Sed quòd harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari; sed expectandum, dum se ipsa res aperiret.

CAP. IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in eâ de se esse scriptum, quòd nemo eorum rediisset, qui super tali causâ eodem missi erant; vincula epistolæ laxavit, signoque detracto, cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eâdem epistolâ, quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent; nec priùs vim adhibendum putaverunt, (c) quàm se ipse indicâsset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. [17] Fanum Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant Græci. Eò ille index confugit: in arâ consedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terrâ, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Hùc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eò venit. [18] Quem quum supplicem Dei videret in arâ sedentem, quærit, causæ quid sit tam repentino consilio. Huic ille quid ex literis comperisset, aperit. Tantô magis Pausanias perturbatus orare cœpit, *ne enunciaret, nec se, meritum de illo optimè, proderet.* (d) *Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevâsset, magno esse ei præmio futurum.*

INTERPRETATIO.

(c) *Quàm se reum exhibuisset.* (d) *Quod si eo beneficio se devinxisset.*

NOTÆ.

16 *Est genus quoddam hominum, quod* Helotes *vocatur.*] Erant servi publici apud Lacedæmonios, præpositi agris arandis & colendis; quorum tamen tantum jus erat, ut civitatem Spartanam assequi possent. De quibus vide Thucydidem lib. 1. cap. 6. Platonem 6. De legibus. Aristot. 11. Politic. c. 7. Horum fides erat admodùm lubrica, & impulsu ad mutationem facilis, Polyæn. l. 1.

17 *Fanum Neptuni est Tænari.*] Tænarum promontorium est Laconiæ regionis, in quo fauces erant ad inferos descendentes, quò hippocampos suos Neptunus subducere credebatur, unde fanum ipsi dicatum est.

18 *Quem quum supplicem Dei.*] Id est, Neptuni.

CAP.

CAP. V. His rebus cognitis, ephori satiùs putaverunt in urbe eum comprehendi. Quò quum essent profecti, & Pausanias, placato Argilio (ut putabat) Lacedæmonem reverteretur; in itinere, (e) quum jam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cujusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis antè gradibus, quàm qui sequebantur, [19] in ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori [20] valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, (f) quo faciliùs sub divo interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse; (g) eamque jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introïtum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic quum semianimis de templo elatus esset, [21] confestim animum efflavit. Cujus mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quò hi, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus; & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. [22] Inde posteriùs dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

INTERPRETATIO.

(e) *Quum jam propè esse ut caperetur.* (f) *Ut celeriùs sub aperto cælo moreretur.* (g) *Eamque jam longævam.*

NOTÆ.

19 *In ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur.*] De eâdem æde Minervæ sacrâ loquitur Thucydides lib. I. in quam, velut ad asylum, facinorosi confugisse videntur, hùcque fugientes impunitate donati: Chalciœcus dictus, teste Suidâ, ἢ ὅτι χαλκοῦν οἶκον εἶχεν. ἢ διὰ τοὺς χαλκιδεῖς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ φυγάσας αὐτὸν κλίσαι.

20 *Valvas ejus ædis obstruxerunt.*] Non ephoros, sed patrem Pausaniæ eas obstruxisse ait Plutarchus. Quâ in re errare videtur, quemadmodum & in ejus patris nomine, quem Agesilaum vocat, cum sit Cleombrotus, ut supradictum est; id vero matri ejus imputat Nepos, ut infra legitur, cui nomen erat Theano, Polyæno auctore, lib. 8.

21 *Confestim animum efflavit.*] Huic opinioni adversatur Xenophon lib. 3. De rebus Græciæ; scribitque, Pausaniam damnatum Tegeam profugisse, ibique morbo periisse.

22 *Inde posteriùs dei Delphici responso erutus.*] Diodorus ait, Apollinem qui Delphicus deus dicitur, Lacedæmoniis iratum quod supplicum asylum violâssent, respondisse, Supplicem Deo restitui oportere; quod quum fieri non posse viderent, pro uno corpore vivo duas statuas Pausaniæ posuisse. Sic etiam ferè Thucydides, lib. 1. sed præter duas statuas æneas, corpus ejus, oraculi mandato, huc delatum ac conditum esse scribit.

V.

CIMON, MILTIADIS FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

(a) DURO admodùm initio usus est adolescentiæ. Nam quum pater ejus [1] litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset; Cimon eâdem custodiâ tenebatur, [2] neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater mulctatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio [3] sororem suam germanam, nomine Elpinicen, non magis amore, quàm more illi nuptam: nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. [4] Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quàm pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrâsset, se pro illo pecuniam soluturum. [5] Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire; quoniamque prohibere posset, se Calliæ nupturam, si ea quæ polliceretur, præstitisset.

INTERPRETATIO.

(a) *Durissimum habuit juventutis exordium.*

NOTÆ.

1 *Litem æstimatam populo solvere non potuisset.*] Nimirum quinquaginta talentis, ut suprà in Miltiade. Vide Senecam, l. 4. Controvers. 26. & Quintil. Dec. 103.

2 *Neque legibus Atheniensium emitti poterat.*] Tyrannorum filii, apud Græcos, parentum crimina luebant; ut scribit Alex. Neapol. lib. 11. c. 16.

3 *Sororem suam germanam.*] Ut in præfatione.

4 *Hujus conjugii cupidus Callias quidam.*] Vir ditissimus, qui apud Athenienses λακκόπλουτος dictus, quod ex puteis & fodinis divitias parâsset. Hunc sordidè divitem natum vocat Seneca Controvers. 24. lib. 4. De hoc divite vide Athenæum. lib. 12. c. 8. & 17. & Theophrastum lib περὶ λίθων.

5 *Is quum talem conditionem aspernaretur.*] Contra, facilem illum & parâtum ad hanc conditionem, asserit Plutarchus.

CAP.

CAP. II. Tali modo custodiâ liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam cùm juris civilis, tum rei militaris, quòd cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. [6] Itaque hic & populum urbanum in suâ tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit auctoritate. [7] Primùm imperator apud flumen Strymona [8] magnas copias Thracum fugavit, [9] oppidum Amphipolim constituit, eòque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem [10] iterum apud Mycalen [11] Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit: eodemque die pari fortunâ in terrâ usus est. Namque hostium navibus captis, [12] statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Quâ victoriâ magnâ prædâ potitus, quum domum reverteretur, quòd jam nonnullæ insulæ propter acerbitatem imperii defecerant, (b) bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. [13] Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, [14] quòd contumaciùs se gesserat vacuefecit, [15] sessores veteres urbe insulâque ejecit, [16] agros civibus divisit, [17] Thasios opulentiâ fretos, suo adventû fregit. His

INTERPRETATIO.

(b) *Bene affectas corroboravit.*

NOTÆ.

6 *Itaque hic & populum urbanum.*] Id est, in urbe morantem.

7 *Primùm imperator ad flumen Strymona.*] Quo Macedonia à Thraciâ dividitur.

8 *Magnas copias Thracum.*] Quia tunc Thraces in Persarum exercitu militabant.

9 *Oppidum Amphipolim constituit.*] Sic dictum, quòd utrinque Strymone fluvio alluitur. Plin. 4. 10. 23. & aliis in locis. Urbs ista media est Macedoniam inter & Thraciam; hodie *Crysopoli.*

10 *Iterum apud Mycalen.*] Nomen montis in Caria. Ad Eurymedontem fluvium in Pamphyliâ pugnam commissam fuisse ait Pompon. Mela, lib. 1. c. 14.

11 *Cypriorum & Phœnicum.*] De Cypro insulâ jam dictum est in Pausania. Phœnices vero populi à Phœniciâ oriundi: Phœnicia autem regio est Syriæ maritima, Judææ contermina, cujus præcipuæ urbes fuerunt Tyrus & Sidon ad mare.

12 *Statim ex classe copias suas eduxit.*] De hoc stratagem. Polyæn. lib. 1.

13 *Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant.*] Scyros insula est in Ægeo mari, in quâ Achilles feminam mentitus, delituit inter Lycomedis regis filias. Dolopes vero populi erant Thessaliæ, è cujus regione Scyros sita est: prope Pindum habitabant, unde Achelous amnis ad Echinadas cursum præcipitat.

14 *Quòd contumaciùs se gesserat vacuefecit.*] Id est insulam à Dolopibus; qui, ut refert Plutarchus, piraticam artem exercebant, occupatam repurgavit.

15 *Sessores veteres urbe insulâque ejecit.*] Quidam legunt *possessores*: solos tamen Dolopes inde ejectos propter eorum rapinas vult Plutarchus.

16 *Agros civibus divisit.*] Id est coloniam huc deduxit, cui agros hujus insulæ distribuit.

17 *Thasios opulentiâ fretos.*] Thasus insula est maris Ægæi, Thraciæ ad-

ex

ex manubiis arx Athenarum, quâ ad meridiem vergit, est ornata.

CAP. III. Quibus rebus quum unus in civitate maximè floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus, cæterique Atheniensium principes. [18] Nam testarum suffragiis, quod illi ὀστρακισμὸν vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facticeleriùs Athenienses, quàm ipsum pœnituit. Nam quum ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent; confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum, quo expulsus erat, in patriam revocatus est. [19] Ille, quòd hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans, eos & cives suos inter se unâ voluntate consentire, quàm armis contendere, Lacedæmonem suâ sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo in Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, [20] in oppido Citio est mortuus.

CAP. IV. Hunc Athenienses non solùm in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, quum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem posuerit, fructus servandi gratiâ, ne quis impediretur, quominùs ejus rebus, quibus quisque vellet, frueretur. [21] Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, [22] ne differendo videretur negare. (c) Sæpè

INTERPRETATIO.

(c) *Quum non raro aliquem fortè* sibi *obvium cerneret male indutum.*

NOTÆ.

jacens, generosis vitibus, & insigni marmoris genere nobilitata; unde Thasii, quos Cimon navali prælio debellavit.

18 *Nam testarum suffragiis.*] De ostracismo supra dictum est in Miltiade, & Themistocle.

19 *Ille quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur.*] Quia, scilicet, in Spartanorum agris exulabat ostracismi causâ.

20 *In oppido Citio est mortuus.*] Hanc urbem expugnatam a Cimone negat Thucydides lib. 1. c. 6. immò verò in obsidione urbis morte fuisse eum occupatum ait: cui opinioni Diodorus adversatur: nam & Citium expugnâsse, & in cives ejus humanum se præbuisse, scribit: unde Plutarchus refert ex Nausicrate rhetore Citienses, quoddam Cimonis sepulchrum coluisse, qui oraculi cujusdam jussu eum quasi deum in adversitatibus venerabantur. Citium autem est urbs Cypri, in quâ Zeno, Stoicorum sectæ conditor, natus est.

21 *Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti.*] Hos hodiè ab eleemosynis ministros dicimus. De Cimonis liberalitate idem refert Plutarch. in Pericle.

22 *Ne differendo videretur negare.*] Cui sententiæ illud P. Syri conforme est:

Beneficium bis dat, qui dat celeriter.

Et illud Ausonii.

Gratia quæ tarda est, ingrata est gratia;
Namque
Quæ fieri properat gratia, grata magis.

quum-

quum aliquem offensum fortunâ videret minùs bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, (d) ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit: complures pauperes mortuos, (e) qui unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo, minimè est mirandum, (f) si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

INTERPRETATIO.

(d) *Ut quos in foro non invitatos aspiceret, universos invitaret.* (e) *Quibus non supererat, unde funus ipsis pararetur, suis impensis paravit.* (f) *Sic & tutè vixit, & cum omnium luctu obiit.*

VI.

[1] *LYSANDER*,

[2] LACEDÆMONIUS.

CAP. I.

MAgnam reliquit sui famam, magis felicitate quam virtute partam. Athenienses enim [3] in Peloponnesios sexto & vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id quâ ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestiâ factum est adversariorum, (a) qui, quòd dicto audientes im-

INTERPRETATIO.

(a) *Qui, quia ducum mandatis minimè obtemperabant,*

NOTÆ.

1 LYSANDER.] Aristocleti filius ex Heraclidarum genere. Plutarchus in Lysandro.

2 LACEDÆMONIUS.] Apud Athenæum lib. 6. Methacem eum fuisse asserit Theopompus. Idem quoque testatur Ælianus lib. 12. cap. 43. Quo *nomen imponebatur iis quos patres in gymnasiâ locupletum exercitatum mitterent.* Alii Mothaces volunt fuisse conditione servos; a verbo Græco μόθαξ, *verna,* vel μόθος, *labor.*

3 *In Peloponnesios.*] Peloponnesii a

peratoribus

peratoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt. Hâc victoria Lysander elatus quum antea semper factiosus audaxque fuisset, (b) sic sibi indulsit, ut ejus operâ in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam quum hanc causam Lacedæmonii dictitâssent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent; postquam apud [4] Ægos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quàm ut omnes civitates in suâ teneret potestate, quum id se Lacedæmoniorum causâ facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, [5] decem delegerat in unâquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, (c) nisi qui aut ejus hospitio contineretur, (d) aut se illius fore proprium fide confirmârat.

CAP. II. Item decemvirali potestate in omnibus urbibus constitutâ, ipsius nutu omnia gerebantur: [6] cujus de crudelitate ac perfidiâ satis est unam rem, exempli gratiâ, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asiâ quum reverteretur, [7] Thasumque divertisset, quòd ea civitas præcipuâ fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, [8] eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultâsset voluntatem, [9] futurum, ut Thasii dilaberentur, [10] consulerentque rebus suis.

INTERPRETATIO.

(b) *Adeò se impotenter gessit.* (c) *Nisi qui vel hospitum ejus numero haberetur.* (d) *Vel se penitus ipsi addictum* sacramento *sponderet.*

NOTÆ.

Peloponneso dicti, peninsulâ quæ hodiè Morea, de quâ supra.

4 *Ægos.*] Chersonesi Thraciæ fluvius, ad cujus ostia Atheniensium classis a Lysandro aut capta fuit, aut submersa; sic dictus quasi Capræ fluvius. Plin. lib. 2.

5 *Decem delegerat.*] Hos Xenophon δεκαρχίας vocat lib. 3. De rebus Gr. Athenis autem 30 præfecerat, decem vero Piræeo Plutarch. Hi posteà urbem oppresserunt, dictique sunt 30 tyranni. Xenophon. ibid.

6 *Cujus de crudelitate ac perfidiâ.*] Hæc sunt illius perfidiæ argumenta, quòd dicere solebat. Ubi leonina pellis non proficeret, vulpinam esse assumendam. Item, pueros taxillis, homines vero jurejurando fallendos. Vide Plutarchum, qui eum cum Syllâ comparat.

7 *Thasumque divertisset.*] Insulæ nomen simul & civitatis, de quâ suprà in Cimone.

8 *Eam pervertere concupivit.*] Id est, ab Atheniensium partibus ad Lacedæmoniorum partes eam abducere tentavit.

9 *Futurum, ut Thasii dilaberentur.*] Id est, apertè deficerent.

10 *Consulerentque rebus suis.*] Quandoquidem hic desunt nonnulla, conjiciendum est in iis quædam perfidiæ Lysandri exempla narrari; & forè etiam quædam alia, propter quæ ephori decemviralem potestatem ab eo

Desideratur hic exemplum Lysandri crudelitatis & perfidiæ in Thasios.

CAP. III. Itaque decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus, iniit consilia reges Lacedæmoniorum tollere; sed sentiebat id se sine ope deorum facere non posse, quòd Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. [11] Primùm itaque Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, [12] Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, [13] quæ Jovi Hammoni solveret; [14] existimans se Afros facilius corrupturum. Hâc spe quum profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt; nam non solùm corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmona miserunt, qui Lysandrum accusarent, quòd sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, judicumque absolutus sententiis, [15] Orchomeniis missus subsidio occisus est a Thebanis [16] apud Haliartum. Quam verè de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in quâ suadet Lacedæmoniis, ut regiâ potestate dissolutâ, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecuniâ fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse [17] Cleon Halicarnasseus dicitur.

CAP. IV. Atque hoc loco non est prætereundum factum [18] Pharnabazi satrapis regii. Nam quum Lysander, præfectus classis, in bello multa crudeliter avarèque fecisset, deque his rebus

NOTÆ.

in civitatibus constitutam, abrogarent. Vide eâ de re Plutarchum in Lysandro, & Diodorum lib. 12.

11 *Primùm itaque Delphos corrumpere est conatus.*] Hos nempe, qui in templo Apollinis Delphici oraculis præerant.

12 *Dodonam adortus est.*] Urbem Chaoniæ in Epiro Jovi sacram; ab hâc urbe quernum illud nemus Dodonæum dictum, ubi templum & oraculum vetustissimum. Lege Sophoclem in Trachiniis, & Herodotum, qui multa de hoc oraculo fabulosè scripserunt.

13 *Quæ Jovi Hammoni solveret.*] Jovis oraculum fuit in Lybiâ, toto orbe celeberrimum. Hic sub arietis formâ Jupiter colebatur. Vide Q. Curtium lib. 4. c. 7.

14 *Existimans se Afros.*] Afri ab Africâ dicti, quæ tertia est orbis terrarum pars, ferè tota sub zonâ torridâ. Ideò autem se Afros faciliùs corrupturum putabat, quòd sint lubricæ fidei: unde apud Livium, *Fraus plus quàm Punica.*

15 *Orchomeniis missus subsidio.*] Orchomenus, seu Orchomenum, Bœotiæ oppidum, ad fluvium ejusdem nominis situm, cui olim Thebani tributum pependerunt. Strabo l. 9. Fuit item ejus nominis in Arcadia, de quo non hic sermo est.

16 *Apud Haliartum.*] Nomen urbis Bœotiæ, quam Haliartus Thersandri filius condidit. Strabo lib. 9.

17 *Cleon Halicarnasseus.*] Nomen sophistæ ex Halicarnasso urbe Cariæ principe, juxta quam fons Salmacis, quo veteres crediderunt, lavantium corpora effœminari.

18 *Pharnabazi satrapis regii.*] Hic alterius Pharnabazi filius, olim Darii, & postea Artaxerxis satrapes, qui Alcibiadem interfecit. Diodor. lib. 14.

suspicaretur

suspicaretur ad cives suos esse prælatum; petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quantà sanctitate bellum gessisset, sociosque tractâsset, deque eâ re accuratè scriberet: magnam enim ejus auctoritatem in eâ futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: (e) librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum fert laudibus. Quem quum legisset, probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subjicit, in quo accuratissimè ejus avaritiam perfidiamque accusârat. Hinc Lysander domum quum redîsset, postquàm de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit. Hunc, submoto Lysandro, quum ephori cognôssent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipsi suus fuit accusator.

INTERPRETATIO.

(e) *Prolixam epistolam exaravit & ponderosam.*

VII.

ALCIBIADES, [1] CLINIÆ FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. [2] Natus in amplissimâ civitate, summo genere, [3] omnium ætatis suæ multò formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus. Namque imperator fuit summus & mari & terrâ: disertus, ut in primis dicendo valeret: & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. [4] Dives: quum tempus, posce-

NOTÆ.

1 CLINIÆ FILIUS.] Vide Plutarchum in Alcibiade.

2 *Natus in amplissimâ civitate.*] Id est, Athenis.

3 *Omnium ætatis suæ multò formosissimus.*] Alcibiadis forma à Petronio celebratur; & a Val. Max. lib. 7. c. 9. præstantissima dicitur.

4 *Dives: quum tempus posceret, laboriosus.*] Id à Nepote referri videtur, quasi inter se pugnent divitiæ & labor, in Alcibiade tamen conveniant.

ret

cet, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minùs in vitâ quàm victu: affabilis, blandus, [5] temporibus callidissimè inserviens. (a) Idem, simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem præferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirentur, in uno homine tantam morum dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

CAP. II. [6] Educatus est in domo Periclis, [7] privignus enim ejus fuisse dicitur, [8] eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Græcæ linguæ eloquentiâ ditissimum; (b) ut si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quàm vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentiâ, amatus est a multis, more Græcorum, in eis a Socrate, [9] de quo mentionem facit Plato [10] in Symposio: namque cum induxit commemorantem se pernoctâsse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. Posteaquam robustior est factus, non minùs multos amavit, in quorum amore, quod licitum est, odiosa multa delicatè jocosèque fecit; quæ non referremus, nisi majora potioraque haberemus.

CAP. III. [11] Bello Peloponnesiaco, hujus consilio atque autoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id quum appararetur, priusquam classis exiret, accidit ut unâ nocte [12] omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis

INTERPRETATIO.

(a) *Ubi ille animum relaxaverat.* (b) *Ut si ipse excogitare cuperet.*

NOTÆ.

5 *Temporibus callidissimè inserviens.*] Illum Chamæleonti non absimilem fuisse scribit Plutarchus, quem in eo vincebat, quod Chamæleon colori candido se simulare non potest.

6 *Educatus est in domo Periclis.*] Viri inter Athenienses clarissimi, plurimumque auctoritate pollentis, adeò ut per 40 annòs remp. gubernaverit. Vide Plutarch.

7 *Privignus enim ejus fuisse dicitur.*] Immo sororis filium, Diodor. Suidas, Aul. Gellius, lib. 25. c. 17. fuisse asserunt: quod tamen facilè conciliari potest; nam reverà si Pericles non Alcibiadis, at saltem uxoris ejus vitricus fuit; quia Hipponici filiam, quam Hyparetam vocat Plutarchus, Alcibiades uxorem habuit; hujus verò Hipponici conjugem in uxorem postea duxit Pericles. Plutarch. in Pericle.

8 *Eruditus a Socrate.*] Philosopho Atheniensi, qui Apollinis Oraculo omnium sapientissimus est judicatus.

9 *De quo mentionem facit Plato.*] De amore illo lege Aristophanem in Nebulis.

10 *In Symposio.*] Id est, in libro qui inscribitur Symposium, seu convivium.

11 *Bello Peloponnesiaco.*] De quo Thucydides.

12 *Omnes Hermæ.*] Id est, Mercurii statuæ lapideæ quadratæ, & ad cubi figuram conformatæ, nimirum sine manibus, & quorum capita mutari poterant, unde Cicero ad Atticum lib. 1. *Hermæ*, inquit

erat,

erat, [13] Andocidisque Hermes vocatus est. Hoc quum appareret, non sine magnâ multorum consensione esse factum, quòd non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. [14] Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur, quod & potentior & major, quàm privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, (c) plures etiam operâ forensi suos reddiderat. Quare fiebat ut omnium oculos quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solùm in eo spem habebant maximam, sed etiam timorem, [15] quòd & obesse plurimùm & prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamiâ [16] quòd in domo suâ facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium; idque non ad religionem, sed conjurationem pertinere existimabatur.

CAP. IV. (d) Hoc crimine in contentionem ab inimicis compellebatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut si quid de se agi vellent, potiùs de præsenti quæstio haberetur, quam absens invidiæ crimine accusaretur. Inimici verò ejus, quiescendum in præsentiâ, quia nocere se ei non posse intelligebant, & illud tempus expectandum decreverunt quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quòd sacra violâsset, reum fecerunt. Quâ de re quum ei nuncius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendum rediret, essetque in magnâ spe provinciæ benè administrandæ; non parere noluit, & in

INTERPRETATIO.

(c) *Plurimos pariter judicio defensos sibi conciliârat.* (d) *Reatu illo ad causam dicendam eum adversarii compellebant.*

NOTÆ.

illi tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, nunc admodùm me delectant. Ideò autem sine manibus, quòd omnia, ut inquit Festus, sermo sine manibus conficiat.

13 *Andocidisque Hermes.*] Andocides unus ex 13 præcipuis Athen. Rhetoribus.

14 *Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur.*] Non directè id factum Alcibiadi imputatum esse quidam scribunt; sed Argis, qui privato tunc Alcibiadis hospitio continebantur, quique omnes propterea à civibus concisi sunt, Diod. l. 13.

15 *Quod & obesse plurimùm.*] Ad hoc refertur quod Timon ille hominum osor unum Alcibiadem amabat, quòd magno malo illum aliquando Atheniensibus foræ præsagiret.

16 *Quòd in domo suâ facere mysteria dicebatur.*] Id est, Cereris sacra, Justino teste l. v. ab initio; quæ quidem nocte fiebant, eaque revelare nefas; at verò duplicis erant generis, magna seu quinquennalia, & parva seu triennalia, quâ de re consule, Plin. l. 24.

triremem,

triremem, quæ ad eum deportandum erat missa, ascendit: [17] ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderatâ civium suorum licentiâ crudelitateque erga nobiles; utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clàm se a custodibus subduxit, & inde primùm [18] Elidem, [19] deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, & id quod usu venerat, [20] Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, (c) ut se devoverent, ejusque devotionis quo testatior esset memoria, exemplum in pilâ lapideâ incisum esse positum in publico; Lacedæmonem demigravit. Ibi ([21] ut ipse prædicare consueverat) non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quòd iidem hostes essent civitati. *Nam quum intelligerent, se plurimùm prodesse reipublicæ, sed ex eâ ejecisse, plus iræ suæ quàm utilitati communi sic paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: [22] deinde Deceliam in Atticâ munierunt, præsidioque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Ioniam a societate averterunt Atheniensium: quo facto, multò superiores bello esse cœperunt.

CAP. V. Neque verò his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti quam timore ab eo alienati. Nam quum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent; pertimuerunt ne charitate patriæ ductus, aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutiùs celari non potuit; erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset: præsertim quum animum attendis-

INTERPRETATIO.

(c) *Ut se diris devincirent, & quo execrationis illius memoria magis innotesceret.*

NOTÆ.

17 *Ac Thurios in Italiam pervectus.*] Thurios, ab oppido Thurio inter Crathim & Sybarim amnes sito; unde Thurina regio, ex quâ Aug. Cæsaris majores oriundi erant. Sueton. Olim & ipsum oppidum Sybaris dicebatur. De eâ urbe Diodorus lib. 12. & Strabo lib. 6. Porrò legitur *Thurii, orum; & Thurium, rii.*

18 *Elidem.*] Peloponnesi regionem in Occidentali tractu non procul ab Olympiâ. Virg. Georg. 3.

19 *Deinde Thebas.*] Bœotiæ oppidum ad Ismenum amnem, cui proximus mons Cithæron, Sphyngis fabulâ clarus.

20 *Eumolpidas sacerdotes*] Eumolpidæ, ab Eumolpo quodam Rege, quem Ægyptii generis fuisse refert Diodorus. Vel ut aliis placet, ab alio quodam Eumolpo, Atheniensi Poetâ, quem Suidas Musæi Poetæ, quidam vero Orphei filium dicunt. Hic ante Homerum fuisse traditur.

21 *Ut ipse prædicare consueverat.*] Extat apud Zenophontem lib. 1. c. 10. hâc de re popularis excusatio & absolutio.

22 *Deinde Deceliam in Atticâ munierunt.*] Agri Attici locus est, de quo frequenter loquitur Thucydides, quo munito Lacedæmonii Atheniensibus reditus cùm è regione, tum ex Argenti fodinis intercipiebant, & veluti obsidione Athenas tenebant. Vide Isocratem in oratione de Pace.

* *This is by some reckoned a suspected passage, and as ungrammatical cannot be understood, but may be corrected thus:* Nempe ut intelligerent se plurimum prodesse reipublicæ, exque eâ ejiciendo, plus iræ suæ quàm utilitati communi paruisse.

set ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum regis Darii se contulit. Cujus quum in intimam amicitiam pervenisset, & Atheniensium, malè gestis in Siciliâ rebus, opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret; initio [23] cum Pisandro prætore, [24] qui apud Samum exercitum habebat, per internuncios colloquitur, & de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiæ non amicus, & optimatum fautor. [25] Ab hoc destitutus, primùm [26] per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum. Post, [27] suffragante Theramene, plebiscito restituitur, parique absens imperio præficitur simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulò antè victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, [28] tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontem, multas prætereà urbes Græcas, quæ in orâ sitæ sunt Asiæ, quarum expugnaverant complures: [29] in his Byzantium. Neque minùs multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quòd in captos [30] clementiâ fuerant usi.

CAP. VI. Ita prædâ onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenis venerunt. [31] His quum obviam universa civitas in Piræeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, & adversas

NOTÆ.

23 *Cum Pisandro prætore.*] Scilicet Atheniensium.

24 *Qui apud Samum.*] Samos, vel Samo insula est Icarii maris, ab Ioniâ brevi freto discreta, nec procul ab Epheso, olim Junoni dicata, quòd in eâ nata esse crederetur. Est & alia in mari Ægæo ad Thraciam, quæ idcirco Samothracia dicitur.

25 *Ab hoc destitutus.*] Legendum videretur, *ad hoc*, quod idem est ac *præterea*, ita ut hic foret sensus. *Ad hoc destitutus: Præterea ab amicis desertus:* Nam a Pisandro non destitutum immò adjutum scribit Thucydides. Tamen ex eodem Thucydide legitur reversâ ab eo fuisse destitutum posteà, & eo invito ab Atheniensibus Alcibiadem fuisse receptum, & rerum summæ præpositum. Vide lib. 8. sub finem; atque adeò nihil mutandum esse arbitror.

26 *Per Thrasybulum Lyci filium.*] Thrasybulus Atheniensis dux, exul factus, comparato exercitu omnia Athenis restituit; exulesque, quos inter Alcibiades erat, plebiscito reduxit. Cicero Philipp. 1 & Val. Max. lib. 4. c. 1.

27 *Suffragante Theramene.* Nobili Atheniensi, Agnonis filio. Vide Thucydidem lib. 8.

28 *Tribus navalibus.*] Quorum postremum ad Cyzicum, in quo Alcibiades Mindarum Lacedæmoniorum ducem interfecit, Xenoph. lib. 1.

26 *In his Byzantium.*] Proditione captam refert Xenophon, & proditorum nomina recenset, lib. 1. In quo consentiunt Diodorus lib. 8, & Plutarchus in Alcibiade.

Clementiâ fuerant usi.] Nam Byzantinis urbem suam reddiderunt nec in eos sævierunt. Diodorus lib. 13.

31 *His quum obviam universa civitas descendisset.*] De glorioso Alcibiadis in Pa-

super-

superiores, & præsentes secundas res, accidisse ejus operâ. (f) Itaque & Siciliæ amissum imperium, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quòd talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causâ arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terrâ, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quanquam Theramenes & Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Pyræeum, tamen illum unum omnes prosequebantur: & (id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus) [32] coronis aureis æneisque vulgò donabatur. [33] Ille lacrymans, talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. (g) Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrymârit, inimicumque his se ostenderet, quorum operâ patriâ pulsus fuerat; perinde ac si alius populus, non ille ipse qui tum flebat, eum [34] sacrilegii damnâsset. Restituta ergo huic sunt publica bona. [35] Idemque illi Eumolpidæ sacerdotes (h) rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilæque illæ, (i) in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatæ.

CAP. VII. Hæc Alcibiadi lætitia minùs fuit diuturna. Nam quum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur: et ipse postulâsset ut duo sibi collegæ darentur, Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset; classe in Asiam profectus, [36] quod apud Cymen minùs ex sententiâ rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minùs prosperè gesta ejus culpæ tribuerent, quum eum aut negligenter, aut malitiosè fecisse loquerentur, sicut accidit. Nam cor-

INTERPRETATIO.

(f) *Quamobrem & quod Siciliam amisissent, & Lacedæmonii vicissent, imputabant.* (g) *In urbem reversus.* (h) *Iterum ad eum sacris restituendum compulsi sunt, qui eum a sacris arcuerant.* (i) *Quibus execratio insculpta erat.*

NOTÆ.

triam reditu lege Xenophontem lib. 1. c. 10. Et Justin lib. 4. c. 4.

32 *Coronis aureis æneisque vulgo donabatur.*] Sunt qui legunt; Coronis aureis, tæniisque: Ego vero vulgatam lectionem sequor, ita ut hic sit verborum sensus, nimirum, Alcibiadem pro cujuslibet facultatibus duplici Coronarum genere donatum; a Divitibus quidem aureis, a Pauperibus vero æneis. Ita Gebhardus, in Alcibiade.

33 *Ille lacrymans.*] Præ gaudio.

34 *Sacrilegii damnâsset.*] Id est, Cereris mysteriorum sacrum silentium violasse.

35 *Iidemque illi Eumolpidæ Sacerdotes.*] Vide paulò suprà.

36 *Quod apud Cymen.*] Urbs est Æolidis prope Lesbum insulam; Pompon. l. 1. quæ & Cuma dicta est, Æolicarum urbium maxima, & ferè metropolis.

ruptum a rege, capere Cymen noluisse arguebant. (k) Itaque huic maximè imputamus malo causam fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minùs quàm diligebatur, ne secundâ fortunâ magnisque elatus opibus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, [37] & se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, [38] Bornos, Byziam, Macrontichos; manuque collectâ, primus Græciæ in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum prædâ locupletari quàm Graiorum. Quâ ex re creverat cum famâ tum opibus, magnamque amicitiam sibi [39] cum quibusdam regibus Thraciæ pepererat.

CAP. VIII. Neque tamen a charitate patriæ potuit recedere. Nam quum [40] Apud Ægos flumen Philocles prætor Atheniensium, classem constituisset suam, [41] neque longè abesset Lysander prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissimè duceret, quòd ipsis pecunia a rege suppeditabatur: contrà, Atheniensibus exhaustis, præter arma & navès [42] nihil erat super: Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, (l) ibique præsente vulgo agere cœpit, si vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere. Lacedæmonios eò nolle confligere classe, quòd pedestribus copiis plusquam navibus valerent. Sibi autem esse facile Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terrâ depelleret. Quo facto necessariò aut classe conflicturos, aut bellum composituros. Id etsi verè dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quòd sentiebat se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum. Et si quid secundi evenisset, (m) nullam in eâ re suam partem fore;

INTERPRETATIO.

(k) *Quamobrem ex immoderatâ expectatione, quam de prudentiâ et ejus fortitudine conceperant, hoc præsertim malum oriri putamus.* (l) *Hicque præsentibus militibus proponere orsus est.* (m). *Nullatenus se* gloriæ *participem futurum.*

NOTÆ.

37 *Et se Perinthum contulit.*] Urbem Thraciæ ad Propontidem, quæ & Heraclea dicitur,

38 *Bornos, Byziam, Macrontichos.*] Bornos non alibi mihi occurrisse memini. Byzia vero est arx regum Thraciæ, a Terei nefando crimine hirundinibus invisa; Plin. lib. 4. c. 11. Macrontichos autem oppidum est Thraciæ, non procul ab isthmo Chersonesi, sic dictum a longo muro, quam Miltiades ibi a Propontide ad Melanem sinum duxit. Chersonesum a reliquâ excludens Thraciâ. Plin. ibid.

39 *Cum quibusdam regibus Thraciæ.*] Hos Diodorus lib. 8. Medocum & Seuthen vocat,

40 *Apud Ægos flumen.*] Thraciæ de quo jam suprâ.

41 *Neque longe abesset Lysander.*] Tunc enim erat Lampsaci, quæ urbs est in orâ Asiæ ac Propontidem. Vide Strabonem. lib. 3.

42 *Nihil erat super.*] Anastrophe, pro nihil supererat.

contra

contra ea, si quid adversi accidisset, se unum ejus delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoriæ patriæ repugnas, illud moneo, juxta hostes castra habeas nautica. Periculum est enim ne immodestiâ militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitûs.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, quum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram prædatum exisse, navesque penè inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimisit, (n) eoque impetu totum bellum delevit.

CAP. IX. At Alcibiades, victis Atheniensibus, non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, [43] penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillimè suam fortunam occuli posse: sed falsò. Nam Thraces postquam eum cum magnâ pecuniâ venisse senserunt, insidias ei fecerunt. Qui ea, quæ apportavit, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille, cernens nullum locum sibi tutum in Græciâ, [44] propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. (o) Quem quidem adeò suâ cepit humanitate, ut eum nemo in amicitiâ antecederet. Namque ei [45] Grunium dederat in Phrygiâ castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione, sed videbat id [46] sine rege Persarum non posse fieri: ideòque eum amicum sibi cupiebat adjungi; neque dubitabat facilè se consecuturum, si modò ejus conveniendi habuisset potestatem. [47] Nam Cyrum fratrem ei bellum clàm parare, Lacedæmoniis adjuvantibus, sciebat. Id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

INTERPRETATIO.

(n) *Eòque aggressione bellum penitùs confecit.* (o) *Cui quidem suæ urbanitatis causâ tam gratus fuit.*

NOTÆ.

43 *Penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit.*] In Bithyniam profugisse ait Plutarchus: quod non prorsus alienum est a Nepotis mente; nam & Thraces Bithyniæ partem incolebant, atque ipsi Thraces Bithyni dicti postquam in Asiam transfretassent. Unde Claudianus, *Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur.* Vide Plin. lib. 1. c. 31.

44 *Propter potentiam Lacedæmoniorum.*] Qui devictis Atheniensibus terræ & maris imperium obtinebant.

45 *Grunium dederat in Phrygiâ.*] Legitur & Grynium in exemplis Basiliensibus. De hoc castro loquitur Xenoph. lib. 3. de reb. Gr.

46 *Sine Rege Persarum.*] Artaxerxe qui Dario successerat.

47 *Nam Cyrum.*] Artaxerxis fratrem, & Darii filium, cui pater testamento legaverat civitates quarum præfectus erat. Justin. lib. 5. c. 11.

CAP. X. Hæc quum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, [48] eodem tempore Critias cæterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. [49] His Lacon rebus commotus, statuit accuratiùs sibi agendum cum Pharnabazo. (p) [50] Huic ergo renunciat, quæ regi cum Lacedæmoniis essent; nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, & violare clementiam, quàm regis opes minui maluit. [51] Itaque misit Sysamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, [52] quum ille esset in Phrygiâ, iterque ad regem pararet. (q) Missis, [53] clàm vicinitati in quâ tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi quum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in quâ quiescebat, eamque succenderunt: ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammæ excitatus, quòd gladius ei erat subductus, (r) [54] familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadiâ hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id quod in præsenti vestimentorum fuit arripuit. [55] His in ig-

INTERPRETATIO.

(p) *Illi igitur abnegat Regi cum Lacedæmoniis quidquam fœderis esse.* (q) *Ministri latenter iis quibus tum vicinus Alcibiades erat, curam imponunt.* (r) *Servi sui pugionem extrahit.*

NOTÆ.

48 *Eodem tempore Critias.*] 30 Tyrannorum apud Athenienses immanissimus. Cic. lib. 1. Tusc. quæst. c. 96.

49. *His Lacon.*] Id est, Lysander, Lacon dictus, quia Lacedæmon erat in Laconiâ.

50 *Huic ergo renunciat, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent.*] Aliquid sane hic supplendum esse, aut restituendum putarem, hoc ferè modo: *Huic ergo renunciat, fœdera, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent, stare non posse;* nisi *renunciare* idem esset, ac *irritam facere.* Unde Cic. ad Atticum, *renunciare conductionem,* id est irritam facere. *Renunciare alicui hospitium.* Idem Cicero. Quod idem est ac si Gallicè diceretur. *Declarer à quelqu'un qu'on renonce au droit d'hospitalité avec lui.* Renunciare vitæ. Suet. *Declarer qu'on renonce à la vie.*

51 *Itaque misit Sysamithren & Bagoam.*] Sysamithren Pharnabazi patruum fuisse quidam volunt ex Plutarcho quod nomen Persicum est. Bagoam vero, non tam nomen esse proprium, quàm commune, apud Persas Eunuchum significans, verisimile est.

52 *Quum ille esset in Phrygiâ.*] In Asiæ regione, Cariæ, Lydiæ, Mysiæ, & Bithyniæ finitimâ; duplex est, superior & inferior; in hâc postremâ situm erat Ilium ad montis Idæ radices.

53 *Clàm vicinitati.*] Hanc vicinitatem Melissam vocatam scribit Athenæus l. 13. Quam urbis nomen esse volunt Geographi; hancque fuisse Phrygiæ civitatem testatur idem Athenæus ibidem. c. 12.

54 *Familiaris sui subalare telum eripuit.*] Quod sica est, seu pugio, sic dictum quia ejus erat brevitatis, ut sub alis gestari posset.

55 *His in ignem ejectis.*] Ut nempe

nem

nem ejectis, flammæ vim transit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, eminùs [56] telis missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. [57] At mulier, quæ cum eo vivere consueverat, muliebri suâ veste contectum, ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

CAP. XI. [58] Hunc infamatum a plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit: [59] Theopompus, qui fuit pòst aliquanto natus, & [60] Timæus; qui quidem duo maledicentissimi, nescio quomodo in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ suprà diximus, de eo prædicârunt, atque hoc amplius: quum Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superâsse. Postquam, inde expulsus, Thebas venerit, adeò studiis eorum inservîsse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. [61] Omnes enim Bœotii magis firmitati coporis quàm ingenii acumini inserviunt. Eundem [62] apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur, (s) sic duritiei se dedisse, ut parsimoniâ victus atque cultûs omnes

INTERPRETATIO.

(s) *Adeo austeram vitam duxisse.*

NOTÆ.

suo pondere vim flammæ obruerent.

56. *Telis missis interfecerunt.*] Varii varia de Alcibiadis morte referunt; alii in cubiculo in quo dormiebat crematum esse dicunt, ut Justin. l. 5. c. 8. his verbis: *Cum occidi apertè non posset, vivus in cubiculo, in quo dormiebat, crematus est.* Contra verò Aristoteles lib. de naturâ animalium c. 29. in Elapho Asiæ monte occubuisse memorat, in quo monte omnes cervæ scissâ sunt aure.

57 *At mulier, quæ cum eo vivere consueverat.*] Alii Timandram vocant, et Plutarch. quam Laidis Corinthiæ matrem fuisse refert. Alii Theodotam, ut Athenæus, lib. 13. c. 12.

58 *Hunc infamatum a plerisque.*] Athenæus lib. 12. cap. 9. refert Antiphonem quendam librum contumeliæ scripsisse in Alcibiadem; & l. 13. c. 12. Lysiam oratorem in eundem orationem composuisse.

59 *Theopompus.*] Chius orator & historicus simul, post Thucydidem & Herodotum.

60 *Timæus.*] Qui a maledicentiâ suâ Epitimæus dictus est, id est, objurgator. Siculus historicus, qui Thucydidem & Philistum se facilè superaturum jactitaret. Plutarch. in Nicia. Aliter Cicer. 2. de Orat.

61 *Omnes enim Bœotii.*] Bœotiæ ad Septentrionem Atticæ circa Ismenum amnem populi, qui plus studii & operæ impendunt in acquirendo confirmandoque corporis robore, quam in excolendo ingenio; quos aliqui propterea παρὰ τὰς βόας denominatos volunt. Cic. de fato. *Athenis tenue cœlum, ex quo acutiores etiam censentur Attici: crassum Thebis; itaque pingues Thebani & valentes.*

62 *Apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur.*] Propter austeritatem legum Lycurgi. Vide Hor. Od. 7. l. x. Carm.

Lacedæ-

Lacedæmonios vinceret. Fuisse apud [63] Thracas, homines vinolentos, [64] rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse. Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset [65] fortiter venari, luxuriosè vivere. Horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maximè admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque charissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

NOTÆ.

63 *Thracas, homines vinolentos.*] Quos Græci ἀκρατοπότας vocârunt, sicut & Scythas: unde Horatius 1 Carm. Od. 27.

Natis in usum lætitiæ Scyphis
Pugnare Thracum est.

64 *Rebusque venereis deditos.*] De his Ovid. 6. Metamorph.

Digna quidem facies, sed & hunc innata libido
Extimulat, &c.

65 *Fortiter venari.*] Xenoph. lib. 1. Cyropæd. & Strabo lib. 15.

VIII.

[1]THRASYBULUS, LYCI FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

SI per se virtus sine fortunâ ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem præfero, fide, constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, [2] huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quomodo, quum eum nemo anteiret his virtutibus, multi [3] nobilitate præcucurrerunt. Primùm Peloponnesio bello [4] multa hic sine Alcibiade gessit: ille nullam

NOTÆ.

1 THRASYBULUS, LYCI FILIUS.] Jam de Lyco Thrasybuli patre in Alcibiade.

2 *Huic contigit, ut a tyrannis.*] Quos nimirum Lacedæmonii victores Atheniensibus a Lysandro victis præfecerant, & a quibus Thrasybulus ipse in exilium pulsus fuerat.

3 *Nobilitate præcucurrerunt.*] Quædam editiones habent, *præcurrerunt*, quod minimè probandum.

4 *Multa hic sine Alcibiade gessit.*] De quibus Xenoph. lib. 1. de reb. Gr. Diodor. 13. Et Cicero pro Murænâ.

rem

rem sine hoc; (a) quæ ille universa naturali quodam bono lucrifecit. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortunâ, (b) quod in prælii concursu abit res a consilio [5] ad vires vimque pugnantium. (c) Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima verò fortuna vindicat: (d) seque his plus valuisse, quàm ducis prudentiam verè potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli: Nam quum triginta tyranni, præpositi a Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patriâ expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed & solus initio bellum his indixit.

CAP. II. [6] Hic enim quum Phylen confugisset, (quod est castellum in Atticâ munitissimum) non plus habuit secum [7] quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum: hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque vero hic non contemptus est primò a tyrannis, (e) sed ejus solitudo: (f) quæ quidem res & illis contemnentibus perniciei, & huic despecto saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, (g) hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quò magis præceptum illud omnium in animis esse debet, *Nihil in bello oportere contemni*: nec sine causâ dici, [8] *Matrem timidi flere non solere.* (h) Neque tamen opinione Thrasybuli auctæ sunt opes, nam jam illis temporibus fortiùs boni pro libertate loquebantur, quàm pugnabant. Hinc in Piræeum transiit, [9] Munychiamque munivit. Hanc

INTERPRETATIO.

(a) *Quæ hic omnia optimâ quâdam naturâ adeptus est.* (b) *Quòd inter pugnandum Ducis consiliorum exitus ex bellatorum viribus animisque dependet.* (c) *Idcirco sibi quædam, ut par est, a Duce miles, plura vero sors repetit.* (d) *Atque suas vires victoriæ magis, quàm Imperatoris consilium, contulisse, non falsò valet gloriari.* (e) *Sed quòd solus esset.* (f) *Qui quidem contemptus & his qui contemnebantur salutem attulit.* (g) *Illos vero, morâ* ad pugnandum *datâ, viribus auxit.* (h) *Minus vero quàm ferebat opinio Thrasybuli vires crevere.*

NOTÆ.

5 *Ad vires vimque pugnantium.*] Variè à variis hic locus legitur. Lambinus enim *ad vires virtutemque pugnantium.* Puteanus *ad vires vimque pugnantium.* Quidam *ad vires undique pugnantium.* Alii denique *ad vires nostrûm cujusque pugnantium.* At ego nihil mutandum esse arbitror, quia Auctoris mens ea est, ut pugnæ exitum ad corporis vires, & vim animi referat.

6 *Hic enim quum Phylen confugisset.*] Locus erat munitus distans Athenis c. stradiis in Oenide tribu, de quo meminit scholia in Aristophanis Plutum, act. 5. sc. 1. Et Xenoph. lib. 11. de reb. Gr. c. 8. Justin. lib. 5. c 9.

7 *Quàm triginta de suis.*] Septuaginta fuisse refert Xenophon ibidem.

8 *Matrem timidi flere non solere.*] De hoc adagio vide Erasmum.

9 *Munychiamque munivit.*] Munychiam

bis

bis tyranni oppugnare sunt adorti, ab eâque turpiter repulsi, protinùs in urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. Usus est Thrasybulus non minùs prudentiâ quam fortitudine: (i) nam cedentes violari vetuit, cives enim civibus parcere æquum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. (k) [10] Neminem jacentem veste spoliavit: Nil attigit nisi arma, quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio [11] cecidit Critias, dux tyrannorum, quum quidem adversus Thrasybulum fortissimè pugnaret.

CAP. III. Hoc dejecto, Pausanias, venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *Ne qui, præter triginta tyrannos,* [12] *& decem, qui postea prætores creati,* [13] *superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio: neve cujusquam bona publicarentur:* [14] *reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliatâ pace, cum plurimùm in civitate posset, legem tulit; *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve mulctaretur:* [15] eamque illi legem OBLIVIONIS appellarent. Neque verò hinc tantùm ferendam curavit, sed etiam ut valeret, effecit. Nam quum quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorùm vellent, cum quibus in gratiam reditum fuerat; publicè prohibuit, & id, quod pollicitus erat, præstitit.

INTERPRETATIO.

(i) *Nam non resistentibus vim inferri prohibuit.* (k) *Nullum in acie casum exuit.*

NOTÆ.

tumulus est in Chersonesi formam curvatus, ingressum habens ore angusto, a quo murus 40 stadiorum longitudinis protendebatur, Athenarum urbem cum Piræeo, duobusque aliis portubus conjungens. Ovid. 6. Metamorph.

Munychiosque volans agros, gratamque Minervæ
Despiciebat humum.

10 *Neminem jacentem veste spoliavit.*] Ut se tantùm adversus improbos & armatos cives pugnare ostenderet, præterquam quod turpe est & forti Duce indignum, ex mortuis lucrum captare, ut refert Aristoteles Rhet. 11.

11 *Cecidit Critias.*] Illum cum Hippomacho occidisse narrat Xenoph. l. 2. de reb. Gr. Justinus vero l. 5. c. 9. in eo bello non Hippomachum, sed Hippolochum & Critiam omnium tyrannorum sævissimos periisse ait, quod ad idem referri puto.

12 *Et decem, qui postea Prætores creati.*] Il sunt qui in Piræeo imperabant: Xenoph. lib. 2. de reb. Gr.

13 *Superioris more crudelitatis erant usi.*] Hoc èst, qui triginta tyrannorum inhumanitatem æmulati fuerant.

14 *Reipublicæ procuratio populo redderetur.*] Id est, status Democraticus restitueretur.

15 *Eamque illi legem Oblivionis appellârunt.*] Græci ἀμνηςίαν vocant, quâ lege cautum erat, ut ne qua rerum præteritarum mentio fieret, omnisque memoria sempiternâ oblivione deleretur. Sic Cicero Philippica I. Et Valer. Max. lib. 4. cap. 1.

CAP.

CAP. IV. Huic, pro tantis meritis, [16] honoris corona a populo data est, [17] facta duabus virgulis oleaginis: (l) quæ, quòd amor civium, non vis, expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo [18] Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, [19] quum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite, rogo vos,* (iniquit) *mihi dare quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quàm centum jugera, quæ & meam animi æquitatem & vestram voluntatem indicent. Nam parva munera, diutina;* (m) *locupletia, non propria esse consueverunt.* Illâ igitur coronâ contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quenquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, quum prætor classem [20] ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ, [21] a barbaris, ex oppido, eruptione factâ, in tabernaculo interfectus est.

INTERPRETATIO.

(l) *Quæ, quia ex civium benevolentiâ, non ex violentiâ, obvenerat.* (m) *Opulenta non stabilia esse solent.*

NOTÆ.

16 *Honoris corona.*] Hâc donabatur quisquis de Rep. bene meritus erat in magnâ populi frequentiâ, adjuncto Præconis elogio. Casaub.

17 *Facta duabus virgulis oleaginis.*] Quod etiam in usu fuit apud Romanos, antequam Coronas è floribus texere didicissent. Unde Virg. 7. Æn.

> *Centum Oratores augusta ad mœnia Regis*
> *Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.*

Quia vel qui pacem poscebant, vel pacis auctores erant, olivæ frondibus coronabantur.

18 *Pittacus ille.*] Philosophus Mitylenæus, de quo vide Laërtium in ejus vitâ.

19 *Quum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent.*] Quandoquidem ille ex Lesbo insulâ Melanchrum tyrannum ejecerat, & Phrynonem hostium ducem in singulari certamine reti injecto implicitum superaverat. Vide Laërtium, ibidem.

20 *Ad Ciliciam appulisset.*] Cilicia, hodie Caramania, Regio est in minori Asiâ, Syriæ proxima, Tauro monti subjecta. Hunc tamen non in Ciliciâ, sed in Pamphyliâ, prope Aspendum ejusdem regionis urbem, noctu in castris interfectum fuisse scribit Xenoph. l. 4 c. 7.

21 *A Barbaris.*] Hoc est, ab Aspendiis, qui propter agrorum suorum devastationem in eum infensi, noctu urbe suâ erumpentes trucidârunt.

IX. CONON.

IX.

[1] CONON ATHENIENSIS.

CAP. I.

PEloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus operâ magni fuit; nam & prætor pedestribus exercitibus præfuit, & præfectus classis [redacted]. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. [2] [redacted]ibus unus insulis præfuit. In quâ potestate [3] Theram cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, [4] quum apud Ægos flumen copiæ Atheniensium à Lysandro sunt devictæ. [5] Sed tum abfuit, coque pejùs res administrata est, (a) nam & prudens rei militaris, & diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

CAP. II. Rebus autem afflictis, quum patriam obsideri audisset; non quæsivit ubi ipse tutò viveret, sed unde præsidio esset civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapem Ioniæ & Lydiæ, [6] eundemque generum regis & propinquum: apud quem

INTERPRETATIO.

(a) *Siquidem & artem militarem callebat, & ducis partes strenuè implebat.*

NOTÆ.

1 CONON.] Is Timothei Atheniensis, non Samii, filius fuit.

2 *Namque omnibus unus insulis præfuit.*] Hæc opinio cum omnibus aliis pugnare videtur; nisi fortè id tempus intelligatur, quo victis ad Cnidum amnem Lacedæmoniis adjuvante Pharnabazo, classi regis Persarum præfectus, omnes insulas a Lacedæmoniis avertit, ut infra videbitur.

3 *Theram cepit.*] Neque sic legendum, neque, ut quidam volunt, *Pheras*, autumno; sed mihi magis arridet, *Pharas cepit*, ut colligi potest ex his verbis Xenoph. lib. 4. de reb. Gr ... πλεύσας δὲ φρῶτον εἰς Φαρὰς, de q... urbe meminit Pausanias in Achaicis, estque in Cretâ insulâ, a Messeniis condita. De quâ Plinius, l. 4. c. 12.

4 *Quum apud Ægos flumen.* De hoc in Lysandro.

5 *Sed tum abfuit.*] Id Xenoph. l. 2. c. 3. de reb. Gr. & Plutarchus in vitâ Lysandri negant, eumque ex eo prælio fugisse ad Evagoram Cypri Regem cum 8. triremibus testantur; quibus & Justinus l. 6. & Isocrates in Evagorâ non dissentiunt.

6 *Eundemque generum regis.*] Duxerat enim Pharnabazus Apamam unam ex Xerxis filiabus. Plutarchus in Artaxerxe.

ut

ut multùm gratiâ valeret, multo labore multisque efficit periculis. Nam quum Lacedæmonii, Atheniensibus devictis, [7] in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant; Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, [8] maximè impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitiâ ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat societatem; hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator: re quidem verâ exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multùm [9] ducem summum Agesilaum impedivit, sæpèque ejus consiliis obstitit. (b) Neque verò non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quòd Bœotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant: Conon nihilo secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

CAP. III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi quàm cæteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facilè ad credendum inducebatur, reminiscens, ejus se operâ Cyrum fratrem superâsse. Hujus accusandi gratiâ Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primùm ex more Persarum [10] ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, [11] Tithraustem accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle: nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille inquit, *Nulla mora est: sed tu delibera utrum colloqui malis, an per literas dare, quæ cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem,* (c) quod προσκυνεῖν illi vocant. Hoc si tibi

INTERPRETATIO.

(b) *Manifestumque fuit, si hic defuisset, fore ut Agesilaus Asiam ad Taurum usque Artaxerxi abstulisset.* (c) *Quod adorare hi nuncupant.*

NOTÆ.

7 *In societate non manerent.*] Nepoti refragantur Xenoph. lib. 4. de reb. Gr. & Plutarchus in Apophtheg. Illi enim narrant Agesilaum a Lacedæmoniis in Asiam esse missum, eò quòd audièrant Artaxerxem exercitum & classes adversus Græcos parare. Non igitur Lacedæmonii, sed Persæ in societate non manebant.

8 *Maximè impulsi a Tissapherne.*] Tissaphernes præfectus Persarum, cui regis jussu caput abscissum est propter proditionem. Xenoph. in Agesilao; & Diodor. l. 14.

9 *Ducem summum Agesilaum.*] Hic Archidami filius, qui post Agidis fratris sui mortem regno potitus est.

10 *Ad Chiliarchum.*] Χιλίαρχος a Græcis dicitur qui mille viris præponitur. Joseph. l. 3. de bello Judaico: *Milites,* inquit, *ad Centuriones, illi ad Chiliarchos conveniunt.* Sed ut dicam quod super eâ re sentio; Chiliarchi gradus secundus erat à Rege, totiusque regiæ curationem habebat, quemadmodum apud Romanos Præfectus prætorio, & apud Francos olim, *Le Maire du Palais;* sine cujus veniâ nemo ad regem accedere poterat.

11 *Tithraustem.*] Nomen ipsius Chiliarchi, qui Regis jussu Tissapherni caput abscidit. Xenoph. in Agesilao.

grave

grave est, (d) per me nihilo secius, editis mandatis, conficies quod studes. Tum Conon: Mihi verò, inquit, non est grave quemvis honorem habere regi; sed vereor ne civitati meæ sit opprobrio, si, quum ex eâ sim profectus quæ cæteris gentibus imperare consueverit, potius barbarorum quàm illius more fungar. Itaque quæ volebat, huic scripta tradidit.

CAP. IV. Quibus cognitis, rex tantùm auctoritate ejus motus est, ut Tissaphernem hostem judicârit, Lacedæmonios bello persequi jusserit, & ei permiserit, [12] quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. (e) Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optimè suos nôsse deberet. Sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus, ad mare est missus, ut Cypriis & Phœnicibus, cæterisque civitatibus maritimis, naves longas imperaret, classemque, quæ proximâ æstate mare tueri posset, compareret, dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est nunciatum. (f) non sine curâ administrârunt, quòd majus bellum imminere arbitrabantur, quàm si cum barbaro solùm contenderent. Nam ducem fortem & prudentem regiis opibus præfuturum, ac secum dimicaturum, videbant, quem neque consilio neque copiis superarè possent. Hâc mente magnam contrahunt classem: proficiscuntur Pisandro duce: Hos Conon [13] apud Cnidum adortus, magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Quâ victoriâ non solùm Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, [14] quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, [15] liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos à Lysandro utrosque & Piræi & Athenarum reficiendos curat, pecuniæque quinquaginta talenta, quæ a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

INTERPRTATIO.

(d) Meâ *pariter* operâ, scriptis *arcana exponendo, quod optas exequeris.* (e) *Hanc electionem non ad se, sed ad eum pertinere dixit.* (f) *Non absque solicitudine* res *gesserunt.*

NOTÆ.

12 *Quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam.*] Is apud Romanos Quæstor dicebatur, qui scilicet cogendis administrandisque pecuniis præficiebatur.

13 *Apud Cnidum.*] Urbs est in extremo cornu peninsulæ, Cariæ adhærentis, hodie vulgo *Cabo-Erio*, non longè ab Halicarnasso, & Co insula; hæc olim Praxitelis Venere nobilitata fuit, unde Horatius I. Carm. Ode 30.

O Venus, Regina Cnidi, Paphique,
Sperne dilectam Cypron, &c.

14 *Quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio.*] Scilicet maritimo, de quo tamdiu certamen fuit inter Spartiatas & Athenienses.

15 *Liberata est.*] In perpetuum assertæ Græciæ libertatis monumentum, binæ statuæ, sumptui publico, erectæ sunt prope Jovis Servatoris Simulacrum, quarum altera Cononi, altera Evagoræ Cypriorum Regi, teste Plutarcho, dicata est.

CAP.

CAP. V. Accidit huic, quod cæteris mortalibus, [16] *ut inconsideratior in secundâ, quàm in adversâ esset fortunâ*. Nam classe Peloponnesiorum devictâ, quum ultum se [17] injurias patriæ putaret, plura concupivit quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt, quòd potius patriæ opus augeri, quàm regis maluit. Nam quum magnam auctoritatem sibi pugnâ illâ navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solùm inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates, clàm dare operam cœpit, ut Ioniam & Æoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minùs diligenter esset celatum, [18] Teribazus, qui Sardibus præerat, Cononem revocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magnâ de re. Hujus nuncio parens, quum venisset, in vincula conjectus est: in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem adductum, ibi periisse scriptum reliquerunt. Contra ea [19] Dinon historicus, cui nos plurimùm de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit. Illud addubitat, utrum [20] Teribazo sciente, an imprudente, sit factum.

NOTÆ.

16 *Ut inconsideratior in secundâ, quàm in adversâ esset fortunâ.*] Idem de Conone refert Polybius, 17. histor. Et certè, hoc velut in more positum est, ut quos secunda fortuna amplectitur, hos quoque cæcitatis suæ participes faciat.

17 *Injurias patriæ.*] A Lacedæmoniis illatas.

18 *Teribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit.*] At paulò aliter istud refert Xenophon lib. 4. de reb. Gr. Diodorus lib. 14. Aiunt enim Teribazum Cononi, ob res prosperè ab eo gestas, invidisse, & hâc prætextâ causâ, quòd Atheniensibus pecuniâ & classe regiâ urbes acquireret, eum Sardeis perductum in vincula conjecisse. Isocrates tamen per omnia ferè Nepoti consentit, & apertè significat in Panegyrico, Cononem immeritò a Persis esse comprehensum.

19 *Dinon historicus.*] Hic Persica scripsit. Clitarchi pater fuit, vixitque tempore Artaxerxis, Occhi, & Philipp. Voss. l. 4. de hist. Gr. c. 8.

20 *Teribazo.*] Pedestrium copiarum præfecto. Diodor. lib. 16.

X.

[1] DION, HIPPARINI FILIUS, SYRACUSANUS.

CAP. I.

NOBILI genere natus, (a) [2] utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum. [3] Namque ille superior [4] Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex quâ duos filios, Hipparinum & Nysæum procreavit: totidemque filias, nomine Sophrosynen & Areten. Quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit: alteram, Areten, Dioni: Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia ab naturâ habuit bona. In his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, [5] quæ non minimùm commendat: magnas præterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minùs propter mores quàm affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum illum propter necessitudinem, [6] magis etiam suorum causâ, esse studebat. Aderat in magnis rebus; ejusque consilio multùm movebatur tyrannus, nisi quâ in re major ipsius cupiditas intercesserat. Legationes verò omnes,

INTERPRETATIO.

(a) *Cum utroque Dionysio tyranno* affinitate *junctus.*

NOTÆ.

1 DION, HIPPARINI FILIUS.] Hipparinum hunc Syracusanorum optimatum illustrissimum fuisse constat ex Diodor. l. 16. Item ex Suidâ & Plutarcho.

2 *Utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum.*] Scilicet, patris & filii, qui ambo tyranni dicti sunt.

3 *Namque ille superior.*] Pater nempè, qui ætate superior.

4 *Aristomachen, sororem Dionis.*] Duas uxores uno die duxit Dionysius superior, teste Æliano l. 13. var. hist. Alteram Locrensem nomine Doridem, & alteram nomine Aristænetam Hipparini filiam, Dionis sororem. Unde patet Ælianum & Nepotem circa nomen ultimæ dissentire. Ex Locrensi Dionysium juniorem habuit; ex Dionis sorore Hipparinum & Nysæum filios, vel Narsæum, ut vult Diodorus. Vide Ciceronem 5. libro Tusc. Quæst.

5 *Quæ non minimùm commendat.*] Aliàs, *commendatur*, quod non improbo.

6 *Magis etiam suorum causâ.*] Nimirùm, propter sororis suæ liberos.

quæ

quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur. Quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni suâ humanitate regebat. Hunc a Dionysio missum (b) Carthaginienses suspexerunt, et neminem unquam Græcâ linguâ loquentem magis sunt admirati.

CAP. II. Neque verò hæc Dionysium fugiebant, nam quantò esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat ut uni huic maximè indulgeret, neque eum secùs diligeret ac filium. Qui quidem, quum [7] Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, [8] adolescenti negare non potuit, (c) quin eum arcesseret, quum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. (d) Dedit ergo huic veniam, magnâque eum ambitione [9] Syracusas perduxit. Quem Dion adeò admiratus est atque adamavit, ut se totum ei traderet. [10] Neque verò minùs Plato delectatus est Dione. Itaque quum a Dionysio tyranno [11] crudeliter violatus esset, quippe quem venundari jussisset, tamen [12] eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius: quo cum graviter conflictaretur, quæsivit a medicis Dion, *quemadmodum se haberet: simulque ab his petiit, si fortè majori esset periculo, ut sibi faterentur. Nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno* [13] *quod sororis suæ filios ex illo natos partem regni putabat debere habere.* Id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potes-

INTERPRETATIO.

(b) *Pœni venerati sunt.* (c) *Quominus illum acciret.* (d) *Huic igitur facultatem* adducendi *facit, & exquisito apparatu illum Syracusas advexit.*

NOTÆ.

7 *Platonem Tarentum venisse.*] Hodiè vulgò *Tarento*, urbs est Apuliæ notissima, in intimo recessu sinûs, qui ab eâ dicitur Tarentinus.

8 *Adolescenti negare non potuit.*] Id est, Dioni, qui tum in florente juventâ erat, quum Platonem primâ vice audivit, valdè docilis, & ingenio acerrimo. Plutarch. in Dione.

9 *Syracusass perduxit.*] Civitatem totius Siciliæ tunc facile principem, quæ sub Pachyno monte sita est, ubi fons Arethusa Poetarum carminibus celebratus. Vide Cicer. 6, in Verrem; hodiè vulgò *Saragosa.*

10 *Neque verò minùs Plato delectatus est Dione.*] Vide Laërtium in ejus vitâ. Hujus etiam rei argumento sunt versus ejûs in Dionem, qui dilectum a Platone, atque ardenter amatum indicant.

11 *Crudeliter violatus esset.*] Quia Platonem de virtute viri boni, & de justitiâ disputantem ferre non potuit, quippe qui vitam justorum esse beatam, tyrannorum miseram diceret, ideò inhumaniter eum habuit tyrannus, & tanquam mancipium in foro venundari jussit. Diodorus l. 15. & Plutarchus in libello cui titulus est;

Πῶς ἄν τις διακρίνει τὸν κόλακα.

12 *Eodem rediit.*] Iterum in Siciliam navigâsse Plato ipsemet testis est, sed post mortem Dionysii prioris; quia secundus Dionysius literis ipsi promiserat fore ut si veniret, exulanti Dioni omnia concederet.

18 *Quod sororis suæ filios.*] Eos nimirùm qui ex Aristomachâ sorore suâ & Dionysio antiquiore nati erant.

tas, (e) [14] patri soporem medicos dare coëgit Hoc æger sumpto, somno sopitus, diem obiit supremum.

CAP. III. [15] Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis; eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit: quumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur; [16] ille, qui in aliquâ re vellet patrem imitari, [17] morem ei gessit: eodemque tempore [18] Philistum historicum Syracusas reduxit, [19] hominem amicum non magis tyranno, quàm tyrannidi. Sed de hoc [20] in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis Græcis conscriptus est. Plato autem tantùm apud Dionysium auctoritate potuit, valuitque eloquentiâ, ut persuaserit tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis. [21] A quâ voluntate Philisti consilio deterritus, aliquantò crudelior esse cœpit.

CAP. IV. Qui quidem, quum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi; verens, ne si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, [22] quâ Corinthum deveheretur; (f) [23] ostendens, se id utrius-

INTERPRETATIO.

(e) Potionem *soporiferam parenti a medicis dari voluit.* (f) *Indicans, id a se fieri in commune utriusque bonum, ne, propter mutuam diffidentiam, alteruter alterum supplantaret.*

NOTÆ.

14 *Patri soporem.*] Φάρμακον ὑπνωτικὸν, soporiferam potionem, quæ ex nigri papaveris & cicutæ succo parari solet, eaque frigidissima est, quo mortis genere solebant uti Athenienses erga quosdam capitis damnatos. Unde Juven. Sat. 7.

—— hunc inopem vidistis, Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

15 *Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis.*] Paulo aliter super eâ re sentiunt Diodorus lib. 16. & Plutarch. in Dione.

16 *Ille qui in aliquâ re vellet patrem imitari.*] Nam Dionysius superior Platonem acciverat; ut suprà dictum est.

17 *Morem ei gessit.*] Id est, Dioni obtemperans ad Platonem scripsit, cujus epistolæ summa extat inter epistolas Platonis.

18 *Philistum historicum.*] Qui a Dionysio patre regno pulsus fuerat; revocatus est autem in invidiam Dionis & Platonis; varias ille conscripsit historias de reb. Siculis, cum esset Adriæ otiosus & exul. Vossius de Historicis Græcis.

19 *Hominem amicum non magis tyranno, quàm tyrannidi.*] Id est, qui non minùs tyrannum, quàm tyrannidem amabat; reverâ enim cum Dionysio stricto amore copulabatur, nec ejus indoles a tyrannide abhorrebat.

20 *In eo meo libro.*] Hunc nobis temporum injuria abstulit, solumque ejus desiderium reliquit.

21 *A quâ voluntate Philisti consilio deterritus.*] Hunc, ut mox diximus, ab exilio revocaverat Dionysius junior, ut aliquem haberet qui Platoni & Dioni adversaretur.

22 *Quâ Corinthum deveheretur.*] Corinthus urbs Achaiæ celeberrima, duobus portubus inclyta, in isthmo Peloponnesi, cujus veluti claustrum est, sita.

23 *Ostendens, se id utriusque facere*

que

que facere causâ, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet. Id quum factum multi indignarentur, (g) magnæque esset invidiæ tyranno; Dionysius omnia, quæ moveri poterant, Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causâ. Postea verò quum audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari; [24] Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, [25] filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, (h) neque ullum tempus sobrio relinquebatur. [26] Is usque eò vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquàm in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes, qui eum [27] a pristino victu deducerent,) ut se de superiori parte ædium dejecerit, atque ita interierit.

CAP. V. Sed illùc revertor. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eodem perfugit [28] Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum; omni ratione bellum comparare cœperunt: sed non multùm proficiebant, [29] quòd multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur. Quam ob causam [30] pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis copiis, quàm odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est

INTERPRETATIO.

(g) *Magnamque in tyrannum invidiam concitâsset.* (h) *Neque ut sobrius esset spatium dabatur.*

NOTÆ.

causâ.] Aliter Plutarchus, aliter Diodorus illud narrant; Plutarchus quidem in Dione, Diodorus verò, lib. 15.

24 *Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit.*] Scilicet, Timocrati familiari suo, sed invitam. Sic Plutarchus ibidem.

25 *Filiumque ejus.*] Hunc Aretæum alii, alii Hipparinum, alii Hipparionem vocant.

26 *Is usque eò vitæ statum commutatum ferre non potuit.*] Eâ de re fusè loquitur Plutarchus in Dione.

27 *A pristino victu deducerent.*] Id est, a pristino vivendi genere, corruptisque moribus revocarent.

28 *Heraclides, ab eodem expulsus.*] Hunc turbulentum, seditiosum, mobilem, infidum, rei militaris imperitum, scribit Plutarchus.

29 *Quod multorum annorum tyrannis.*] Non de tyranno, sed de tyrannide hic loquitur, quæ jam quinquaginta ab hinc annis inceperat sub priore Dionysio, qui se relinquere filio tyrannidem adamante, seu vinculis adamantinis, vinctam dicebat. Plutarchus in Dione. Diodor. lib. 15. Ælianus lib. 6.

30 *Pauci ad societatem.*] Triginta Syracusanos, qui in Peloponneso exulabant, Dionem secutos esse tradit Diodorus; sed multos in Græciâ propter tyranni odium se ipsi adjunxisse verisimile est.

visum, adeò facilè perculit, ut post diem tertium, quàm Siciliam attigerat, [31] Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, *Nullum esse imperium tutum, nisi benevolentiâ munitum.* [32] Eo tempore aberat Dionysius, & in Italiâ classem operiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quæ res eum fefellit. Nam Dion his ipsis qui sub adversarii fuerant potestate, (i) regios spiritus repressit, totiusque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat: parique modo urbis Syracusarum, præter arcem [33] & insulam adjunctam oppido: eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius,* [34] *Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dion.*

CAP. VI. Has tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio. Quòd fortuna sua mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere est adorta. Primùm in filium, de quo commemoravi suprà, suam vim exercuit. [35] Nam quum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perditâ luxuriâ; accepit gravissimum parens vulnus morte filii: [36] Deinde ortâ dissensione inter eum & Heraclidem, qui quidem principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minùs valebat apud optimates, quorum consensu præerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit [37] ex secundâ rhapsodiâ, in quo hæc sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magnâ invidiâ consecuta est. Namque aperuisse videbatur se omnia in suâ potestate esse velle. Hunc ille non lenire obsequio, sed acerbitate op-

INTERPRETATIO.

(i) *Tyrannicam superbiam arcuit.*

NOTÆ.

31 *Syracusas introierit.*] Hujus reditûs magnificentiam & lætitiam describunt Plutarchus in Dione, & Diodorus ibidem.

32 *Eo tempore aberat Dionysius.*] Tunc enim circa Cauloniam, seu Colonem erat, oppidum in primâ Italiâ fronte apud Locros situm. Plin. lib. 3. c. 10. Neque nisi septimo post Dionis reditum die Syracusas reversus est. Diodorus lib. 15.

33 *Et insulam adjunctam oppido.*] Insula portio erat urbis; nam Syracusæ constabant veluti ex quatuor urbibus. Livius 25 annal..

34 *Syracusas Apollocrates.*] Hunc Dionysii filium fuisse scribit Plutarchus, & Strabo lib. 6.

35 *Nam quum uxorem reduxisset.*] Nempe Areten, quæ, expulso Dione, Timocrati invita nupserat, ut suprà dictum est.

36 *Deinde ortâ dissensione inter eum & Heraclidem.*] Siquidem ille Dioni principatum non concedebat. Porrò, ut inquit Seneca in Agamemnone.

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt.

Lege orationem Heraclidis apud Plutarchum.

37 *Ex secundâ rhapsodiâ.*] Id est

prime

primere studit; Heraclidemque, quum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

CAP. VII. Quod factum omnibus maximum timorem injecit; nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentiùs eorum bona, quos sciebat adversùs se sensisse, militibus dispertivit; quibus divisis, quùm quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse cœpit, (k)[38] neque quo manus porrigeret, suppetebat; nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut quum milites reconciliâsset, amitteret optimates. Quarum rerum curâ frangebatur: & (l) insuetus malè audiendi, non æquo animo ferebat, de se ab his malè existimari, quorum paulò antè in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensâ in eum militum voluntate, liberiùs loquebatur, & tyrannum non ferendum dictitabat.

CAP. VIII. Hæc ille intuens, quum quemadmodum sedaret, nesciret & quorsum evaderent, timeret: [39] Callicrates quidam civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ullâ religione ac fide, adit ad Dionem, & ait: eum in magno periculo esse propter offensionem populi, & odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum: quem si invenisset idoneum, facilè omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quòd inimici ejus diffidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentiâ Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirit: adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. (m) Res multis consciis quæ gereretur, relata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias: sed illa quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicra-

INTERPRETATIO.

(k) *Neque quod raperet, supererat, præter ea quæ ab amicis possidebantur.* (l) *Nec qui probra dè se audire soleret.* (m) *Quia per multos conscios res agitabatur, divulgata.*

NOTÆ.

ex secundo Iliad. libro, ubi sic legitur,

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς Βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Θεὸς παῖς ἀγκυλομήτεω.

38 *Neque quo manus porrigeret, suppetebat.*] Quidam legunt, *Neque amplius quid porrigeret, suppetebat*, nisi amicorum possessiones. Qui sensus ferè idem est.

39 *Callicrates quidam.*] Hunc Calippum nominant Plutarchus, Diodorus, Suidas, & Athenæus, lib. 11. cap. 23.

tem [40] in ædem Proserpinæ deducunt, [41] ac jurare cogunt, (n) nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hâc religione non modò ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne priùs consilium aperiretur suum, quàm conata perfecisset.

CAP. IX. Hâc mente, proximo die festo, quum a conventu se remotum Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset; consciis loca munitiora oppidi tradidit, domum custodibus sepsit, a foribus qui non discederent, certos præfecit. Navem triremem armatis ornat, [42] Philocratique fratri suo tradit, eamque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans si fortè consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quò fugeret ad salutem. Suorum autem e numero [43] Zacynthios adolescentes quosdam elegit cùm audacissimos, tum viribus maximos; hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi ejus gratiâ viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrârunt, [44] foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, [45] colligant: fit strepitus, adeò ut exaudiri possit foris. Hîc, sicut antè sæpè dictum est, quàm *invisa sit singularis potentia*, & *miseranda vita qui se metui quàm amari malunt*, cuivis facilè intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, [46] si propitiâ fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent; quòd illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

CAP. X. Confectâ cæde, quum multitudo visendi gratiâ introîsset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur: nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant quibus tale

INTERPRETATIO.

(n) *Nullatenus se Dioni nociturum.*

NOTÆ.

40 *In ædem Proserpinæ.*] Cereris & Jovis filiæ, quæ cum in campis Ennæis flores legeret in Siciliâ, a Plutone rapta est, & in hujus honorem templum erectum est. Claudianus de raptu Proserp.

41 *Ac jurare cogunt.*] Sacramentum ejusmodi, quod maximè formidandum existimabatur, hâc solemnitate fiebat, teste Plutarcho in Dione; qui fidem præstabat, in Cereris templum descendens, Deæ purpuram, quibusdam peractis sacrificiis, induebat, ardentemque facem tenens, se fidem servaturum jurabat.

42 *Philocratique fratri suo.*] Alias Philostratus nominatur.

43 *Zacynthios adolescentes.*] Zacynthus insula est non longè a Cephaloniâ in Ionio mari, nunc vulgò *Zante*. At verò quidam non Zacynthios, sed Saguntinos legunt, propter nominis affinitatem.

44 *Foribus obseratis.*] Intùs ab iis qui intromissi fuerant; quanquam Plutarchus ab illis, qui extrà erant, clausas seu ad se adductas esse, dicit.

45 *Colligant.*] Vinculis astringunt.

46 *Si propitiâ fuissent voluntate.*] Aliàs, propriâ.

facinus

facinus displicebat. Hi falsâ suspicione ducti, immerentes, ut sceleratos, occidunt. (o) Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitârant, eundem liberatorem patriæ, tyrannique expulsorem prædicabant. Sic subitò misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, (p) [47] ab Acheronte cuperent redimere: [48] Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus publicè [49] sepulchri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quàm ex Peloponneso in Siciliam redierat.

INTERPRETATIO.

(o) *Ut mors ejus vulgata est.* (p) *Ad vitam optarent revocare.*

NOTÆ.

47 *Ab Acheronte cuperent redimere.*] Sic Cicero; *Post reditum in senatu*, & omnes Metellos præstantissimos cives pœnè ex Acheronte excitatos. Porrò Acheron est Epiri fluvius apud Geographos, apud Poetas verò Inferorum, sic dictus, ἀπὸ τῶ ἄχεος καὶ ῥέω. Quasi doloris fluvius.

48 *Itaque in urbe, celeberrimo loco.*] Quod sanè eximii honoris indicium fuit, quia veteres quenquam, nisi fortè Imperatores, in urbe sepelire non solebant.

49 *Sepulchri monumento donatus est.*] Duplicis erant generis sepulchra; alia sumptu publico facta; alia quæ tantùm ex decreto publico erigebantur: Prima iis tantùm concedebantur qui optimè de Rep. meriti fuerant: Secunda vero claris quidem viris permittebantur, quia in Atheniensium Rep. non licebat sepulchra defunctorum ornare, quantum aut hæreduu, aut ipsius etiam defuncti ambitio postulâsset; sed de tumulis majoris impensæ cognoscebatur. Casaubon.

IX. *IPHI-*

XI.

[1] IPHICRATES, ATHENIENSIS.

CAP. I.

NON tam magnitudine rerum gestarum [2] quam disciplinâ militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solùm ætatis suæ cum primis compararetur, sed ne de majoribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multùm verò in bello est versatus: sæpe exercitibus præfuit: [3] nusquam culpâ male rem gessit; semper consilio vicit, tantùmque eo valuit, ut multâ in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. [4] Namque ille pedestria arma mutavit. Quum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur; ille e contrario [5] peltam pro parmâ fecit, a quo postea peltâstæ peditus appellantur, ut ad motus concursusque essent leviores: (a) [6] hastæ medum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, [7] & pro ferreis atque æneis, (b) lineas dedit. Quo facto,

INTERPRETATIO.

(a) *Hastas duplò* majores *fecit.* (b) *Ex lino* textas *præbuit.*

NOTÆ.

1 IPHICRATES, ATHENIENSIS.] Iphicratem sutoris filium non pauci existimant, inter quos Aristoteles 1. Rhet. Xenoph. lib. 6. Plutarchus, Athenæus, Ælianus, & alii quamplures.

2 *Quàm disciplinâ militari.*] Fuit & præterea optimus Rhetor, unde Justin. lib. 6. c. 5. ait in Iphicrate non imperatorias tantùm, verùm & oratorias fuisse artes.

3 *Nusquam culpâ male rem gessit.*] In re militari tamen ejus consilium reprehendit Xenoph. lib. 6. de reb. Gr. in fine.

4 *Namque ille pedestria arma mutavit.*] Vide Diodorum lib. 15. cum quo Nepos prorsùs consentit.

5 *Peltam pro parmâ fecit.*] Peltæ Amazonicæ hederæ folio similes erant; Thraciæ quadrangulæ, teste Suidâ: pelta autem scutum est brevissimum & ferè quadratum; parma vero, brevius & mobilius, ac ferè rotundum: formam peltæ describit Xenoph. apud Jul. Pollucem lib. 1. Onomast. c. 10.

6 *Hastæ modum duplicavit.*] Quod patet ex his Diodori verbis; Ηὔξησε τὰ δόρατα ἡμιολίῳ μεγέθει. Id est, hastas magnitudine sesquialterâ auxit.

7 *Et pro ferreis atque æneis, lineas dedit.*] Propterea quòd ferreæ & æneæ

expeditiores

expeditiores milites reddidit: nam pondere detracto, quod æquè corpus tegeret, & leve esset, curavit.

CAP. II. Bellum cum Thracibus gessit: [8] Seuthen socium Atheniensium in regnum restituit. Apud Corinthum tantâ severitate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græciâ neque exercitatiores copiæ, (c) neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut quum prælii signum ab imperatore esset datum, sine ducis operâ sic ordinatæ consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. [9] Hoc exercitu (d) Moram Lacedæmoniorum interfecit, quæ maximè totâ celebrata est Græciâ. [10] Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit, quo facto magnam adeptus est gloriam. [11] Quum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluisset, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, (e) quem præficeret [12] exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplinâ militari erudivit, ut [13] quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Græcos id summâ laude fuerint. [14] Idem subsidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam nisi ejus adven-

INTERPRETATIO.

(c) *Nec magis obsequentes dux habuerit.* (d) *Partem Spartanorum cæcidi.* (e) *Quem mercenariis copiis præponeret.*

NOTÆ.

majori oneri & impedimento essent, quàm commodo; lineæ verò maximo essent usui, nullique ferè impedimento; fiebant autem linei thoraces hoc modo; linum aceto, cui sal esset adjectum, imbuendo & maccrando deinde ita cogebatur, ut soliditatem ac crassitiem lintei decies & amplius in se complicati haberet. Vide super eâ re Nicetam Acominatum l. 1. rerum Isaaci Angeli.

8 *Seuthen socium Atheniensium.*] Quidam Scothyn legunt; hic est qui apud Curtium l. 10. c. 1. Seuthes Odrysias dicitur, quem Regem Polyænus facit 7. Stratag.

9 *Hoc exercitu Moram Lacedæmoniorum interfecit.*] Mora vox Græca est, quæ idem valet ac μοῖρα, hoc est *Pars*; quâ voce utebantur Lacedæmonii & Dores. Diodorus μόρος appellat, quod moram hic dicimus. Hujus Turmæ seu Cohortis cladem multis verbis exponit Xenoph. l. 4. de reb. Gr.

10 *Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit.*] At ubi & quando id factum sit, difficile est in aliis historicis detegere, nisi forte hæc sit pugna de quâ loquitur Xenoph. lib. 6. de reb. Gr. ferè ab exordio.

11 *Quum Artaxerxes Ægyptio Regi.*] Nimirum Acori, ut vult Lambinus.

12. *Exercitui conductitio.*] Conductitius exercitus ille est, qui ex militibus mercede conductis, seu mercenariis constat.

13 *Quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Græcos, &c.*] Fabiani milites a Fabio Maximo, qui Cunctator dictus, & qui cunctando vires Annibalis attrivit; sic Joviniani, Herculiani milites apud Zozimum & Mamertinum.

14 *Idem subsidio Lacedæmoniis profectus.*] Nimirùm clade apud Leuctram per Epaminondam egregium Thebanorum ducem Lacedæmoniis illatâ.

tus appropinquâsset, non priùs Thebani Spartâ abscessissent, quàm captam incendio delessent.

CAP. III. Fuit autem & animo magno & corpore, [15] imperatoriâque formâ, ut ipso aspectu cuivis injiceret admirationem sui: sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit. Bonùs verò civis, fideque magnâ: quod cùm in aliis rebus declaravit, tum maximè in [16] Amyntæ Macedonis liberis tuendis. [17] Namque Eurydice mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus liberis, Amyntâ mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem, [18] placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit [19] ex Thressâ natum [20] Coti regis filia. Is quum interrogaretur, *Utrum pluris patrem matremne faceret:* *Matrem,* inquit. Id quum omnibus mirum videretur: at ille, *Merito,* inquit, *facio;* [21] *nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contrà verò mater Atheniensem.*

NOTÆ.

15 *Imperatoriâque formâ.*] Quæ in frontis & corporis majestate consistit, unde pulchri dicuntur Imperio digni. Sic Plin. de Trajano in Panegyrico.

16 *In Amyntæ Macedonis liberis.*] Cujus filius Philippus, Alex. magni pater.

17 *Namque Eurydice mater Perdiccæ & Philippi.*] Vide Q. Curtii supplementum in principio, ubi de Eurydice & Perdiccâ sermo est.

18 *Placatis in se suorum civium animis.*] Nam Athenienses irati Iphicratem & Timotheum in judicium vocatos multis talentis mulctaverant, & imperandi munere abdicârant, quod infrâ videbitur: Sed Polyænus cum Nepote conveniens, Iphicratem & accusatum esse significat, & absolutum.

19 *Ex Thressâ.*] Id est, in Thraciâ nata.

20 *Coti Regis.*] Is Thraciæ Rex fuit. Alii *Cotyos* legi volunt.

21 *Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contrà verò mater Atheniensem.*] Sic patris cum barbarâ matrimonium carpere videtur, eumque solum arguere, si quid alienum à Græcorum urbanitate & moribus haberet; nam pater ejus, quantum in se fuit, Thracem genuit, quia uxorem Threissam duxit; immò verò mater, quantum potuit, Atheniensem fecit, quia vero Atheniensi nupsit.

XII. CHA-

XII.

CHABRIAS,

ATHENIENSIS.

CAP. I.

HIC quoque in summis habitus est ducibus, [1] resque multas memoriâ dignas gessit. Sed ex his elucet maximè inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, quum Bœotiis subsidio venisset. Namque in eâ victoriâ fidente summo duce Agesilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, [2] reliquam phalangem loco vetuit cedere, (a) [3] obnixoque genu scuto, projectâque hastâ, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus contuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes (b) tubâ revocavit. Hoc usque eò totâ Græciâ famâ celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publicè ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, [4] ut posteà (c) athletæ, [5] cæ-

INTERPRETATIO.

(a) *Clypeoque ad genu firmiter acclinato, porrectâque hastâ.* (b) *Receptui cecinit.* (c) *Ut corporis habitu statuas ponerent, in quo victoriam obtinuissent.*

NOTÆ.

1 *Resque multas memoriâ dignas gessit.*] De quibus fusè Xenoph. lib. 5. de reb Gr. Diodorus lib. 15. Plutarchus in Phocione, Demosthenes oratione in Leptinem; quem etiam non solùm res memoriâ dignas gessisse, sed & dixisse, testatur Plutarchus in Apophthegm.

2 *Reliquam Phalangem.*] Dupliciter apud Auctores Phalangis nomen accipitur; apud Macedones turba erat constans octo peditum millibus; apud alios Græciæ populos, stabile dicitur agmen sine determinato numero, ubi vir viro, arma armis conferta sunt; quo sensu hic accipitur.

3 *Obnixoque genu scuto.*] De hoc habitu, ad præstandum composito, vide Marcellinum, & D. Ambrosium: cui Romani testudinem substituerunt.

4 *Ut posteà athletæ.*] Ii dicebantur qui certaminibus, quæ a Græcis ἀγῶνες εἰσελαστικοὶ vocantur, vicissent; ii & Gymnici, quia nudi pugnabant quinque certaminum generibus, luctatione, pugilatu, cursu, saltu, pancratiâ.

5 *Cæterique artifices.*] Quales sunt Scenici, Musici, Pantomimi, & alii ejusmodi.

terique

terique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

CAP. II. Chabrias autem multa in Europâ bella administravit, quum dux Atheniensium esset: (d) [6] multa in Ægypto suâ sponte gessit. Nam Nectanebum adjutum profectus, (e) regnum ei constituit. [7] Fecit idem Cypri, sed publicè ab Atheniensibus Evagoræ adjutor datus: neque priùs inde discessit quàm totam insulam bello devinceret; quâ ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Persas conflatum est, & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant: Lacedæmonii cum Ægyptiis; [8] a quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nullâ Agesilao cederet, [9] suâ sponte eos adjutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit, pedestribus copiis Agesilaus.

CAP. III. Tum præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas, questum, quòd Chabrias adversus regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante, domum nisi redîsset, capitis se illum damnaturos denunciârunt. Hoc ille nuncio Athenas rediit, neque ibi diutiùs est moratus, quàm fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quòd & vivebat lautè, & indulgebat sibi liberaliùs, quàm ut invidiam vulgi posset effugere. *Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam* [10] *opulentium intuentur fortunam.* Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimùm aberat. Neque verò solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes ferè principes fecerunt idem, quòd tantùm se ab invidiâ putabant abfuturos, [11] quan-

INTERPRETATIO.

(d) *Plurima ad Nilum privato jure fecit.* (e) *Ille principatum asseruit.*

NOTÆ.

6 *Multa in Egypto suâ sponte gessit.*] Id est, sine publicâ auctoritate. Tulit autem auxilium Ægyptiis, quorum tunc Rex erat *Tachus;* vel, ut Polyæno placet, *Thamus,* cujus filius *Nectanebus,* alias *Nectenabus,* quem non filium, sed sororis ejus filium vocat Plutarchus in Agesilao.

6 *Fecit idem Cypri.*] Pro, *in Cypro*; vel fecit idem *Cypri Regi.*

8 *A quibus magnas prædas Agesilaus Rex eorum faciebat.*] Sic Cicero in Verrem; maximos quæstus, prædasque fecisse.

9 *Suâ sponte eos adjutum profectus.*] Id est, sine suffragio & decreto populi, ut jam supra: nam Diodorus scribit eum ab Acoride fuisse arcessitum.

10 *Opulentium intuentur fortunam.*] Pro *opulentorum; opulens,* pro *opulentus,* ex Ausonio. *Non opulens, nec egens, parcus sine sordibus egi. Violens,* pro *violentus,* ex Horatio Od. 30. lib. 3.

11 *Quantum a conspectu suorum recessissent.*] Quia subductio sui ab oculis vulgi lividi omnem invidiæ viam præcidit.

tum

tum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimùm Cypri vixit, Iphicrates in Thraciâ, [12] Timotheus Lesbi, [13] Chares in Sigæo. [14] Dissimilis quidem Chares horum & factis & moribus: sed tamen Athenis & honoratus & potens.

CAP. IV. Chabrias autem periit bello sociali, tali modo. [15] Oppugnabant Athenienses Chium; erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites, quàm qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eò dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Quum enim eò penetrâsset, cæteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu, quum fortissimè pugnaret, [16] navis rostro percussa cœpit sidere. [17] Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset: quòd suberat classis Atheniensium, [18] quæ exciperet natantem: perire maluit, [19] quàm armis abjectis navem relinquere, in quâ fuerat vectus. Id cæteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille *præstare honestam mortem turpi vitæ* existimans, comminùs pugnans telis hostium interfectus est.

NOTÆ.

12 *Timotheus Lesbi.*] De Timotheo mox; Lesbos insula est, de quâ suprà.

13 *Chares in Sigæo.*] Chares Atheniensium Dux, in promissis facilis & promptus; unde istud *Charetis pollicitationes*: Suidas. Sigæum Idæ promontorium est. Arist. l. 5. animalium. Ælianus vero & Pomponius oppidum dicunt. Apud Strabonem lib. 13. tamen duo sunt ejus nominis oppida sibi vicina; ut est apud Plinium.

14 *Dissimilis quidem Chares.*] Super eâ re Diodorum & Plutarchum in Apophthegm. consule.

15 *Oppugnabant Athenienses Chium.*] Chius insula est Ionum clarissima, prope Erythas urbem min. Asiæ. Plin. lib. 5. cap. 31.

16 *Navis rostro percussa cœpit sidere.*] Pro pessum ire, & demergi; nam sidere anchoræ dicuntur quæ fundo infixæ hærent; unde illud Poetæ Horatii.

Priusque Cœlum sidet inferius mari.

Et apud Senecam Rhet. Suasoriar. 1.

Accumulat fragor ipse metus, jam sidere limo Navigia & rapido desertam flumine classem.

17 *Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset.*] Alii cum negatione, leguntque, *hinc quum refugere non posset, nisi se in mare, &c.* utrumque non improbandum mihi videtur.

18 *Quæ exciperet natantem.*] Quidam legunt, *natantes.*

19 *Quàm armis abjectis.*] Quia probrum erat, & dedecus militare.

XIII. TIMO-

XIII.

TIMOTHEUS, [1]*CONONIS* FILIUS, ATHENIENSIS.

CAP. I.

HIC a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. [2] Fuit enim disertus, impiger, [3] laboriosus, rei militaris peritus neque minùs civitatis regendæ. Multa hujus sunt præclarè facta, sed hæc maximè illustria. [4] Olynthios & Byzantios bello subegit: Samum cepit, in quâ oppugnandâ, superiori bello Athenienses mille & ducenta talenta consumpserant. Hanc ille sine ullâ publicâ impensâ populo restituit. [5] Adversus Cotyn bella gessit, ab eoque mille & ducenta talenta prædæ in publicum detulit. [6] Cyzicum obsidione liberavit. [7] Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a [8] quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quàm id sumere, cujus partem in domum suam ferre posset. Itaque accepit [9] Erichthonem & Sestum.

NOTÆ.

1 CONONIS FILIUS.] Ex Threiciâ pellice, quæ posteà modesti exemplum evasit. Athenæus lib. 13. c. 13.

2 *Fuit enim disertus.*] Idem testatur Cicero lib. 1. de Offic. *Africanus*, inquit, *cumulavit bellicam gloriam; quod idem fecit Timotheus Cononis filius, qui quum belli laude non inferiore fuisset quàm pater, ad eam laudem doctrinæ & ingenii gloriam adjecit.*

3 *Laboriosus.*] Φιλόπονος, seu laboris amicus.

4 *Olynthios & Byzantios.*] Olynthus, urbs Thraciæ, olim Atticæ ditionis. De Byzantio jam suprà dictum est.

5 *Adversus Cotyn bella gessit.*] Vel *Cotym*; quidam etiam Cotum, ut suprà in Iphicrate. Hic Paphlagonum, ille Thracum rex fuit.

6 *Cyzicum obsidione liberavit.*] Cyzicus urbs antiqua in Mysiâ ad Propontidem, juxta Ptolemæum, & alios.

7 *Ariobarzani simul cum Agesilao.*] Ariobarzanes ille Persarum Regis Satrapes fuit, qui jam pridem a Rege defecerat.

8 *A quo quum Laco.*] Agesilaus designatur.

9 *Itaque accepit Erichthonem & Sestum.*] Erichthonem Abydi synonymum esse conjicit Abrahamus Ortelius. Sunt qui *Erithonem & Sextum* legunt; quidam Crithonem; quidam etiam Crithoten: Est verò Crithote urbs in Chersoneso Thraciæ, quam Athenienses, Miltiade Duce, incoluerunt, ut suprà dictum est in Miltiade, Suidâ.

CAP.

CAP. II. Idem classis præfectus circumvehens Peloponnesum, Laconiam populatus, classem eorum fugavit. [10] Corcyram sub imperium Atheniensium redegit; sociosque idem [11] adjunxit Epirotas, [12] Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes, [13] quæ mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutinâ contentione destiterunt, & suâ sponte Atheniensibus [14] imperii maritimi principatum concesserunt: pacemque his legibus constituerunt *ut Athenienses mari duces essent.* Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primùm [15] aræ PACI PUBLICÆ sint factæ, [16] eique deæ pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, [17] Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit; ut quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, [18] veterem patris renovavit memoriam.

CAP. III. Hic quum esset magno natu, & magistratus gerere desiisset, bello Athenienses undique premi sunt cœpti. Defecerat Sâmus, [19] descierat Hellespontus: [20] (a) Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: [21] cui oppositus Chares quum

INTERPRETATIO.

(a) *Philippus Macedo jam tum potens, plurima machinabatur.*

NOTÆ.

& Stephano testibus. Sestus verò ad Hellespontum Abydo objecta in eâdem Chersoneso sita, ut jam dictum est.

10 *Corcyram sub imperium Atheniensium redegit.*] Insula est in Ionio mari, nunc vulgò *Corfu*; ut suprà.

11 *Adjunxit Epirotas.*] Epiri regionis Græciæ versus Adriaticum mare incolas, qui primo Pyrrhidæ dicti sunt.

12 *Athamanas.*] Quidam *Athamatas*: alii *Athamantios*; alii *Acarnanas*, ex Diodoro, quod non improbo; quia in eo tractu nulli inveniuntur populi, qui superioribus nominibus cogniti fuerint. De Acarnanibus autem jam dictum est.

13 *Quæ mare illud adjacent.*] Antiqua loquendi forma; pro, quæ mari illi, vel ad mare illud adjacent.

14 *Imperii maritimi principatum.*] Quem per septuaginta quinque annos servaverunt, postquam diù de illo cum Lacedæmoniis Athenienses contendissent.

15 *Aræ Paci publicæ sint factæ.*] Aras Paci jam positas post victoriam Cimonis in Persas ad Eurymedontem, scribit Plutarchus in Cimone, quod Nepoti repugnare videtur.

16 *Eique deæ pulvinar sit institutum.*] Quod apud Romanos in more positum est ut & apud Græcos; ex Livio, & aliis, qui frequenter de lectisterniis loquuntur, seu sacris pulvinaribus.

17 *Timotheo publicè statuam in foro posuerunt.*] Statuam hanc inter eas numerat Pausanias, quæ in arce Minervæ positæ sunt.

18 *Veterem patris renovavit memoriam.*] In aliis legitur *memoria*; quasi dicas, recens filii statua veterem patris statuam memoriâ renovavit: quod parum mihi probandum videtur.

19 *Descierat Hellespontus.*] Id est ora Hellespontiaca ab Atheniensium partibus defecerat.

20 *Philippus jam tunc valens.*] Alexandri magni pater.

21 *Cui oppositus Chares quum esset.*] Hunc Atheniensium ducem, segnem, tardum, deliciisque affluentem, scribit Athenæus lib. 12. cap. 15. & Theopompus lib. 45. Plutarchus vero in

esset, non satis in eo præsidii putabatur. [22] Fit Menestheus prætor, filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo, usu & sapientiâ præstantes, quorum consilio uteretur, [23] pater & socer: quòd in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi quum Samum profecti essent, & eodem Chares, adventu eorum cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit, quum in insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, (b) suam classem suppresserunt. At ille temerariâ usus ratione, non cessit majorum natu auctoritati, &, ut in suâ navi esset fortuna, quo contenderat pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuncium misit. Hinc malè re gestâ, compluribus amissis navibus, eòdem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publicè misit, (c) sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timotheo & Iphicrate desertus esset. Ob eam rem (d) in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ, domum revocat: accusantur proditionis. [24] Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille odio ingratæ civitatis coactus. [25] Chalcidem se contulit.

CAP. IV. Hujus post mortem, quum populum judicii sui pœniteret, mulctæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus ad muri quandam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunæ varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium prædâ patriæ restituerat, eosdem nepos, cum summâ ignominiâ familiæ, ex suâ re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatæ sapientisque vitæ quum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti; quòd ex eo facilè conjici poterit, quàm charus suis fuerit. Quum Athenis adolescentulus causam diceret, non solùm amici privatique hospites ad eum

INTERPRETATIO.

(b) *Naves suas continuerunt.* (c) *A se facilè Samum capi potuisse.* (d) *Ut rei accusabantur.*

NOTÆ.

Phocione sic de eo censet; *Charetem itaque populis, non tam suo merito, quàm oratorum ambitione, & studiis partium, huic expeditioni præficiunt.*

22 *Fit Menestheus prætor.*] Menestheus, Iphicratis filius, de quo jam suprà in Iphicrate.

23 *Pater & socer.*] Id est, Iphicrates, & Timotheus.

24 *Hoc judicio damnatur Timotheus.*] Quia etsi unà cum illo Iphicrates accusatus fuisset, tamen absolvitur, ut suprà in Iphicrate.

25 *Chalcidem se contulit.*] Urbem Eubœæ ad Euripum: unde Virg. 6. Æn.

Chalcidicâque levis tandem super astitit arce.

defen-

defendendum convenerunt, sed etiam in eis [26] Jason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic, quum in patriâ sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio venit; tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quàm Timotheo de famâ dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus posteà populi jussu bellum gessit. [27] *Patriæ enim sanctiora jura, quàm hospitii esse* duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illâ urbe fuit dignus memoriâ. Venio nunc ad fortissimum virum, maximique consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Carthaginiensibus, Hamilcare & Hannibale.

NOTÆ.

26 *Jason tyrannus.*] Non clarus ille Argonautarum dux, sed, ut quidam volunt, Thessalorum tyrannus, cujus meminerunt Xenoph. Diodorus, Plutarchus, & alii complures.

27 *Patriæ enim sanctiora jura, quàm hospitii esse duxit.*] Quod ei veluti probrum aliquod objicit Æschines Orat. περὶ παραπρεσβείας.

XIV.

DATAMES.

CAP. I.

1 DE quo hìc plura referemus, quòd & obscuriora sunt ejus gesta pleraque, & ea, quæ prosperè ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilio, [2] quo tantùm non omnes superabat, acciderunt: quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. [3] Datames patre Camissare, natione Cares, matre Scythissâ natus, primùm militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quòd & manu fortis, & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat re-

NOTÆ.

1 *De quo hìc plura referemus.*] Sic omnes ferè editiones incipiunt præter Lambinianam, quæ ab his verbis incipit: *Venio nunc ad fortissimum virum, &c.* quæ verba membranæ veteres vitæ Timothei adscribunt.

2 *Quo tantùm non omnes superabat.*] Alias, *quo tamen omnes superabat.*

3 *Datames patre Camissare, natione Cares, matre Scythissâ.*] Id est, cujus pater Camissares ex Cariâ natus erat, mater ex Scythiâ. Porrò Caria, nunc vulgò *Lango*, regio minoris Asiæ, inter Lyciam & Ioniam. Vide Plin. l. 3. 27.

 pertus,

pertus, [4] habuit provinciam, partem Ciliciæ [5] juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens primùm, qualis esset, aperuit bello, quod rex [6] adversus Cadusios, gessit. Namque hìc multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut quum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

CAP. II. Pari se virtute postea præbuit, [7] quum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus operâ hostes, quum castra jam intrâssent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. Quâ ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore [8] Thyus, dynastes Paphlagoniæ, antiquo genere natus a Pylæmene illo, quem Homerus Troïco bello [9] a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat: quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei præfecit Datamen, propinquum Paphlagonis: namque ex fratre & sorore erant nati. Quam ob causam Datames omnia primùm experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine præsidio, quòd ab amico nullas vereretur insidias, penè interiit: nam Thyus eum clàm interficere voluit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis: ea, quid ageretur, resciit, filiumque monuit. Ille fugâ periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. [10] In quo quum ab Ariobarzane, præfecto Lydiæ & Ioniæ, totiusque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis.

CAP. III. Cujus facti ne priùs fama ad regem, quàm ipse, perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo, ubi erat rex, venit; posteroque die Thyum hominem maximi corporis, terribilique facie, quòd & niger, & capillo longo, barbâque erat promissâ [11] optimâ veste contexit, quam satrapæ regii gerere consue-

NOTÆ.

4 *Habuit provinciam, partem Ciliciæ.*] Quidam legunt, *habuit provinciam Ciliciæ;* quod minùs probo, quia Leucosyri non omnem Ciliciam incolebant, sed partem tantum, cui præpositus est. Cilicia autem, nunc vulgò Caramania, regio est minoris Asiæ Tauro monti subjecta.

5 *Juxtà Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.*] Cappadocia est regio Pontica, quam Euphrates a majore Armeniâ dividit: Leucosyri verò eam Cappadociæ partem incoluerunt, quæ circa ostia Thermodontis, Plin. l. 6.

6 *Adversus Cadusios.*] Sunt Mediæ populi ad Caspium mare. Vide Strab. l. 11.

7 *Quum Autophradates.*] Lydiæ satrapes, de quo Diodorus, l. 15.

8 *Thyus, dynastes Paphlagoniæ.*] Hunc Paphlagoniæ regem vocat Athenæus ex Theopompo, lib. 4. Paphlagonia minoris Asiæ regio ad septentrionale litus versa.

9 *A Patroclo interfectum ait.*] Ex ipso Homero, non a Patroclo Achillis amico, sed a Menelao, Lacedæmoniorum rege, interemptum esse Pylæmenem cognoscimus. Iliad. lib. 5.

10 *In quo quum ab Ariobarzane.*] De quo vide Diodorum, lib. 15.

11 *Optimâ veste contexit.*] Nimirum purpurâ, auroque distinctâ, quâ provinciarum rectores ornari solebant; inde

verant.

verant: [12] ornavit etiam torque, & armillis aureis, cæteroque regio cultu. Ipse agresti, duplicique amiculo circumdatus, hirtâque tunicâ, [13] gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clavam, (a) sinistrâ copulam, vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem quum omnes prospicerent propter novitatem ornatûs, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nunciaret. Primò non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: a quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cùm facto, tùm ornatu: imprimis quòd non vilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnificè Datamen donatum ad exercitum misit, [14] qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo & Tithrauste, ad bellum Ægyptium, (b) parique eum atque illos imperio esse jussit. Postea verò quùm Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

CAP. IV. Hìc quum maximo studio compararet exercitum, Ægyptumque proficisci pararet: subitò a rege literæ sunt ei missæ, ut Aspim aggrederetur, [15] qui Cataoniam tenebat: quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solùm imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur abripiebat. Datames, etsi longè aberat ab his regionibus [16] & a majore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit: existimans, id quod accidit, faciliùs se imprudentem [& imparatum] parvâ manu oppressurum, quàm paratum, quamvis magno exercitu. Hâc delatus in Ciliciam, egressus

INTERPRETATIO.

(a) *Lævâ vinculum.* (b) *Eumque illis imperio adæquavit.*

NOTÆ.

satrapæ, seu dynastæ illi purpurati dicebantur.

12 *Ornavit etiam torque, & armillis.*] Torquis erat inter insignia regia apud Persas, ut & armillæ aureæ, quas Græci βραχιστήρια vocant: fuerunt autem circuli rotundi ex argento, vel auro, quibus summum brachium ornatûs causâ cingebatur. Liv. lib. 1. *de Sabinis.*

13 *Gerens ipse in capite galeam venatoriam.*] Galeæ venatoriæ fiebant ex ferarum cæsarum exuviis, atque adeò hirsutis pellibus obductæ erant, Vegetius, lib. 11. c. 17.

14 *Qui tum contrahebatur.*] Verisimile est exercitum hunc contractum fuisse potiùs in Syriâ, quàm alibi; quia, ut legitur posteà, procul erat a Cataoniâ, quò iturus Datames navem conscendit; & quia exercitus ille parabatur circa urbem Acen, quæ Phœniciæ civitas est, quamque Stephanus Ptolemaim esse dicit, & Strabo, l. 16.

15 *Qui Cataoniam tenebat.*] Cataonia Cappadociæ pars est, teste Plin. l. 6. c. 3. quæ Comagenam attingit.

16 *Et a majore re abstrahebatur.*] Scilicet a bello Ægyptio.

inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit, eòque, quo studuerat, venit. Quærit, quibus locis sit Aspis: cognoscit haud longè abesse, profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus ejus causa cognoscitur [17] Pisidas, cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, suosque sequi jubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur; quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum [18] tradit Mithridati.

CAP. V. Hæc dum gerentur, Artaxerxes reminiscens (c) a quanto bello ad quàm parvam rem principem ducum misisset, (d) se ipse reprehendit, & nuntium [19] ad exercitum apud Acen misit, quòd nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. Quâ celeritate quum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quòd illum unum pluris quàm se omnes fieri videbant. Quo facto, cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, perscripta ei mittit; in quibus docet, *Eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Egypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* [20] *Quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum dictu res malè gestæ nuncientur. Illum hoc majore fore discrimine,* (e) *quòd quibus rex maximè obediat, eos habeat inimicissimos.* Talibus ille literis cognitis, quum jam ad exercitum Acen venisset, quòd non ignorabat ea verè scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quicquam fecit, quod fide suâ esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui præfecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctamque huic Paphlagoniam occupat; celans, quâ voluntate esset in

INTERPRETATIO.

(c) *A quantâ belli* expèditione *præcipuum ducem abstraxisset ad rem tam levem suscipiendam.* (d) *Consilium mutavit.* (e) *Quia quos rex præsertim audit.*

NOTÆ.

17 *Pisidas, cum iis, quos secum habebat.*] Pisidiæ populus, qui antea Solymi dicebantur, teste Plin. lib. 20. Pisidia autem Asiæ regio est, Lycaoniæ, Isauriæ, Pamphyliæ finitima; de his populis Claudianus lib. 2. in Europ.

18 *Tradit Mithridati.*] A quo postea perfidè interfectus est, ut postea videbitur; isque Ariobarzanis filius fuit.

19 *Ad exercitum apud Acen misit.*] Ace Phœniciæ civitas, quæ & postea Ptolemais dicta est, ut modò diximus ex Stephano & Strabone: hæc in sacris literis Accho vocatur. Joseph. lib. 11. belli Judaici, c. 17.

20 *Quo fieri.*] Supple, *solet.*

regem:

regem : [21] clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

CAP. VI. Sed hæc propter hyemale tempus minùs prosperè succedebant. [22] Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare : filium eò Arsidæum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens : proficiscitur eò pater non ita cum magnâ manu, celans quantum vulnus accepisset ; quòd priùs ad hostem pervenire cupiebat, quàm de male re gestâ fama ad suos perveniret, ne cognitâ filii morte animi debilitarentur militum. Quò contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset, neque impediri, quo minùs ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer ejus præfectus equitum. Is, desperatis generi rebus, [23] ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, (g) sensit, si in turbam exiisset, ab homine tam necessario se relictum; futurum, ut cæteri consilium sequerentur: (h) [24] in vulgus edit, suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfugâ, quo faciliùs receptus, interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi : quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, quum & intra vallum & foris cæderentur. Hâc re probatâ, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur, [25] qui vix ad hostes pervenerat, quum Datames signa inferri jubet. Pisidæ novâ re commoti, in opinionem adducuntur, (i) perfugas malâ fide, compositòque fecisse, ut recepti essent majori calamitati. Primùm eos adoriuntur. Illi, quum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierent, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas re-

INTERPRETATIO.

(g) *Intellexit, si pervulgatum esset.* (h) *Publicè enunciat.* (i) *Transfugas proditoriè & ex industriâ venisse, quo admissi majorem ipsis perniciem afferrent.*

NOTÆ.

21 *Clam cum Ariobarzane facit amicitiam.*] De eo suprà, cumque jampridem a rege defecisse diximus.

22 *Audit Pisidas.*] Contrà Diodorus non Pisidas, sed Persas adversus Datamen duce Artabazo venisse narrat, lib. 15.

23 *Ad hostes transfugit.*] Idem prorsus sentit Diodorus ibidem.

24 *In vulgus edit, suo jussu, &c.*] Paulò aliter illud Datamis stratagema exposuit Frontinus lib. 11. c. 7. *Datames,* inquit, *dux Persarum adversus Autophradatem in Cappadociâ, cùm partem equitum suorum transfugere comperisset ; cæteros omnes venire secum jussit, assecutusque transfugas, laudavit, quòd eum acriter præcessissent ; hortatusque est eos, ut fortiter hostem adorirentur. Pudor transfugis attulit pœnitentiam, & consilium suum, qui non putabant deprehensum, mutaverunt.*

25 *Qui vix ad hostes pervenerat.*] Quidam legunt, *qui vix dum ad hostes pervenerat.*

sistentes Datames invadit, primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interfecit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore & proditores perculit, & hostes profligavit; & quod ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

CAP. VII. Ab hoc tamen viro [26] Sysinas maximus natu filius desciit, adque regem transiit, & de defectione patris detulit. Quo nuncio Artaxerxes commotus, quòd intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui quum cogitâsset, facere auderet, & priùs cogitare, quàm conari, consuêsset: Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, [27] in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit; sed tam subitò copias contrahere non potuit. A quâ re depulsus, cum eâ manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, (k) quin ancipitibus locis premeretur; & si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

CAP. VIII. Hæc etsi Autophradates videbat, satiùs tamen statuit congredi, quàm cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, [28] quos illi Cardacas appellant, [29] ejusdemque generis tria funditorum. Præterea [30] Cappadocum octo, [31] Armeniorum de-

INTERPRETATIO.

(k) *Quo minus a fronte & à tergo urgeretur.*

NOTÆ.

26 *Sysinas maximus natu filius.*] Quidam *Schismas:* sed *Sysinas* præfero, quia ad Persica nomina propiùs accedit.

27 *In quo Ciliciæ portæ sunt sitæ.*] Cilicia undique ferè perpetuâ montium catenâ cingitur, nec adiri potest nisi per tres angustias, quarum prima adeò arcta est, ut instar portarum fit. Secunda non procul est ab Isso per Amanum montem, unde Amanicæ portæ dictæ sunt. Tertia circa sinum Issicum. Plin. lib. c. cap. 27. & alii omnes Geographi. Vide & Curtium lib. 3. cap. 4.

28 *Quos illi Cardacas appellant.*] Apud Persas sic dicebantur qui ex rapto vivebant: nam *carda* apud eos bellicosum & violentum significabat. Strabo lib. 15. Polybius tamen, & Arrianus illos Asiæ min. populos esse scribunt.

29 *Ejusdemque generis tria funditorum.*] Supple *millia.*

30 *Cappadocum octo.*] Cappadocia Asiæ min. regio, quam in duas satrapias a Persis, divisam fuisse tradit Strabo. Vide & Plin. lib. 6. cap. 2. & 3.

31 *Armeniorum decem.*] Armenia Asiæ pariter min. regio nobilissima inter Taurum & Caucasum sita, quæ in majorem & minorem dividitur. Vide Plin. lib. 1. Strab. lib. 2. & Ptolemæi 4. Tabulam Asiæ.

cem,

cem, [32] Paphlagonum quinque, [33] Phrygum decem, [34] Lydorum quinque, [35] Aspendiorum & [36] Pisidarum circiter tria, [37] Cilicum duo, [38] Captianorum totidem, ex Græciâ conductorum tria [millia]: levis armaturæ maximum numerum. Has adversus copias, spes omnis consistebat Datami in se locique naturâ: namque hujus partem non habebat vigesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit; quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidissent. Quam ab causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum. Hic quum castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus præliis discederet; quòd nunquam manum consereret, nisi adversarios locorum angustiis clausisset; quòd perito regionem, callidèque cogitanti sæpè accidebat. Autophradates, quum bellum duci majore regis calamitate, quàm adversariorum, videret, ad pacem atque amicitiam hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum; Autophradates in Phrygiam se recepit.

CAP. IX. At rex quòd implacabile odium in Datamen susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit: quas ille plerasque vitavit. Sicut quum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: [39] de quibus, quòd inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit; experiri voluit, verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eò profectus est, in quo itinere futuras insidias illi dixerant. Sed elegit corpore & staturâ simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, jussit. Ipse autem [40] ornatus vestitu militari, inter corporis custodes iter facere cœpit. At insidiatores, postquam in eum locum

NOTÆ.

32 *Paphlagonum quinque.*] Horum regio in minore Asiâ, olim etiam Palæmenia dicta, de quâ jam suprà.

33 *Phrygum decem.*] Phrygia duplex, major & minor. Major inter Galatiam & Lydiam sita est; minor verò inter Bithyniam, Cariam, Lycaoniam, & Hellespontum, unde etiam Hellespontiaca dicitur apud Strabonem.

34 *Lydorum quinque.*] Lydia minoris Asiæ regio, Crœso rege, & Pactolo aurifero amne notissima.

35 *Aspendiorum.*] Ii Pamphyliæ populi, ab Aspendo ejus provinciæ oppido ad fluvium Eurymedonta sito. Vide Steph. & Pompon. lib. 1.

36 *Pisidarum.*] De his suprà.

37 *Cilicum.*] De Ciliciæ quoque populo suprà dictum est.

38 *Captianorum.*] Quidam *Caspianorum* legunt, sed hoc improbat Ortelius.

39 *De quibus, quod inimici detulerant.*] Non sui sed amicorum suorum inimici; alioquin quomodo eorum verba non esse negligenda putasset?

40 *Ornatus est vestitu militari.*] Hic locus variè legitur, sed lectionum diversitatem ex *Schotto* require.

agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere quod ipsum vidissent. Ipse ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem quum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

CAP. X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si rex promitteret, ut quodcunque vellet, liceret impunè facere, [41] fidemque de eâ re more Persarum dextrâ dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitias, copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit: regis provincias vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partem ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo, persuasit homini (l) se infinitum adversùs regem suscepisse bellum; quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. [42] Sic absens, amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, [43] contineri viderentur.

CAP. XI. Id quum satis se confirmâsse arbitratus est, certiorem facit Datamen, tempus esse majores exercitus parari, & bellum cum ipso regi suscipi: de quâ re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probatâ re, colloquendi tempus sumitur, locusque quò conveniretur. Hùc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt: [44] deinde ipsi sunt congressi. Hìc quum aliquandiu in colloquio fuissent, & (m) diversi discessissent, jam-

INTERPRETATIO.

(l) *Irreconciliabili in regem se implicuisse bello.* (m) *Et hinc inde se recipissent.*

NOTÆ.

41 *Fidemque more Persarum dextrâ dedisset.*] Mos enim erat apud Persas, ut quemcunque rex in fidem reciperet, ipsi dextram daret; ut supra in Themistocle; illudque omni sacramento sanctius ducebatur, atque observabatur. Sic auctor scholiorum in Aristophan's Nub. Idem docet Diod. lib. 16.

42 *Sic absens amicitiam gerebat.*] Id est, sic absens absenti amicitiæ officia præstabat.

43 *Contineri viderentur.*] Id est, arctissimi cohærere viderentur.

44 *Deinde ipsi sunt congressi.*] Id est, deinde in mutuum colloquium venerunt.

que

que procul Datames abesset; Mithridates, priusquam ad suos pervenirect, [45] ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, [46] ubi telum erat impositum, resedit, ut si a lassitudine cuperet acquiescere; Datamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, [47] protulit, nudatumque vaginâ, veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. [48] Quem quum digito monstraret, & ille conspiceret, aversum ferro transfixit; &, priusquam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidiâ ceperat, simulatâ captus est amicitiâ.

NOTÆ.

45 *Ne quam suspicionem pareret.*] Id est, exhiberet, gigneret.

46 *Ubi telum erat positum.*] Hic telum pro quocunque armorum offensivorum genere accipitur.

47 *Protulit.*] Id est, ex terrâ eduxit.

48 *Quem quum digito monstraret.*] Adi Polyænum, qui id fusè narrat, l. 7. sed paulò aliter.

XV.

EPAMINONDAS.

[1] POLYMNI FILIUS, THEBANUS.

CAP. I.

De hoc priusquam scribimus, [2] hæc præcipienda videntur lectoribus, (a) ne alienos mores ad suos referant; neve ea quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud cæteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus (b) abesse a principis personâ,

INTERPRETATIO.

(a) *Ne ex patriis moribus extraneos metiantur.* (b) *Principem non decere.*

NOTÆ.

1 POLYMNI FILIUS.] Alii legunt Polymnidis, ut Ælianus lib. 11. c. 9. Varr. hist. Unde conjicendum est, Nepotem Latinâ terminatione formâsse Græcam; quemadmodum suprà scripsit *Neoclus*, pro *Neocles*: item *Periclus*, pro *Pericles*.

2 *Hæc præcipienda videntur lectoribus.*] Hæc eadem jam in præfatione legimus: unde sit, ut Magius id memoriæ vitio Nepoti vertat; sed in eo excusari potest, quod abso-

[3] saltare etiam in vitiis poni: quæ omnia apud Græcos & grata, & laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primùm de genere ejus; deinde quibus disciplinis, & a quibus sit eruditus: tum de moribus ingeniique facultatibus, & si qua alia digna memoriâ erunt: postremò de rebus gestis, quæ a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

CAP. II. Natus igitur [4] patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus: [5] Eruditus autem sic, ut nemo Thebanis magis: [6] nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum doctus est [7] a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloriâ, [8] quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina: [9] carmina cantare tibiis [10] ab Olympiodoro, [11] saltare a Calliphrone. At [12] philosophiæ præceptorem habuit Lysim Tarentinum Pythagoræum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit; neque priùs eum a se dimiserit, quàm

NOTÆ.

luto ac perfecto jàm operi præfatio supervenerit, ut fieri solet.

3 *Saltare etiam in vitiis poni.*] Indecoram apud Romanos saltationem fuisse pluribus in locis innuit Cicero pro Murænâ, pro Planco, & alibi. Quod tamen de omni saltationum genere minimè intelligendum est. Nam Quintilianus negat inhonestam fuisse Pyrrhicen saltationem, quam armati peragebant: & hoc laboriosum erat saltationis genus, quia ejus operâ jactus, ictusque declinabant, ut docet Plato lib. 7. de legibus, & Plin. lib. 7. c. 57.

4 *Patre honesto genere.*] Hæc verba generis ejus mediocritatem innuere videntur; quotiescunque enim Latini alicujus parentes obscuros dicere nolunt, eos, quâdam sermonis gratiâ honestos vocant: unde Ælianus lib. 12. scribit Polymnum Epaminondæ patrem fuisse obscurum & humilem.

5 *Eruditis autem sic.*] Vide Cicer. 3. De Orat. & Offic. 1. Plutarchum in Pelopidâ, Diogenem Laërtium in Pythagorâ. Adi etiam Just. lib. 6. c. 8.

6 *Nam et citharizare.*] Pro citharam tangere: verbum obsoletum.

7 *A Dionysio.* Hic lyristes Thebanus fuit valdè peritus. Plutarchus libro qui inscribitur *De musicâ.*

8 *Quàm Damon aut Lamprus.*] Damonis meminerunt Plato dialog. De Rep. & Athenæus lib. 14. c. 11. Huncque Lydiam harmoniam remissam excogitâsse testatur Plutarchus lib. suprà citato: solebatque ebrios ac petulantes homines harmoniâ suâ ad modestiam reducere. Lamprus ab eodem Plutarcho ibidem inter eos, qui rectè movendis instrumentis lyricis excelluerunt, annumeratur; quamvis a Platone imperitus dicatur musicus in Menexeno, quâ in re non consentit Athenæus lib. 1. c. 16. & lib. 6. c. 2.

9 *Carmina cantare tibiis.*] Veteri suo libro abesse, *carmina*, testatur P. Daniel.

10 *Ad Olympiodore.*] Viro in suâ arte versatissimo: prætcrquam tamen & ab Orthagorâ Epaminondam doctum fuisse testatur Athenæus lib. 4. c. ultimo.

11 *Saltare a Calliphrone.*] Id nomen alibi mihi occurrisse non memini.

12. *Philosophiæ præceptorem habuit Lysim.*] Laertius in vitâ Pythagoræ Lysiden vocat. Porro Lysis ille Epaminondam & Philippum simul Amyntæ filium philosophiam Pythagoricam docuit,

doctrinæ,

doctrinis tantò antecesserit condiscipulos, ut facilè intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potiùs contemnenda: at in Græciâ utique olim magnæ laudi erant. (c) Postquam ephebus factus est, [13] & palæstræ dare operam cœpit; (d) non tam magnitudini virium servivit, quàm velocitate: illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimùm [14] currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

CAP. III. Ad hanc corporis firmitatem plurima etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo: adeo veritatis diligens, [15] ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias, imprimisque [16] commissa celans, *quod interdum non minus prodest, quàm disertè dicere.* Studiosus audiendi: ex hoc enim facillimè disci arbitrabatur.

INTERPRETATIO.

(c) *Postquam pubertatem attigit, & gymnices artibus exerceri orsus est.* (d) *Non tam corroborandis viribus, quàm celeritati applicuit.*

NOTÆ.

quæ quidem ex Democriti philosophiâ prodiit, fuitque Epaminondas simul summus philosophus, & imperator. Justin. lib. 6. c. 8.

13 *Et palæstræ dare operam cœpit.*] Hoc erat in more positum apud Græcos, ut juventus omnis maximè gymnicis artibus exerceretur, & in eis præsertim incumberet: in palæstrâ autem variis decertabant exercitiis, quorum præcipua refert. Virg. l. 5. Æn.

Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis.

14 *Currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere.*] Hic locus obscurus variè à variis legitur: Quidam legunt, *currendo* (omissâ voce *luctando*) *ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere.* Sic legendum olim Freinshemius existimavit, nimirum: *Ad eum finem, quod stans complecti posset, atque contendere. Adstans,* inquit, *esset coram factus: igitur non modo currere discebat (id enim nihil aliud quàm cum in periculum perduxisset, deinde deseruisset) sed etiam luctari, quo adstans, & prope hostem positus, eum complecti, atque cum eo contendere posset.* Quod mihi non improbandum videtur; nam reverà is sensus Nepotis esse debet, ut scilicet Epaminondas eatenus curreret, & luctaretur, quatenus adstans complecti posset adversarium, atque cum illo contendere.

15 *Ut ne joco quidem mentiretur.*] Simile quidpiam de Ptolemæo Arrianus, de Juliano Mamertinus: de Attico idem Nepos in vitâ ejus. Ideò autem tanto eum odio mendacium habuisse credibile est, quod & natura & philosophiæ præcepta illud ipsi instillâssent. Super eâ re vide Ælian. lib. 3. hist. an'm. c. 13.

16 *Commissa celans.*] Quod in Epaminondâ non adeò mirandum puto: quum enim Pythagoricâ philosophiâ

batur. Itaque [17] quum in circulum venisset, in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophiâ sermo haberetur, nunquam inde priùs discessit, quàm ad finem sermo esset deductus. [18] Paupertatem adeò facilè perpessus est, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit. (e) Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos sæpè sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus fuisset captus, aut virgo amici nobilis propter paupertatem collocari non posset: amicorum consilium habebat, & quantum quisque daret, pro cujusque facultatibus imperabat: eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, [19] adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

CAP. IV. Tentata autem ejus est abstinentia [20] a Diomedonte Cyziceno. Namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimùm diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & causam adventûs Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *Nihil*, inquit, *opus pecuniâ est. Nam si ea rex vult, quæ Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis: (f) namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriæ charitate. Te, qui me incognitum tentâsti, tuique similem existimâsti, non miror: tibique ignosco. Sed egredere propè, ne*

INTERPRETATIO.

(e) *Necessariorum opibus minime usus est, quibus se tueretur.* (f) *Major enim est in me amor patriæ, quàm ut vellem eum cum terrarum orbis divitiis commutare.*

NOTÆ.

probè imbutus fuisset, quæ religiosissimè silentium, ac fidem præcipiebat, id facile de ipso crediderim.

17 *Quum in circulum venisset.*] Circulus vulgò dicitur cœtus coeuntium ac confabulantium, qui veluti circulum faciunt & coronam. Vide Ovid. lib. 13. Metamorph.

Consedere duces, & vulgi stante coronâ.

18 *Paupertatem adeò facile perpessus est.*] Vide Ælianum, Var. Hist. lib. 11. c. 9. Justin. lib. 6. c. 3, & Julium Front. l. 4. c. 3. qui refert Epaminondam in supellectili suâ, præter ahenum, & veru unicum nihil habuisse; quod quidem admirandæ ejus abstinentiæ est exemplum.

19 *Adducebat eum, qui quærebat.*] Id est, procum, seu virginis sponsum.

20 *A Diomedonte Cyziceno.*] Ex Cyzico Bithyniæ urbe. Tentatus etiam fuit a Jasone Thessalorum tyranno; qui ad eum summâ paupertate laborantem quinquaginta auri talenta attulerat. Vide Ælianum lib. 11. c. 9.

alios

alios corrumpas, quum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde: aut nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui. Hunc Diomedon quum rogaret, ut tutò exiret, suaque, quæ attulisset, liceret effere: *Istud*, inquit, *faciam; neque tuâ causâ, sed meâ: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quæsisset, quo se duci vellet; & ille Athenas dixisset; præsidium dedit, ut eò tutò perveniret. Neque verò id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem (de quo supra mentionem fecimus) effecit. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est; quoniam uno hoc volumine vitas excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim [21] multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicârunt.

CAP. V. Fuit et disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentiâ; neque minus concinnus brevitate respondendi, quàm in perpetuâ oratione ornatus. [22] Habuit obtrectatorem Menecliden quendam indidem Thebis, & adversarium in administrandâ republicâ, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quàm ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *Fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias: nam paritur pax bello. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent.* (g) *Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis utendum, non palæstrâ.* Idem ille Meneclides quum huic objiceret, quòd liberos non haberet, [23] neque uxorem duxisset; maximèque insolentiam, quòd sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille, *Desine*, inquit, *Meneclide, de uxore mihi exprobare,* (h) *nam nullius in istâ re minùs uti con-*

INTERPRETATIO.

(g) *Quamobrem si Græciæ principatum postulatis, belli laboribus, non palæstricis ludis, vobis assuescendum est.* (h) *Nam* tu is omnium es, *cujus sententiam hoc in negotio minùs probo.*

NOTÆ.

21 *Multis millibus versuum.*] Hi versus sunt lineæ: ex quarum numero libros metiri olim solebant, & in ultimâ cerâ adscribebant.

22 *Habuit obtrectatorem Meneclidem.*] De eo Plutarchus in Pelopida, huncque ait fuisse δεινότατον μὲν λέγειν, ἀκόλαστον δὲ καὶ κακοήθη τὸν τρόπον.

23 *Neque uxorem duxisset.*] Contrâ censet Polyænus l. 11. Stratagem, ubi indicat Epaminondam uxorem habuisse, & genuisse filium nomine Stesimbrotum, quem jussit interfici, quod in bello adversus Lacedæmonios, se absente, suoque injussu, prælium commisisset, Plut. περὶ παραλλήλων.

silio

silio volo (i) (habebat enim Meneclides suspicionem adulterii): *quod autem me Agamemnonem æmulari putas, falleris;* [24] *namque ille cum universâ Græciâ vix decem annis unam cepit urbem; ego contrà* [25] *ex unâ urbe nostrâ, dieque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.*

CAP. VI. Idem quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent; [26] contràque Callistratis Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potiùs amicitiam sequerentur Atticorum; & in oratione suâ [27] multa invectus esset in Thebanos & Argivos, in eisque hoc posuisset; *Animadvertere debere Arcades,* [28] *quales utraque civitas cives procreâsset: ex quibus de cæteris possent judicare: Argivos enim fuisse* [29] *Orestem & Alcmæonem, matricidas:* [30] *Thebis Oedipum natum, qui quum patrem suum interfecit, ex matre liberos procreâsset:* hic in respondendo Epaminondas, (k) quum de cæteris perorâsset, postquam ad illa duo opprobia pervenit, *Admirari se,* dixit, *stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverteret, innocentes illos natos, domi scelere admisso, quum patriâ essent pulsi, receptos esse ab Atheniensibus.* (l) Sed maximè ejus eloquentia eluxit Spartæ, legatus ibi ante pugnam Leuctricam:

INTERPRETATIO.

(i) *Meneclides namque suspicione adulterii notabatur.* (k) *Cum ad cætera capita respondisset.* (l) *At præsertim Lacedæmoni legatus suam facundiam exhibuit.*

NOTÆ.

24 *Namque ille cum universâ Græciâ.*] Id notum est tum ex Homero, tum ex aliis omnibus antiquis scriptoribus, Agamemnonem cum omnibus Græciæ viribus & principibus per decennium ad Trojam pugnâsse; quod Calchas vates fore prædixerat ex passerum numero, quos serpens deglutiverat, ut Homerus refert Iliad. 2. Quos versus Latinè vertit Cic. lib. 11. De divinatione.

25 *Ex unâ urbe nostrâ, dieque uno.*] De pugnâ Leuctricâ hic loquitur, in quâ infra unum diem soli Thebani, duce Epaminondâ, omnes Lacedæmoniorum vires fregerunt.

26 *Contràque Callistratus.*] Cujus orationem refert Xenophon l. 6. 4. De reb. Græciæ, quam habuit apud Lacedæmonios. Fuit item Callistratus nomen statuarii. Plin. l. 24. c. 8.

27 *Multa invectus esset in Thebanos.*] Eodem utitur loquendi modo infrà, *ac nonnulla inveheretur in Timoleonta:* quod alibi rariùs invenies.

28 *Quales utraque civitas cives procreâsset.*] Hæc referuntur ad Orestem, & Clytemnestram ejus matrem; ad Oedipum, Laium, & Jocastam.

29 *Orestem, & Alcmæonem.*] Orestes, Agamemnonis & Clytemnestræ filius, qui cruentam patris mortem ulturus, matrem interfecit; propter quod parricidium furiis agitatus est, quibus non antè purgari potuit, quam ad aram Dianæ Tauricæ perpetratum scelus expiaverat. Alcmæon verò, Amphiarai & Eriphyles filius, qui pariter matrem interfecit, quòd illa monili aureo corrupta, Amphiaraum maritum suum, qui in bello Thebano, hiatu terræ absorptus fuerat, prodidisset Polynici.

30 *Thebis Oedipum natum,* &c.] Pater ejus Lajus, quem nescius occidit,

quo

quò quum omnium sociorum convenissent legati, corâm frequentissimo legationum conventu, sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit; ut non minùs illâ oratione opes eorum concusserit, [31] quàm Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur.

CAP. VII. Fuisse patientem, suorumque injurias ferentem civium [32] quòd se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc snnt testimonia. Quum eum propter invidiam cives præficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, (m) cujus errore eò esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quòd locorum angustiis clausi, ab hostibus obsidebantur; desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia: erat enim ibi privatus numero militis. A quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ: & exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem. Neque verò hoc semel fecit, sed sæpiùs. Maximè autem fuit illustre, quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, [33] quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic cùm criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent [34] ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent; Epaminondas plebiscito non paruit,

INTERPRETATIO.

(m) *Cujus imperitiâ in eas angustias adductum esset numerosum illud agmen.*

NOTÆ.

mater verò Jocasta Creontis Thebanorum regis filia, quam, soluto Sphyngis ænigmate, uxorem pariter nescius duxit; ex quâ Eteoclem & Polynicem suscepit, qui de regno disceptantes mutuis se vulneribus confoderunt. Hæc sunt ipsiusmet verba apud Senecam,

———————— occidi patrem,
Sed matrem amavi, proh! loqui hymenæum pudet.

31 *Quàm Leuctricâ pugnâ.*] De illâ Diodorus lib. 15. Zenoph. l. 6. De reb. Gr. Plutarchus in Pelopidâ, Pausanias in Bœotiis: in eâ autem Cleombrotus Lacedæmoniorum rex cecidit, multaque prodigia & ostenta cladem illam antecesserunt. Cicero, Xenophon, Diodorus. Porrò Leuctra vicus est Bœotiæ juxta Thespiam urbem liberam Heliconi proximam.

32 *Quòd patriæ irasci nefas duceret.*] Vide apud Valer. Maxim. lib. 3. c. 7. patientiæ ejus exemplum, cujus hæc sunt verba: *Siquidem Epaminondas, cum ei cives irati sternendarum in oppido viarum, contumeliæ causâ, curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidum) sine ullâ cunctatione id recepit.*

33 *Quorum alter erat Pelopidas.*] Vide Plutarchum in Pelopidâ, & ipsum Nepotem postea.

34 *Ob eamque rem imperium his esset abrogatum.*] Non abrogatum, sed elapsum tempus imperii lege præfinitum scribit Plutarchus in Pelopidâ. Ambo enim, inquit, (de Epaminondâ & Pelopidâ loquitur) cum † issent, capitis accersiti sunt, quoniam no

idemque ut facerent, persuasit collegis, & bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nisi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscitiamque belli periturum. [35] Lex erat Thebis, quæ morte mulctabat, si quis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas quum reipublicæ conservandæ causâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; et quatuor mensibus diutiùs quàm populus jusserat, gessit imperium.

CAP. VIII. Postquam domum reditum est, [36] collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, (n) ut omnem causam in se transferrent, suâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quòd quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quæ adversarii crimini dabant, omniaque, quæ collegæ dixerant, confessus est; neque recusavit, quo minùs legis pœnam subiret: sed unum ab iis petivit, [37] ut in periculo suo inscriberent, EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRAM SUPERARE LACEDÆMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BŒOTIORUM [38] AUSUS FUIT ADSPICERE IN ACIE: QUOD QUE UNO PRÆLIO NON SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRÆCIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT: EOQUE RES

INTERPRETATIO.

(n) *Ut omnem in se culpam rejicerent.*

NOTÆ.

posito magistratu primo futuro mense quo lex jubebat, quatuor item totos menses præter legem eo functi essent; quibus & in Messeniâ, Arcadiâ & Laconiâ commorati sunt.

35 *Lex erat Thebis.*] Hujus legis meminit Alexander ab Alexandro, lib. 4. c. 6. genialium dierum.

36 *Collegæ ejus.*] Reliquos duces huic legi paruisse testatur Plutarchus in Pelopidâ, præter Epaminondam, ipsumque Pelopidam.

37 *Ut in periculo suo inscriberent.*] Hic locus variè legitur: Lambinus conjicit legendum esse, *in cippo suo:* Memmius, *in scapulo:* Magius, *breviculo:* Longolius, *peristylio:* Aldus, *sepulchro:* alii alio modo. Plutarchus & Ælianus στήλην vocant, quòd idem est ac cippus, vel titulus sepulchri; adeò ut hic sit sensus, *Ut in periculo suo inscribant:* id est, ut in sepulchri titulo enarrent.

38 *Ausus fuit adspicere in acie.*] Hoc est, oculis rectis, & irretortis, quasi ante Epaminondam solo aspectu Lacedæmonii Bœotios debellarent: quod & de Romanis testatur Cæsar. lib. 1. De bello Gallico, his verbis: *Sæpenumero cum iis congressos, ne vultum quidem, atque aciem oculorum ferre potuisse.* Flor. lib. 1. c. 18. *Mancinum assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos*

UTRO-

UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDÆMONII SATIS HABERENT, SI SALVI ESSE POSSENT; NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, [39] QUAM MESSENA CONSTITUTA, URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Hæc quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam judex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a judicio capitis maximâ discessit gloriâ.

CAP. IX. Hic extremo tempore imperator [40] apud Mantineam, quum acie instructâ audaciùs instaret hostibus, cognitus a Lacedæmoniis, & quod in unius pernicie patriæ suæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt; neque priùs abscesserunt, quàm magnâ cæde factâ, multisque occisis, fortissimè ipsum Epaminondam pugnantem, [41] sparo eminùs percussum, concidere viderunt. Hujus casu aliquantùm retardati sunt Bœotii; neque tamen priùs pugnâ excesserunt, quàm repugnantes profligârunt. At Epaminondas, quum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum; [42] usque eo retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Bœotios. Id postquam audivit, *Satis*, inquit, *vixi; invictus enim morior*. Tum ferro extracto, confestim exanimatus est.

CAP. X. [43] Hic uxorem nunquam duxit: in quo quum reprehenderetur a Pelopidâ, qui filium habebat infamem: malèque eum in eo patriæ consulere diceret, quòd liberos non relinqueret: *Vide*, inquit, *ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque verò stirps mihi potest deesse: namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modò mihi superstes, sed etiam immortalis sit, necesse est.* Quo tempore, duce Pelopidâ, exules Thebas occupaverunt; & præsidium Lacedæmoniorum [44] ex arce expulerunt; Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domi se retinuit; quòd neque malos defendere volebat, neque im-

NOTÆ.

quidem, aut vocem Numantini viri quisquam sustineret.

39 *Quam, Messenâ constituta.*] Messena civitas Peloponnesi ad mare prope Panisum amnem, unde sinus Messeniacus.

40 *Apud Mantineam.*] Urbem Arcadiæ, de quâ lege Diodor. 15. & Xenophon. 7. De rebus Gr.

41 *Sparo eminùs percussum.*] Sparus, inquit Servius, telum est rusticum, in modum pedis recurvum, quo frequenter Græci utebantur.

42 *Usque eo retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Bœotios.*] Vide Just. lib. 6. c. 8.

43 *Hic uxorem nunquam duxit.*] De hoc supra diximus.

44 *Ex arce expulerunt.*] Scilicet, Cadmeâ Thebarum arce.

pugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque *omnem civilem victoriam funestam* putabat. Idem, postquam apud Cadmeam pugnare cum Lacedæmoniis cœpit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitâque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, [45] & post ejus interitum, perpetuò alieno paruisse imperio; contra ea, quamdiu ille præfuerit reipublicæ, caput fuisse totius Græciæ: ex quo intelligi potest, (o) [46] unum hominem pluris quàm civitatem fuisse.

INTERPRETATIO.

(o) *Plus unum hominem, quàm urbem, valuisse.*

NOTÆ.

45 *Et post ejus interitum.*] Hâc de re lege Xenophon. lib. ultimo, de reb. Gr.

46 *Unum hominem pluris quàm civitatem fuisse.*] Consule Polybium l. 6. de Thebanorum rep. loquentem.

XVI.

PELOPIDAS,

THEBANUS.

CAP. I.

MAgis [1] historiis quàm vulgo notus. Cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam: quòd vereor, (a) si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodò summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minùs lucidè appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantùm potero; & medebor cum satietati,

INTERPRETATIO.

(a) *Si facta extendere aggredior.*

NOTÆ.

1 *Magis historiis quàm vulgo notus.*] Aliqui legunt, *historicis*; sed res eodem recidit. Ita ut sensus sit, Pelopidæ nomen minùs in ore populorum versari, quàm in scriptorum monumentis.

tum

tum ignorantiæ lectorum. [2] Phœbidas Lacedæmonius, quum exercitum [3] Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, [4] arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit, [5] impulsu perpaucorum Thebanorum, qui [6] adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, [7] non publico, fecit consilio. Quo facto, eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, [8] pecuniâque mulctârunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, [9] quòd susceptis inimicitiis, satiùs ducebant eos obsideri, quàm liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant, et eos esse solos, qui adversus resistere auderent; hâc mente [10] amicis suis summas potestates dederunt, [11] alteriusque factionis principes partim interfecerunt, alios in exilium ejecerunt: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patriâ carebat.

CAP. II. Hi omnes ferè Athenas se contulerant, non quò sequerentur otium, (b) sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eò patriam recuperare niterentur. Itaque quum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, [12] diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatem-

INTERPRETATIO.

(b) *Verum ut quamcunque statim occasionem fortuna dedisset, eâ domos suas recuperandi uterentur.*

NOTÆ.

2 *Phœbidas Lacedæmonius.*] De quo vide Diodorum lib. 15. & Xenophon. l. 5. De reb. Gr.

3 *Olynthum duceret.*] Urbs est inter Athon montem, & Pallenam urbem, ut tradit Suidas. Hanc Thraciæ urbem maximam vocant Xenophon & Libanius.

4 *Arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur.*] Ideò Cadmea, quia Cadmus, Agenoris regis Phœnicum filius, ædificaverat.

5 *Impulsu perpaucorum.*] Hos fuisse Archiam, Leontidem, & Philippum, testatur Plutarchus, quos vocat ἄνδρες ὀλιγαρχοι, καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον ȣδὲν φρονȣ͂ντες.

6 *Adversariæ factioni,*] In quâ erant Ismenias, Pelopidas, Pherenicus, Androclides, & Epaminondas: quamquam hic propter philosophiam & paupertatem minus timebatur.

7 *Non publico fecit consilio.*] Diodorus tamen lib. 15. auctor est, ephoros clam mandasse ut Cadmeam occuparent.

8 *Pecuniâ mulctârunt.*] Decem myriadibus drachmarum, ut refert Plutarchus.

9 *Quòd susceptis inimicitiis, satiùs ducebant eos obsideri, quàm liberari.*] Hoc est, quod quum jam propter istud facinus inter se commotæ essent inimicitiæ, satiùs ducebant Thebanos obsideri, quàm liberari.

10 *Amicis suis.*] Id est, viris suæ potentiæ fautoribus, de quibus mox.

11 *Aleriusque factionis principes.*] Nimirum Ismeniam, Androclidem, Pelopidam, ut suprà; ex quibus Ismeniam capitis accusatum damnârunt. Androclidem dolo interficiendum curavit Leontidas. Sic Plutarchus, & Xenoph. lib. 5. De Reb. Gr. c. 8.

12 *Diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo*

que liberandam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. *Magnæ sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ : sed profectò nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ.* Nam [13] duodecim adolescentuli coïerunt ex his, qui exilio erant mulctati, quum omninò non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo: quâ paucitate perculsa est Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quàm Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totiùs Græciæ: [14] quorum imperiosa majestas, neque ita multò pòst Leuctricâ pugnâ ab hoc initio perculsa, cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, (c) quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente [illegible] Thebas possent pervenire; cum canibus venaticis exierunt, [illegible] ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, [15] domum Choronis devenerunt, a quo & tempus & dies erat datus.

CAP. III. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum a re propositâ est, [16] *nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem devenisse. Id [17] illi, vino epulisque dediti, usque eò despexerunt, ut ne quærere quidem de tantâ re laborârint. Accessit

INTERPRETATIO.

(c) *Quum de Athenis profecti essent ut recurrente nocte Thebas ingredi valerent.*

NOTÆ.

maximi magistratus simul consueverant epulari.] Locus iste minùs implicatus mihi videretur, si hoc ordine legeretur: *Ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam diem eum delegerunt, quo maximi magistratus simul epulari consueverunt.* Rem. hanc fusè narrat Xenoph. lib. 5. De reb. Gr. c. 14. aitque eum diem fuisse, quo Veneris celebrabatur festum, duoque magistratus suum imperium deponere solebant. Vide ibidem reliquam ejus rei narrationem. Plutarchus idem refert, sed aliis circumstantiis.

13 *Nam duodecim adolescentuli.*] De eorum numero cum Nepote consentit Plutarchus; at sex tantum exules fuisse cum Melone uno ex Thebanis exulibus, qui septimus erat, refert Xenoph. lib. 5. c. 14. De reb. Gr.

14 *Quorum imperiosa majestas.*] Hæc dicuntur ad ostentationem eximii Spartanorum imperii super omnem Græciam: scribit enim Plutarchus in Pelopidâ, ante Leuctricam pugnam tantas Lacedæmoniorum vires fuisse, & tam firmis vinculis eorum imperium fuisse adstrictum, ut vulgo omnes existimarent, solvere illud aut frangere neminem unquam valiturum.

15 *Domum Choronis.*] In quibusdam editionibus legitur *Corono*; sed nihil muto, quia sic legitur apud Xenoph. l. 5. c. 14. jam sæpe citato; quem pariter unum ex conjuratis, sed minimè a tyrannis suspectum ait; διενυκτέρευσαν παρὰ Χάρωνί τινι.

16 *Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse*] Cui simillimum est istud Velleii Paterc. lib. 11. cap. 18. *Neminem celeriùs opprimi, quàm qui nihil timet; & frequentissimum initium esse calamitatis securitatem.*

17 *Illi vino epulisque dediti.*] Simile exemplum refert Livius lib. 22. de Sy-

etiam,

etiam, quod magis aperiret eorum dementiam: allata est enim epistola Athenis [18] ab Archiâ hierophante, Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat; in quâ omnia de profectione exulum perscripta erant. Quæ quum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, in pulvinum subjiciens, [19] *In crastinum*, inquit, *differo res severas.* At illi omnes, quum jam nox processisset, vinolenti, ab exulibus [20] duce Pelopida, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solùm qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, [21] præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

CAP. IV. Hoc tam turbido tempore, (sicut suprà diximus) Epaminondas, quòd cum civibus dimicatus est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: cæteræ ferè omnes communes cum Epaminondâ. Namque in Leuctricâ pugnâ imperatore Epaminondâ, [22] hic fuit dux delectæ manûs, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus prætereà periculis adfuit: sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu: (d) quoque Messena celeriùs restitueretur, [23] legatus in Persas est profectus. Denique [24] hæc fuit altera perso-

INTERPRETATIO.

(d) *Et ut promptiùs Messena instauraretur.*

NOTÆ.

racusis captis inter vini epularumque copiam. Sunt & prætereâ innumera ejusdem rei exempla.

18 *Ab Archiâ hierophante, Archiæ.*] Variè hic locus legitur; quibus tamen lectionibus prætermissis, referam illud solum, quod mihi arridet magis. Certum est enim Plutarchum scripsisse παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν. Ergo ille Atheniensis, qui scripsit, nomen habuit Archias, qui hierophantes, id est, ædituus, seu sacrorum custodiæ præfectus erat; & ille, cui scribebatur, Archias etiam nuncupabatur, & summam Thebis potestatem tenebat. Vide Xenoph. loco citato.

19 *In crastinum*, inquit, *differo res severas.*] Schottus mavult *serias*, quod fere eodem recidit.

20 *Duce Pelopidâ, interfecti.*] Vide Xenophontem loco citato, qui hanc historiam fusè describit, sed alias adhibet circumstantias. Eandem etiam refert Plutarchus.

21 *Præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt.*] Cadmeâ, quam quum occupâssent, ut supra dictum est, Lacedæmonii, duce Phœbidâ, semper retinuerunt valido præsidio.

22 *Hic fuit dux delectæ manûs.*] Scilicet, cohortis trecentorum militum sibi mutuo amore amicitiæ conjunctorum, qui unà vivere, aut unà perire semper parati erant; hæc etiam sacra cohors dicebatur, cujus auctor Gorgias fuit. Polyænus l. 2.

23 *Legatus in Persas est profectus.*] Ne scilicet legati a Lacedæmoniis prius missi de societate cum Persis inundâ impedirent, ne Messena diruta atque eversa instauraretur, atque incolis frequentaretur.

24 *Hæc fuit altera persona Thebis.*] Hæc translatio a scenâ sumpta est.

na Thebis, sed tamen secunda, (e) ita ut proxima esset Epaminondæ.

CAP. V. Conflictatus autem est cum adversâ fortunâ. Nam & initio, sicut ostendimus, exul patriâ caruit: &, quum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, [25] *legationisque* jure satis *tectum se arbitraretur*, [26] *quod apud omnes gentes sanctum esse consuêsset*; a tyranno [27] Alexandro Pheræo simul cum Ismeniâ comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, [28] bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli quum ei summa esset data, eòque cum exercitu profectus esset, [29] non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ, equum in eum concitavit, proculque digressus a suis, conjectu telorum confossus cecidit. (f) Atque hoc secundâ victoriâ accidit: nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam [30] coronis aureis & statuis æneis, liberosque ejus multo agro donârunt.

INTERPRETATIO.

(e) *Adeo ut secundum ab Epaminondâ* locum *teneret*. (f) *Idque inclinante in Thessalos* belli *fortunâ evenit*.

NOTÆ.

25 *Legationisque jure satis tectum se arbitraretur.*] Nihil de hâc legatione Plutarchus. Diodorus verò lib. 15. scribit, Pelopidam & Ismeniam, cum Alexandro Pherarum tyranno occurrissent, temerè & sine ulla ratione ob eo comprehensos esse, & in carcerem conjectos.

26 *Quod apud omnes gentes sanctum esse consuêsset.*] Quanta ubique gentium legatorum nòmini habeatur veneratio, satis notum est: unde Statius l. 11.

—— *Sanctum populis per secula nomen Legatum.*

Et Cic. Verr. 3. *Legatorum jus divino humanoque vallatum in præsidio.*

27 *Alexandro Pheræo.*] Pheræ oppidum Thessaliæ; unde Pheræus.

28 *Bello persequens Alexandrum.*] Hunc exitum bellum illud habuit, ut tyrannus, impetratis triginta dierum induciis, Pelopidam liberaret. Plutarchus in Pelopidâ.

29 *Non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere.*] Licet Alexander haberet militum amplius viginti millia. Diodorus.

30 *Coronis aureis.*] Quæ etiam mortuis imponi solebant, ut scribit Cic. in oratione pro Flacco. Sic honoris ergo auream coronam Castricio mortuo imponendam Pergamenos decrevisse.

XVII.

AGESILAUS,

LACEDÆMONIUS.

CAP. I.

CUM a cæteris scriptoribus tum eximiè [1] a Xenophonte Socratico collaudatus est: [2] eo enim usus est familiarissimè. Hic primùm de regno cum [3] Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quàm imperio, ex duabus familiis [4] Proclis & Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartæ regis fuerunt. (a) Harum ex alterâ in alterius familiæ locum [5] fieri non licebat. Itaque uterque suum retinebat ordinem. Primùm ratio habebatur, qui maximus natù esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset: sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex frater Agesilai: [6] filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivens non agnôrat; eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit:

INTERPRETATIO.

(a) *Fas non erat* quemquam *ex alterâ familia alterius familiæ vices occupare.*

NOTÆ.

1 *A Xenophonte Socratico.*] Socratis auditore: unà enim cum Platone Socratem audivit, cujus meminit Gellius lib. 14. c. 3. & Cicero lib. 5. Epist. 12. ad Lucceium: & lib. 2. de Oratore: fuerunt & alii ejusdem nominis viri egregii, de quibus vide Suidam.

2 *Eo enim usus est familiarissimè.*] Dubium est uter altero familiariter usus sit: mihi vero id potiùs ad Agesilaum, quàm ad Xenoph. referri videtur.

3 *Cum Leotychide.*] Idem ipsi nomen affingitur a Xenophonte in Agesilao.

4 *Proclis & Eurysthenis.*] Hi ambo erant ex Heraclidarum familiâ, quorum successionis catalogum ab Hercule enumerat Pausanias. De his etiam quædam a Cicer. lib. 2. De divinatione, scribuntur.

5 *Fieri non licebat.*] Qui enim ex Proclidarum familiâ erat, non poterat rex fieri in locum ejus, qui ex Eurysthenidarum familiâ esset; & vice versâ.

6 *Filium reliquerat Leotychidem.*] De quo mox diximus.

neque

neque id, quod petivit, consecutus est. Nam [7] Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus suprà, factioso, & his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

CAP. II. Hic, simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent: docens, satiùs esse in Asiâ, quàm in Europâ dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Datâ potestate, tantâ celeritate usus est, ut priùs in Asiam cum copiis perveniret, quàm regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. [8] Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios, [9] inducias a Lacone petivit, simulans se dare operam, (b) ut Lacedæmoniis cum rege conveniret; re autem verâ ad copias comparandas: easque impetravit trimestres. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In quâ pactione summâ fide mansit Agesilaus. Contra ea, Tissaphernes nihil aliud quàm bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, multùmque in eo consequi se dicebat, *quòd Tissaphernes perjurio suo & homines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet: (c) se autem servatâ religione confirmare exercitum, quùm animadverteret* (d) *deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quòd iis studere consuêssent, quos conservare fidem viderent.*

CAP. III. Postquàm induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quòd ipsius erant [10] plurima domicilia in Cariâ, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eò potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eò contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque priùs depopulatus est, quàm Tissaphernes usquam se moverat. Magnâ

INTERPRETATIO.

(b) *Ut Lacedæmonios cum rege conciliaret.* (c) *Se verò, non violato sacramento, suos milites coroborare.* (d) *Deos sibi esse adjutores.*

NOTÆ.

7 *Lysandro suffragante.*] Lysander ille, de quo jam suprà, Agesilaum puerum amaverat, teste Plutarcho in Lysandro & Agesilao.

8 *Id ut cognovit Tissaphernes.*] Ille, Cyrum minorem apud Artaxerxem fratrem criminando, causa fuit ejus belli, quod postea inter fratres exarsit: occisus est tandem ejusdem Artaxerxis jussu, quòd adversus Agesilaum rem proditoriè gerere videretur. Vide Xenoph. De rebus Græciæ lib. 3. c. 11.

9 *Inducias a Lacone petivit.*] Id est, ab Agesilao. De iisdem induciis proditoriè a Tissapherne factis loquitur Xenoph. lib. 3. c. 8.

10 *Plurima domicilia in Cariâ.*] Diodorus refert. lib. 4. in ejusmodi domiciliis seu castellis hortos fuisse amœnissimos, omnibusque rebus ad volup-

prædâ

prædâ militibus locupletatis, [11] Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, magnâ industriâ bellum apparavit: & quo studiosiùs armarentur, insigniusque ornarentur, [12] præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in eâ re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui cæteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, [13] ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Huic quum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis; vidit, si quò esset iter facturus, palam pronunciâsset, hostes non credituros, alias regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud esse facturum, ac pronunciâsset. Itaque quum ille Sardis se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, [14] sero suis præsidio profectus est. Nam quum illò venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnatis, magnâ erat prædâ potitus. Laco autem, quum videret hostes equitatu superare, (e) nunquam in campo sui fecit potestatem: & his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multò majores adversariorum copias; & sic in Asiâ versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

CAP. IV. Hic quum jam animo meditaretur proficisci in Persas & ipsum regem adoriri; nuncius ei domo venit ephorûm jussu, bellum Athenienses & Bœotios indixisse Lacedæmoniis: quare venire non dubitaret. In hoc non minùs ejus pietas suspicienda est, quàm virtus bellica; qui quum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi; tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium magistratuum, ut si privatus [15] in

INTERPRETATIO.

(e) *Et ut in patenti loco suas copias explicuit.*

NOTÆ.

tatem & delicias comparatis instructos.

11 *Ephesum hiematum exercitum reduxit.*] Quia exta sacrificanti parum læta fuerant, & victimæ sine fibris etiam extiterant, ideò longius non progressus est. Sic refert Diodorus lib. 14. Adde quod id etiam factum est, quia ipsi equitatus deficiebat, cujus defectu barbaris impar esse videbatur. Xenoph. lib. 3 De reb. Gr.

12 *Præmia proposuit.*] De hâc re Xenoph. ibidem.

13 *Ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum.*] Id est, exercitum omnibus instrumentis bellicis optimè instructum, & milites in omni exercitationum genere apprimè versatos.

14 *Serò suis præsidio profectus est.*] Quarto scilicet die postquam in Lydiam ingressus erat, & jam populatus erat Agesilaus. Sic refert Xenoph. lib. 3. c. 11.

15 *In comitio.*] Id est, in loco ubi comitia habebantur. Quo etiam vocabulo in eodem sensu utitur Cic. in Oratione pro Sextio, & in Verrem. Agesilao autem missam fuisse scytalen, quâ semper in revocandis suis ducibus

comitio

comitio esset Spartæ. [16] Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multòque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quàm si bello superâsset Asiam. Hâc igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantâque usus est celeritate, (g) [17] ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transiêrit triginta diebus. Quum jam haud longè abesset a Peloponneso, obsistere eiconati sunt Athenienses & Bœotii, [18] cæterique eorum socii, [19] apud Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quòd quum plerique ex fugâ se [20] in templum Minervæ conjecissent, quæreretur que ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant; tamen antetulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Neque hoc solùm in Græciâ fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat, *mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quàm qui fana spoliarent.*

CAP. V. Post hoc prælium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthium est appellatum. Hìc quum unâ pugnâ decem millia hostium Agesilao duce cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur; tantùm abfuit ab insolentiâ gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quòd tam multi a se victi, [21] vitio adversariorum concidissent: (h) namque illi multitudini si sana mens esset, Græciæ supplicium Persas

INTERPRETATIO.

(g) *Ut quam viam anni spatio Xerxes emensus fuerat.* (h) *Per hanc enim multitudinem, si Græci saperent, Persas supplicio affici potuisse.*

NOTÆ.

utebantur Lacedæmonii, testis est Xenoph. lib. 4. c. 2. Porrò de scytalâ vide supra in Pausaniâ.

16 *Cujus exemplum utinam imperatores nostri.*] Hæc in Julium Cæs. dici videntur, qui invito etiam senatu exercitum retinuit, nec Romam armis positis redire voluit.

17 *Ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat.*] Quum nimirum bellum Græciæ intulit stipatus decies septies centenis armatorum millibus.

18 *Cæterique eorum socii.*] Scilicet, Eubœenses, Locri, Argivi, Corinthii, & quidam alii, ut Xenoph. refert. lib. 4. De reb. Gr.

19 *Apud Coroneam.*] Bœotiæ urbem.

20 *In templum Minervæ.*] Cognomento Itoniæ, teste Pausaniâ in Laconicis.

21 *Vitio adversariorum,*] Id est, pertinaciâ, & culpâ cæterorum Græcorum,

dare potuisse. Idem quum adversarios inter mœnia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur; negavit id suæ virtuti convenire: *Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. Nam si* (inquit) *eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus: quo facto, sine negotio, quum voluerint, nos opprimerent.*

CAP. VI. [22] Interim accidit illa calamitas apud Leuctram Lacedæmoniis: (i) quo ne proficisceretur, quum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, [23] essetque sine muris oppidum; talem se imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, (k) nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepissent; Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quenquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quòd eum locum occupâssent, & se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic adolescentulos [24] simulatâ laudatione recuperavit, & adjunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi; eoque libentiùs, quòd latere arbitrabantur, quæ cogitârant.

INTERPRETATIO.

(i) *Quem in locum ne pergeret, quasi eventum præsentiret, pluribus ad proficiscendum illum urgentibus, proficisci recusavit.* (k) *Si non ille vixisset, Lacedæmonem perituram fuisse.*

NOTÆ.

qui adversus Lacedæmonios fœdus pepigerant.

22 *Interim accidit illa calamitas apud Leuctram.*] De illâ ingenti pugnâ, quæ Thebanos inter & Spartanos commissa est apud Leuctram, loquitur hic Nepos, in quâ ultimi magnâ internecione victi sunt, ut supra diximus.

23 *Essetque sine muris oppidum.*] Omnes olim Græciæ urbes sine muris fuisse testatur Thucydides in Proœmio: at vero inter cæteras Spartam sine mœnibus fuisse ex eo constat, quòd ex præcepto Lycurgi, viri fortitudine suâ pro mœnibus essent: Unde Ovid. Metamorph. x. ait,

Cum Deus Eurotam, immunitamque frequentat
Sparten.

Hanc tamen muris fuisse circumdatam docet Livius lib. 4. c. 5. & 8. Decad. 4. Quin tandem Spartani armis diffisi, urbem suam murorum præsidio clauserunt. Just. lib. 4. c. 5.

24 *Simulatâ laudatione recuperavit.*] Hoc loquendi modo jam supra usus est Nepos in Pelopidâ, scilicet, *hanc Epaminondas recuperavit bello;* quanquam verbum illud rariùs de personâ dicitur.

CAP.

CAP. VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam (1) Lacedæmonii [25] se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperârunt: quum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam juvare. Nam quum præcipuè Lacedæmonii indigerent pecuniâ, [26] ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit: a quibus magnâ conatus pecuniâ, patriam sublevavit. Atque in hoc illud imprimis fuit admirabile, quum maxima munera ei ab regibus, & dynastis, civitatibusque conferrentur, nihil unquam in domum suam contulit; [27] nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eâdem fuit contentus, [28] quâ Eurysthenes progenitor majorum suorum fuerat usus. Quam qui intrârat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: [29] contrà, plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nullâ in re differret cuivis inopis atque privati.

CAP. VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus; [30] sic maleficam nactus est in corpore, exiguus, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam adferebat deformitatem: [31] atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, quum annorum

INTERPRETATIO.

(1) *Spartani se nunquam restituerunt.*

NOTÆ.

25 *Se nunquam refecerunt.*] Id translatum est ab iis, qui a deliquio, aut gravi morbo vires reparant. Sic Sallust. *Quo & cæterorum animos reficeret.* Et infra in Hamilcare idem Nepos: *Si paululum modo res essent refectæ.*

26 *Ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit.*] Tacho in primis, qui Ægypti, & Mausolo, qui Cariæ rex erat, a quibus etiam maxima dona accepit. Xenoph. in Agesilao.

27 *Nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit.*] Hoc veluti summum moderationis exemplum proponitur, arguiturque principum ac populorum vanitas, qui post victorias secundasque res solent sibi cultum opulentiorem circumdare, ac victu lautiore uti: simile quidpiam refert auctor noster infra in Attico. Et Justinus lib. 44. c. 2. *Viriathi*, inquit, *ea virtus continentiaque fuit, ut cum consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit: quo primum bellare cœpit, perseveraverit; ut quivis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur.*

28 *Quâ Eurysthenes progenitor.*] Qui fuit Aristodemi filius, & Proclis frater, de quo paulo supra in eodem Agesilao.

29 *Contrà, plurima patientiæ, atque abstinentiæ.*] Vide Plutarch. in Agesilao, qui de ejus frugalitate in victu cultuque corporis plurima verba facit.

30 *Sic maleficam nactus est.*] Namque & staturâ fuit humili, & exiguo corpore, ita ut verè erga eum natura difficilis dici possit. Quemadmodum Ovid. Epistola Sapphûs,

Si mihi difficilis formam natura negavit.
Ingenio formæ damna rependo meæ.

31 *Atque ignoti, faciem ejus quum-*

octoginta

octaginta [32] subsidio Tacho in Egyptum ivisset, (m) & in acta cum suis accubuisset, sine ullo tecto, stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, [33] neque huic ampliùs quàm pellis esset injecta; eodemque comites omnes accubuissent, vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modò in his regem neminem significaret, (n) sed hominis non beatissimi suspicionem, præberet. Hujus de adventu fama [34] quum ad regios esset perlata, celeriter munera eò cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum adcubabant. Qui quum regis verbis, quæ attulerant, dedissent; ille præter vitulina, & hujusmodi genera obsonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, [35] coronas, (o) secundamque mensam servis dispertiit: cætera referri jussit. Quo facto, eum barbari magis etiam contempserunt, quòd eum ignorantiâ bonarum rerum illa potissimùm sumpsisse arbitrabantur. Hic quum ex Ægyptio reverteretur, [36] donatus a rege Nectanabo ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret: [37] venissetque in portum, qui Menelai vocatur, [38] jacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam fa-

INTERPRETATIO.

(m) *Et in littore cum suis sedisset.* (n) *Sed hominem non valde fortunatum se exhiberet,* (o) *Et secunda fercula famulis distribuit.*

NOTÆ.

intuerentur, contemnebant.] Siquidem vulgus eos tantùm magnarum rerum capaces existimat, quos eximiâ specie instructos videt: digna enim est imperii forma.

32 *Subsidio Tacho in Ægyptum ivisset.*] Nectanebo, non Tacho suppetias tulisse ait Polyænus lib. 2. in Agesilao. Sed Athenæus lib. 14. & Plutarchus in Agesilao cum Nepote conveniunt.

33 *Neque huic ampliùs quàm pellis esset injecta.*] De Tuberone Stoico simile aliquid narrat Cic. pro Murenâ.

34 *Quum ad regios esset perlata.*] Id est, quum ad regis Ægypti ministros pervenisset.

35 *Coronas.*] Ægyptos Agesilao in Ægyptum proficiscenti inter alia munera papyrum coronariam misisse refert Athenæus lib. 15. c. 6. Hocque idem esse conjicio quod per *coronas* intelligit Nepos: nam coronæ ejusmodi fiebant ex gramine quodam, quod βύβλον Græci vocant, unde charta seu papyrus conficiebatur. Præterea Plin. ait lib. 13. cap. 11. Papyri florem ad deos coronandos usui fuisse. Adde quod coronarum frequens usus fuit in conviviis apud veteres, quas primò ex rosis, deinde ex nardi folio contexebant, & unguentis pretiosissimis aspergebant. Quâ de re vide Carol. Paschalium in opere Coronario.

26 *Donatus a rege Nectanabo.*] Polyænus, *Nectanebe*, loco paulo supra laudato. Nam Nectanebus, Nectanabis, & Nectanebis inveniuntur.

37 *Venissetque in portum, qui Menelai vocatur.*] De quo portu vide Strab. lib. 1.

38 *Jacens inter Cyrenas.*] Quod de Libyâ Cyrenaicâ intelligendum est: Cyrenæ autem insigne Libyæ oppidum, vulgo, *Corona*.

ciliùs

ciliùs perferre possent, [39] quòd mel non habébant, cerâ circumfuderunt, [40] atque ita domum retulerunt.

NOTÆ.

39 *Quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt.*] Contra Diodorus scribit Agesilai corpus in melle Spartam deportatum esse; nam antiquitùs cadavera, quæ servari vellent, melle condiebant. Persarum tamen mos fuit non melle, sed cerâ circumlinire, teste Herodoto lib. 1. & Cic. in Tuscul.

40 *Atque ita domum retulerunt.*] Leges præcipiebant apud Lacedæmonios, ut suorum regum corpora defuncta domum reducerent; de cæteris vero ducibus non sic jubebatur. Turneb. lib. 26. cap. 13.

XVIII.

[1]*EUMENES*

CARDIANUS.

CAP. I.

HUjus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: [2] quòd magnos homines virtute metimur, non fortunâ. Nam quum ætas ejus incidisset in ea tempora, [3] quibus Macedones florerent, (a) multum ei detraxit inter eos viventi, [4] quòd alienæ erat civitatis; [5] neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps; (b) etsi ille domestico

INTERPRETATIO.

(a) *Quia alienigena erat, ipsum inter illos degentum valde depressit.* (b) *Hic quamquam ex summâ familiâ ortus erat.*

NOTÆ.

1 EUMENES CARDIANUS.] Quidam *Sardinianus*, sed malè; nam ex Cardiâ urbe Thraciæ oriundus erat Eumenes, in cujus gratiam immunem a tributis fecisse Philippum scribit Alexander Myndius.

2 *Quòd magnos homines virtute metimur, non fortunâ.*] Propriè enim homines magni, majoresve solâ virtute dicuntur; at fortunâ illustriores atque honoratiores; hinc Q. Curtius lib. 9. cap. 54. *Sed fortuna, quæ rebus famam pretiumque constituit, hoc quoque militiæ proborum vertit in gloriam.*

3 *Quibus Macedones florerent.*] Vixit namque tempore Philippi Macedonum regis, & Alex. Mag. qui res maximas gesserunt.

4 *Quod alienæ erat civitatis.*] Alienigenis enim non tanta tribuitur fides & favor. quantus civibus & propinquis. Unde apud Curtium lib. 8. c. 8. de Callisthene loquentem sic scribitur: *Quem, si Macedo esset, tecum introduxissem, dignissimum te discipulo magistrum. Nunc Olynthio non idem juris est.*

5 *Neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps, etsi ille domestico summo genere erat.*] Hæc duo sibi parum

summo

summo genere erat. Tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indignè ferebant: neque facilè patiebantur: vincebat enim omnes curâ, vigilantiâ, patientiâ, calliditate, & celeritate ingenii. [6] Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii; brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. [7] Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum [8] scribæ loco: quod multò apud Grajos honorificentius est, quàm apud Romanos. Nam apud nos reverà, sicut sunt, [9] mercenarii scribæ existimantur; at apud illos contrariò, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industriâ cognitâ, quòd necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, [10] eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, (c) [11] quæ *hetæricè* appellabatur. [12] Utrique autem consilio semper adfuit, & omnium rerum habitus est particeps.

INTERPRETATIO.

(c) *Quæ socialis dicebatur.*

NOTÆ.

cohærere videntur. Quomodò enim defuit illi stirps generosa, si ille domestico summo genere erat? Itaque hæc paulò clariùs explicanda sunt; & hic sensus mihi videtur; nimirum, Eumenem reipsa ex parentibus summæ sortis & nobilitatis ortum esse, sed parum magnanimis, & belli facinoribus celebrandis.

6 *Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi.*] Vix ille siquidem 23 ætatis annum attigerat, quum in Philippi Macedonis amicitiam & familiaritatem venit. Quum enim ipsum Philippus inter reliquos juvenes decertantem luctantemque conspexisset, sibi assumpsit, ejus fortitudine & solertiâ delectatus, ut refert Plutarchus. Deinde Philippo mortuo, eum simili benevolentiâ sibi devinxit Alexander Magnus.

7 *Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis.*] Quemadmodum ex fructuum præludio futuram arboris bonitatem cognoscimus, ita ex puerili indole virtutem plenioris ætatis præsumimus. Unde Paterculus lib. 2. cap. 94. *Ut per id, quod agebat, qualis evasurus esset, eluceret.* Et Claud. lib. De laudib. Stilicon.

——mens ardua semper
A puero, tenerisque etiam fulgebat in annis.

8 *Scribæ loco.*] Scribæ ejusmodi tales erant tunc temporis, quales ferè hodiè sunt cancellarii; unde fit ut Plutarchus cum non scribam simpliciter, sed principem seu præfectum scribarum vocet.

9 *Mercenarii scribæ existimantur.*] Ii sunt, quos abusivè hodiè secretarios magistratuum appellamus, quique reverà serviles sunt ministri, & serviliter suis dominis addicti.

10 *Eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim.*] Cujus & filius tutor etiam postea datus est, ut videbitur infrà.

11 *Quæ* hetæricè *appellabatur.*] A voce Græcâ ἑταιρικὴ quæ socialis est: atque ita vocabatur ala equitum honoris causâ apud Macedones, ab amicitiâ & sodalitate regiâ. Sic Arrian. De reb. Alex. Mag. lib. 6. cap. 18.

12 *Utrique autem consilio semper adfuit.*] Quoniam & in rebus politicis & bellicis plurimùm valuit.

CAP. II. Alexandro Babylone mortuo, [13] quum regna singulis familiaribus dispartirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, [14] cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ; ex quo omnes conjecerant, [15] eum regnum ei commendâsse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent ([16] aberant enim Craterus & Antipater, qui antecedere hunc videbantur; [17] mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facilè intelligi posset, plurimi fecerat) hoc tempore [18] data est Eumeni Cappadocia, (d) sive potiùs dicta: [19] nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quòd in homine fidem et industriam magnam videbat; non dubitans, (e) si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim (quod feré omnes in magnis imperiis concupiscunt) omnium partes corripere atque amplecti. Neque verò hoc solus fecit; sed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. [20] Primus Leonatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni

INTERPRETATIO.

(d) *Seu potiùs assignata.* (e) *Si hunc sibi sociâsset.*

NOTÆ.

13 *Quum regna singulis familiaribus dispartirentur.*] Hoc notum est ex omnibus historicis, præsertimque ex Q. Curtio, Justino, Orosio, Arriano, multisque aliis, cùm sacris, tum profanis.

14 *Cui Alexander moriens annulum suum dederat.*] Scilicet, Perdiccæ, ut dicitur paulò infrà. Vide Just. lib. 12. c. 15. Q. Curt. lib. 10. c. 5. Deinde locus ille posset aliquatenus effici clarior, si immutato paulisper ordine sic legeretur: *Et summa rerum tradita esset tuenda eidem Perdiccæ, cui Alexander moriens annulum suum dederat.*

16 *Eum regnum ei commendâsse.*] Alex. Magn. regnum Macedonum Perdiccæ commendâsse ex eo liquet, quod antiquitùs per transmissionem sigilli videbatur fieri transmissio hæreditatis; quod Casaub. ad Suetonium notat, putatque id causæ fuisse, cur Tiberio morienti Caius annulum ademerit. Quod quidem secundum juris privati analogiam factum fuisse apparet: nam ut videtur tutiùs patrimonii jus tradi, traditis clavibus ædium; ita & possessio regni tradi quoque videbatur, tradito principum sigillo.

16 *Aberant enim Craterus & Antipater.*] Craterus, qui, ut Curtius, erat regi carus in paucis. Antipater verò Jolai filius, qui inter præcipuos Alexandri duces & successores annumeratur.

17 *Mortuus erat Hephæstio.*] Qui carissimus Alex. fuit, & ob cujus mortem, quæ morbo evenit ad Ecbatana, incredibili affectus dolore, multa regi indecora fecisse dicitur. Ælianus Var. Hist. lib. 12. cap. 7. refert Alexandrum Achillis monumentum coronâsse, Hephæstionem Patrocli, ut ostenderet ita se carum Alexandro ut Patroclus Achilli olim fuit.

11 *Data est Eumeni Cappadocia.*] Cappadociam cum Paphlagoniâ ei datam fuisse scribit Just. lib. 13. quæ sunt regiones ad mare Ponticum vergentes & finitimæ.

19 *Nam tum in hostium erat potestate.*] Hanc enim Ariarthes rex tunc tenebat, nec imperio Macedonico tunc suberat.

20 *Primus Leonatus.*] Hic Eumi filius, Pellæ natus; cui obtigerat Phrygia,

studuit,

studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset, nisi ille clàm noctu ex præsidiis ejus effugisset.

CAP. III. Interim [21] conflata sunt bella, quæ ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, [22] omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat quòd unus omnibus resistere cogebatur; tamen amicum non deseruit; neque salutis, quàm fidei, fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas [23] ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellespontum; & illum unum opposuerat [24] Europæis adversariis. Ipse Ægyptum oppugnatum [25] adversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes, quum neque magnas copias, neque firmas habuerat, quòd inexercitatæ, & non multò antè erant contractæ; adventare autem dicerentur, Hellespontumque transisse Antipater & Craterus, magno cum exercitu Macedonum, viri cùm claritate, tum usu belli præstantes (Macedones vero milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, [26] qui summâ imperii potirentur) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, [27] adversus quos ducerentur, non modò non ituras, sed simul cum nuncio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent; & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & priùs in aciem exercitum eduxit, præliumque commisit, quàm milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. [28] Ef-

NOTÆ.

quæ Hellespontum attingit, fueratque ex Alexandri corporis custodibus.

21 *Conflata sunt illa bella*, &c.] De his bellis, quæ sanè atrocissima fuerunt; & imperium Macedonicum in mille partes sciderunt, lege Curt. lib. 10. Just. & alios.

22 *Omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum.*] Invidiâ, scilicet, commoti, quod ab Alexand. sigillum accipiens, jus quoque & dominium in eos accepisse videretur. Craterus autem & Antipater primi fuerunt, qui in eum arma movere; quos postea secutus est Antigonus.

23 *Ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellespontum*] Cappadociam & Bithyniam fuisse existimo, quæ reverâ, Hellespontum & montem Taurum interjacent.

24 *Europæis adversariis.*] Cratero scilicet, & Antipatri, de quibus mox, multisque aliis.

25 *Adversus Ptolemæum.*] Lagi filium, qui ex gregario milite inter duces & successores Alex. habitus est, atque, illo mortuo, Ægyptum occupavit; a quo postea omnes Ægypti reges Ptolemæi dicti sunt.

26 *Qui summâ imperii potirentur.*] Pro *summâ imperii*: nam id secundum veterem loquendi modum in accusativo casu ponitur.

27 *Adversus quos ducerentur.*] Sedulò milites suos celare studuit se adversus Craterum proficisci, quia intelligebat, id si rescirent, confestim elapsuros, ut infra dicitur.

28 *Effecit etiam illud locorum præoccupatione.*] Id est, ut posset prius loca ad pugnandum sibi idonea occupare.

fecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plùs valebat, quàm peditatu, quo erat deterior.

CAP. IV. Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, [29] & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. [30] Qui quum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset inimicâ mente contendisse, animoque magis etiam pugnâsse, quàm corpore, (f) non priùs distracti sunt, [31] quàm alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulnerabatur: neque eo magis eo prælio excessit, sed acriùs hostibus institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis prætereà & maximè nobilibus captis, pedestris exercitus, quòd in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit: quam quum impetrâsset, in fide non mansit, & se, simul ac petuit, ad Antipatrem recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. Quum id non potuisset, pro hominis dignitate, proque pristinâ amicitiâ (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

CAP. V. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, [32] Perdiccas apud flumen Nilum interficitur [33] a Seleuco & Antigono, rerumque summa ad Antipatrem defertur. [34] Hi qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hâc ille perculsus plagâ, non succubuit, neque eo seciùs bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem

INTERPRETATIO.

(f) *Non ante evulsi sunt, quàm alter vitam amiserit.*

NOTÆ.

29 *Et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat.*] Neoptolemus ille sinistro cornu præerat, teste Diodoro lib. 28.

30 *Qui quum inter se complexi in terram decidissent.*] Vide Plutarchum in Eumene, a quo lepidè hæc monomachia describitur.

31 *Quàm alterum anima reliquerit.*] Scilicet, Neoptolemum, qui teste Plutarcho, & Diodoro, poplite sauciùs validè diuque Eumeni integro restitit, sed demùm accepto in collo vulnere succubuit.

32 *Perdiccas apud flumen Nilum interficitur.*] Vix Ægyptum ingressus erat Perdiccas, quum per seditionem obtruncatur. Vide Diodorum lib. 18. De ejus tamen morte variæ sunt auctorum opiniones. Vide eundem Diodor. eodem lib. cap. 36.

33 *A Seleuco & Antigono.*] Seleucus Antiochi filius Philopater dictus, qui, mortuo Alexandro, Syriâ & Babylone potitus est. Sic Cedrenus, Arrianus, Diodorus, & alii. Antigonus verò Philippi regis spurius, qui in Asiâ minore diu dominatus est.

34 *Hi qui deseruerant.*] Id est, quum illi, qui apud flumen Nilum ab Antigoni partibus non steterant.

etsi

etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, quùm omni genere copiarum abundaret sæpè in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore quùm consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedivit, [35] & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo quum circumsederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quòd spatium non esset agitandi; callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri exercerique posset, libentiùs & cibo uteretur, a corporis motu non removeretur. [36] Substringebat caput loro altiùs, quàm ut prioribus pedibus planè terram posset attingere: [37] deinde post verberibus cogebat exultare, & calces remittere: qui motus non minùs sudorem excutiebat, quàm si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, (g) ut jumenta æquè nitida ex castello educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. [38] Eâ conclusione quotiescunque voluit, & apparatum & munitiones Antigoni aliàs incendit, aliàs disjecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems, quòd castra sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: [39] simulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit, seque ac suos omnes extraxit incolumes.

CAP. VI. Ad hunc [40] Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, quum literas & nuncios misisset in Asiam, consultum, utrum repetitum iret Macedoniam (nam tum in Epiro habitabat) & eas res occuparet: huic ille primùm suasit, ne se moveret, & expec-

INTERPRETATIO.

(g) *Ut equos tam comptos ex arce expromeret.*

NOTÆ.

35 *Et in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit.*] Noram in Cappadociæ, ac Lycaoniæ finibus esse scribit Plutarchus: at verò juxta Taurum montem locat Strabo lib. 12. & suâ ætate Neroassam appellari dicit.

36 *Substringebat caput loro.*] Meminit ejus industriæ Front. lib. 12. Stratag. his verbis: *Certis quotidiè horis ita suspendebat, ut posterioribus pedibus innixi, prioribus allevatis, cùm naturalem appeterent adsistendi consuetudinem, ad sudorem usque crura jactarent.*

37 *Deinde post verberibus cogebat exsultare.*] Parisiensis editio habet *posterioribus* pro *post verberibus*; quod magis Frontini verbis mox citatis conforme videtur.

38 *Eâ conclusione.*] Id est, quamdiu hoc in castello conclusus est.

39 *Simulatâ deditione.*] Paulò aliter Plutarchus: ait enim, Antigono Noram obsidente, Antipatrum obiisse, qui Justino teste lib. 14. c. 2. auxilia Eumeni miserat, atque illam ob causam obsidionem hanc solutam fuisse.

40 *Olympias.*] Neoptolemi Molossorum regis filia, quæ Myrtale priùs appellata est, quam Philippus Macedo uxorem habuit; ex quâ Alexan-

taret, [41] quod Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliquâ cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit: nam & in Macedoniam profecta est, [42] & ibi crudelissimè se gessit. Petivit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domûs & familiæ inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. (b) Quam veniam si sibi daret, quàm primùm exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo faciliùs faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, [43] misisse literas, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His verbis Eumenes permotus, satiùs duxit, si ita tulisset fortuna, perire benè meritis referentem gratiam, quàm ingratum vivere.

CAP. VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quòd unà erant Macedones complures nobiles ([44] in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem; [45] & Antigenes, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum) invidiam verens (quam tamen effugere non potuit) si potiùs ipse alienigena summi imperii potiretur, quàm alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo; [46] in principiis [47] nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, [48] eòque omnes

INTERPRETATIO.

(b) Quod si concederet.

NOTÆ.

drum Mag. progenuit. Vide Justin. lib. 6. cap. 7.

41. *Quod Alexandri filius.*] Quem Alexander ex Roxanâ genuerat, quemque alii Philippum, alii Herculem, alii verò, idque probabilius, ex patris nomine Alexandrum appellatum fuisse scribunt; ut testatur Pausanias in Atticis & Bœoticis, & Diodorus lib. 10.

42 *Et ibi crudelissimè se gessit.*] Quia, ut refert Just. lib. 3. c. 6. muliebri potiùs iracundiâ, quàm regio animo se gerens, multas virorum illustrium cædes edidit.

43 *Misisse literas.*] Lege Diodorum lib. 18. & Plutarchum in Eumene, apud quos harum literarum formulas & argumenta invenies.

44 *In his Peucestes.*] Hic primùm clypeigerulus, posteà factus est unus ex 7. Alexandri custodibus post victum Porum, Arrianus lib. 6.

45. *Et Antigenes.*] Hunc phalangis Macedonicæ ducem scribit Polyænus lib. 4. quemadmodum & Nepos; secundumque imperii gradum obtinebat.

46 *In principiis.*] Certum est principia in hoc loco designare loca quædam in castris, quo principes ac duces conveniebant deliberaturi; non definitur autem, utrùm in medio, vel in extremo castrorum essent: tamen Polyænus medium locum occupare innuere videtur, ἐν μέσῳ στρατοπέδῳ. Eo sensu apud Justin. lib. 11. cap. 5. scriptum legimus: *Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit; ut nisi principia castrorum cerneres, senatum te alicujus priscæ reip. videre diceres.* Sic Tacitus, sic Florus, sic Val. Max. sic Frontinus, multique alii scriptores.

47 *Nomine Alexandri statuit tabernaculum.*] Ut non suo nomine bellum movere videretur, sed regio; sicque se ab omni affectatæ tyrannidis suspicione expediret.

48 *Eòque omnes quotidie convenire.*] Ne si dedignarentur ad Eumenem, tanquam

quotidie

quotidiè convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur: credens, minore se invidiâ fore, si specie imperii, nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare: quod & fecit. Nam quum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodò latebat; quùm tamen per eum unum gererentur omnia.

CAP. VIII. [49] Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie instructâ sed in itinere; eumque malè acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitimâ regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed militum id cogebat voluntas. [50] Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragrârat, deviceratque Persas, inveteratâ cùm gloriâ tùm etiam licentiâ, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: [51] ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minùs eos, cum quibus steterint, (i) quàm adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat; neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicet. Sed ad illos revertar. Hiberna sumpserant, non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam; longèque inter se discesserant. Hoc Antigonus quum comperisset, intelligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, quâ ex Mediâ ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam; cæterum dierum erat ferè decem. Illa autem, quâ omnes commeabant, (k) altero tantò longiorem habebat infractum; sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. Hâc si proficisceretur, intelligebat priùs adversarios rescituros de suo adventu, quàm ipse tertiam partem confecisset itineris sui: (l) sin per loca contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam,

INTERPRETATIO.

(i) *Quàm contra quos pugnaverint.* (k) *Duplo majorem habebat circuitum.* (l) *Sin per locorum solitudinem incederet.*

NOTÆ.

quàm ad alienigenam, accedere, ipse quoque non erubesceret ante ipsorum tentoria conspici, qui dux exercitûs esset.

49 *Hic in Parætacis.*] Stephano Παραιτάκαι πόλις Μηδίας. Ptolemæo Parætaceni Mediæ accensentur. Tamen ex Nepotis verbis conjicere est, locum hunc non in Mediâ, sed Mediam inter & Persidem situm esse, quia Antigonum in Mediam redire coëgit.

50 *Namque illa phalanx.*] De phalange illâ mox dictum est.

51 *Ut nunc veterani faciunt nostri.*] Hic carpit veteranorum sui temporis arrogantiam, in quam etiam Cic. acriter invehitur, Philipp. 1. cap. 6. & multis aliis in locis.

imperat quam plurimos utres atque etiam culleos comparari: post hæc pabulum: prætereà cibaria cocta dierum decem: utque quàm minimè fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes celat.

CAP. IX. Sic paratus, quâ constituerat, proficiscitur. Dimidium ferè spatium confecerat, quum ex fumo castrorum ejus [52] suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces: quæritur, quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quàm Antigonus adfuturus videbatur. [53] Hic omnibus titubantibus, & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *Si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod antè non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut non minùs totidem dierum spatio retardaretur.* [54] *Quare circumirent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrænandum impetum tale capit consilium: (m) certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum; hisque præcipit, (n) ut primâ nocte quàm latissimè possint, ignes faciant quàm maximos, atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant: (o) & [55] adsimulatâ castrorum consuetudine, suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu prænunciatum: (p) idemque posterâ nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit: ibique diem unum operitur ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret.

INTERPRETATIO.

(m) *Fidos relinquit milites ad montium radices.* (n) *Ut primâ vigiliâ.* (o) *Et observato castrorum usu.* (p) *Pariterque quartâ vigiliâ agant.*

NOTÆ.

52 *Suspicio allata est ad Eumenem.*] Nimirum a barbaris, qui non fumum, sed ignium fulgorem videntes, teste Plutarcho, ex summitate collium circumjacentium, camelis cursoribus nuncium Eumeni & Peucestæ attulerunt, ut refert Diodorus; Plutarchus verò soli Peucestæ, quippe qui propior esset hostibus.

53 *Hic omnibus titubantibus.*] Id est, trepidantibus. Nonius, titubare trepidare est.

54 *Quare circumirent.*] Sua hiberna circumeundo milites suos congregarent.

55 *Adsimulatâ castrorum consuetudine.*] Ignes scilicet accendendo, rumores & strepitum excitando, & cætera ejusmodi castrensia exhibendo.

CAP.

CAP. X. Hìc Eumenes callidum imperatorem[56] vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus, neque tamen multùm profecit. Nam invidiâ ducum, cum quibus erat, [57] perfidiâque militum Macedonum veteranorum, [58] quum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, [59] quum exercitus ei ter antè separatis temporibus jurâsset se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quàm eum non prodere. Atque hunc Antigonus, (r) quanquàm ei fuisset infestissimus, conservâsset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. [60] Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant; quòd videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magnâ spe maximarum rerum leniri non posset.

CAP. XI. Itaque quum eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæsisset, *Quemadmodum servari vellet? Ut acerrimum*, inquit, *leonem, aut ferocissimum elephantum*. Nondum enim statuerat, eum conservaret, necne. (s) Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum; (t) & qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere vellent, & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperant: multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cujus in pernicie positam spem habuisset victoriæ. At Eumenes, quum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho

INTERPRETATIO.

(r) *Quamvis eum maximè odisset.* (s) *Conveniebat verò Eumenem duplex hominum genus.* (t) *Et qui præ odio ex illius infortunio oculos voluptate pascerent.*

NOTÆ.

56 *Vicit consilio.*] Idem sentit Plutarchus.

57 *Perfidiâque militum.*] Ad hanc proditionem impulsos fuisse milite Justinus scribit lib. 14. & Plutarchus in Eumene, ut uxores & liberos suos, & quæ in prælio amiserant, ab Antigono reciperent.

58 *Quum superior prælio discessisset.*] Immo Antigonum superiorem fuisse scribit Just. eodem l. 14. c. 3. cujus hæc verba sunt: *Ad postremum, quum Antigonum venire cum exercitu nunciatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur.*

59 *Quam exercitus ei ter, &c.*] Quater Just. ut patet ex illius verbis: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis*, lib. 14. cap. 4.

60 *Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus.*] Seleucus Babyloniæ præfectus. Lysimachus Thraciam occupaverat cum regionibus finitimis. Ptolemæus Ægyptum invaserat, de quo jam suprà.

penes

fama: [5] ex quo cognomine BONUS est appellatus. [6] Fuit enim perpetuò pauper, quum ditissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quæ ei a populo dabantur. Hic quum [7] a rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiasset, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, (a) *Si ipse his facilè careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summâ paupertate tantam paternam tueri gloriam:* his ille, *Si mei similes erunt, idem hic,* inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, noli meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

CAP. II. Eidem quum propè ad annum octogesimum prospera permansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. [8] Primò quòd cum Demade de urbe tradenda [9] Antipatro consenserat, ejusque consilio Demosthenes, cum cæteris, qui benè de republicâ mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solùm offenderet, quòd patriæ malè consuluerat, sed etiam quòd amicitiæ fidem non præstiterat. Namque auctus adjutusque a Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, [10] quum adversus Charetem eum sub-

INTERPRETATIO.

(a) *Si eorum egestum non ægrè pateretur.*

NOTÆ.

tione ejus eximiæ integritatis: alioquin falsum esset, quum toties bellis præponi non potuerit, quin res præclare gesserit, & quin earum memoria fuerit. At verò non rarò evenit, ut in viro bono si una virtus præluceus cæteras non obruat, saltem palmam, & gloriæ locum præripiat.

5 *Ex quo cognomine Bonus est appellatus.*] Sic Aristides dictus fuit Justus propter morum æquitatem, ut suprà in Aristide. Cæterum olim gloriæ ducebatur a virtutibus moralibus nomen imponi: quod postea vitio temporum obsolevit. Phocion vero multis præclaris virtutibus id sibi cognomen comparaverat, quod ex Valer. Max. verbis lib. 3. cap. 8. evidenter patet. *Placidi, & misericordes, & liberales, omnique suavitate temperati more Phocionis quos optimè profectò consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit:* Unde χρηστὸς a Suidâ dictus est, qui aliis omnibus magis quâm sibi utilis erat.

6 *Fuit enim perpetuò pauper.*] Vide Athenæum lib. 10. cap. 3. Et Plutarchum, περὶ φιλοπλουσίας.

7 *A rege Philippo munera magnæ pecuniæ.*] Ælianus lib. 1. Var. Hist. non a Philippo, sed ab Alexandro centum argenti talenta Phocioni missa fuisse scribit, & quatuor civitates, quarum quamcunque ad libitum deligere jussit, oblatas: quæ omnia Phocion repudiavit. Sic etiam Plutarchus id Apophtheg. & vitâ Phocionis.

8 *Primò cum Demade.*] Demades Atheniensis orator fuit æmulus Demostheni, qui ex Macedonum gratiâ potestatem sibi & opes quærebat: contrà verò Demosthenes ad solam patriæ libertatem spectabat.

9 *Antipatro.*] Qui ab Alexandro Magno, ad expeditionem Persicam discedente, Macedoniæ præpositus est, & in quâ, ipso mortuo, regnavit.

10 *Quum adversus Charetem.*] Atheniensium ducem, in promittendo facilem & promptum: Unde proverb. *Charetis pollicitationes.* Suidas.

ornaret:

ornaret; ab eodem in judiciis, quum capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solùm in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maximè uno crimine; quia [11] quum apud eum summum esset imperium populi, [12] & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræeo Atheniensium [13] a Dercyllo moneretur; idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur; hic, audiente populo, *Phocion negavit esse periculum, seque ejus rei obsidem fore pollicitus est.* Neque ita multò post Nicanor Piræeo est potitus. Ad quem recuperandum (sine quo Athenæ omnino esse non possunt) quum populus armatus concurrisset, ille non modò neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit.

CAP. III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones; quarum una [14] populi causam agebat, altera optimatum. In hâc erant Phocion & [15] Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. [16] Nam populares Polyperchonti favebant: optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polyperchonte Cassander Macedoniâ pulsus est. Quo facto populus superior factus, statim duces adversariæ factionis, capitis damnatos, patriâ pepulit: in his Phocionem & Demetrium Phalereum deque eâ re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Hùc eodem profectus est Phocion. Quò ut venit, causam [17] apud Philippum regem verbo, reipsâ quidem apud Polyperchontem jussus est dicere. Namque is tum

NOTÆ.

11 *Quum apud eum summum esset imperium populi.*] Archontem tunc fuisse scribit Plutarchus in ejus vitâ: idque est summum imperium populi tenere: nam archontes exordium habuerent Athenis ab excessu Codri ultimi regis, quorum primus fuit Medron Codri filius: Vell. Paterc. initio Hist. Rom. & penes eos totius reip. regimen, summaque rerum erat.

12 *Et Nicanorem Cassandri præfectum.*] Cassander Antipatri filius unus fuit ex Alexandri ducibus, & mortis ejus auctoribus, qui ipso mortuo regium nomen accepit. Macedoniam invadens, Olympiadem Alex. Mag. matrem occidi jussit, & immani sævitiâ omnem familiam regiam abolevit. Just. lib. 14. cap. 6.

13 *A Dercyllo moneretur.*] Atticæ præfecto; illum enim ei regioni Antipater præposuerat, ut refert Plutarchus.

14 *Populi causam agebat.*] Cui parum studebat tunc temporis Phocion, cum Demade, Demosthenis æmulo, Callimedonte, & Pericle, ut refert Plutarchus in Phocione.

15 *Demetrius Phalereus.*] Hic Theophrasti discipulus fuit, cui propter eximias ejus virtutes trecentas sexaginta statuas æreas Athenienses erexerunt. Vide Polyænum, lib. 4.

16 *Nam populares Polyperchonti favebant.*] Ille præpositus fuerat ab Antipatro Græciæ & Macedoniæ, tandemque occisus est cum Neoptolemo in prælio quod adversus Eumenem commiserat. Just. lib. 13. c. 1. Populares autem seu democratiæ studiosi hujus partes sustinebant.

17 *Philippum regem.*] Non Philippum Alexandri magni patrem, sed Philippum Aridæum, quem penes tantùm regis nomen, potestas verò & imperium penes Eurydicen uxorem ejus,

regis

regis rebus præerat. [18] Hic quum ab Agnonide accusatus esset, quod Piræeum Nicanori prodidisset; [19] ex consimili sententiâ in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret judicium.

CAP. IV. Huc ubi perventum est, quum propter ætatem (b) pedibus jam non valeret. [20] vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti; quum alii, reminiscentes veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi verò irâ exacuerentur propter proditionis suspicionem Piræei: maximèque, quòd adversus populi commoda in senectute steterat. Quâ de re ne perorandi quidem ei data est facultas, & dicendi causam. Inde judicio, [21] legitimis quibusdam confectis, damnatus, [22] traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publicè damnati tradi solent. Hic quùm ad mortem duceretur, [23] obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lacrymans dixisset, *O quàm indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *At non inopinata*, inquit: [24]

INTERPRETATIO.

(b) *Pedes* incedere *tunc non posset.*

NOTÆ.

aliosque adulatores. Quâ de re vide Just. lib. 14. c. 5.

18. *Hic quum ab Agnonide.*] In quibusdam exemplaribus legitur, *Agnone:* & reipsâ Athenæus lib. 17. c. 18. meminit Agnonis hominis deliciis affluentis. Verùm legendum esse *Agnonide*, patet ex Plutarcho, qui eum Agnonidem sycophantem fuisse ait in Phocione.

19. *Consimili sententiâ.*] Quidam legunt *concilii sententiâ*, hancque lectionem interpretatione tuetur Savaro; quàm sane non improbandam censerem, nisi jam priùs lata fuisset sententia Athenis, cui relativum est verbum *consimili*.

20 *Vehiculo portaretur.*] Sic solebant deferri antiquitùs, quemadmodum & hodiè, omnes capite damnati, non quidem propter rationem a Nepote allatam, sed potiùs ignominiæ causâ, & ut omnium aspectui faciliùs paterent. Unde Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 2. ait: *Promiscuè juvenes aliique membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.*

21 *Legitimis quibusdam confectis.*] Quæ legitima confecta fuerint, parum liquet; illa enim lege constituta erant ad accusandum & audiendum reum; at verò ne ipsi quidem causam dicendi data est facultas; unde factum est, ut plerique, præsertim boni cives, judicium illud adversati sint. Vide Valer. Max. de facto Phocionis loquentem lib. 5. c. 3. extern. 3.

22 *Traditus est undecim viris.*] Hos νομοφύλακας & ἰλάρχας Græci vocabant, nec Romanis triumviris capitalibus multum absimiles fuisse scribit Budæus. Ad id autem præsertim instituti fuerant, ut facinorosos homines comprehensos in carcerem conjicerent, & capitis damnatos ad supplicium ducerent; quod ex Platone in Phædone, Aristot. lib. 6. c. ultimo, de optimâ administrandæ reip. formâ, & aliis manifestum est.

23 *Obvius ei fuit Emphyletus.*] De hujus viri nomine dubium est: quidam enim Evippum vocant; nitunturque Plutarchi auctoritate, qui viri hujus nomine meminit in Phocione; Ælianus verò lib. 13. c. 41. hunc Thudippum vocat, Aristidem Seneca in Consolat. ad Helviam cap. 13. ego tamen nihil mutandum arbitror.

24. *Hunc enim exitum plerique clari viri Athenienses habuerunt.*] Vide eo-

hunc

hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses. In hoc tantum fuit odium multitudinis, [25] ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

NOTÆ.

rum catalogum apud Lucianum in Dialogo, *de non temerè credendo calumniæ.*

25 *Ut nemo ausus sit eum liber sepelire.*] Propter legem Atticam, quâ non licebat proditionis damnatos sepelire ut jam dictum in Themistocle; &, ut patet ex ipsius Valer. Max. verbis, lib. 5. c. 3. Phocion non tantùm equuleo ab Atheniensibus impositus est, sed certè post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur, glebulam, invenit: jussus extra fines projici, intra quos optimus civis vixerat.

---

[1] TIMOLEON
CORINTHIUS.

CAP. I.

Sine dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut & patriam, in quâ erat natus [2] oppressam a tyranno liberaret; & a Syracusis quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque [3] Siciliam, multos annos bello vexatam, [4] a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum [statum] restitueret. Sed in his rebus non simplici fortunâ conflictatus est: & id quod difficilius putatur, multò sapientius tulit secundam quàm adversam fortunam. Nam quum frater ejus Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupâsset, particepsque regni posset esse; tantùm abfuit a societate sceleris, ut ante-

NOTÆ.

1 TIMOLEON CORINTHIUS.] Cujus pater fuit *Timænetus*, ex Diodoro, lib. 10. Ex Plutarcho verò in Timoleonte, *Timodemus.* Quoad etymologiam nominis nihil moror; alii enim scribunt Timoleon, ἀπὸ τῆς τιμῆς; alii Tymoleon, ἀπὸ τῦ θυμῦ.

2 *Oppressam à tyranno.*] Nimirum a fratre suo Timophane, ut infrà videbitur.

3 *Siciliam multos annos bello vexatam.*] Partim regnante Dionysio majore, ut suprà in Dione; partim, Dione interfecto, per tyrannidem Callippi, Hipparini, & Dionysii junioris, postquam amissum imperium recuperavit. Ex Diodori loco mox citato.

4 *A barbarisque oppressam.*] Nimirum à Carthaginiensibus.

tulerit

tulerit suorum civium libertatem, fratris saluti; & patriæ legibus obtemperare, quàm imperare, satiùs duxerit. Hâc mente per haruspicem, communemque affinem, cui soror ex iisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modò manus non attulit, [5] sed ne adspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus facinus non pari modò probatum est ab omnibus. Nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, & invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater verò post id factum neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus adeò est commotus, [6] ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

CAP. II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem a Corinthiis petiêrunt, ducemque, quo in bello uterentur, postulârunt. Hùc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ depulit. Quum interficere posset, noluit; [7] tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quòd utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii sæpè adjuti fuerant, cujus benignitatis memoriam volebat exstare: eamque præclaram victoriam ducebat, [8] in quâ plùs esset clementiæ, quam crudelitatis: postremò ut non solùm auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem, & ex quanto regno

NOTÆ.

5 *Sed ne adspicere fraternum sanguinem voluit.*]. Quòd moderatioris animi indicium est suam patriam vindicantis; quia qui vultum sanguine imbuit, oculosque supplicio pascit, hic certè plus, se, quàm patriam vindicat.

6 *Ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit.*] Id magnanimitati ejus parum respondere videretur, quòd propter clamores & mulieris querelas tantoperè commoveretur. Illud tamen ex Plutarcho liquet, qui eum inediâ se extinguere voluisse ait.

7 *Tutòque ut Corinthum perveniret, effecit.*] Ubi, scilicet, propter inopiam literas puerulos docuit: unde proverb. Dionysius Corinthi. Quâ de re vide Plutarchum in Timoleonte. Cic. ad Atticum. 9. Valer. Max. lib. 6. c. 9.

8 *In quâ plùs esset clementiæ, quàm crudelitatis.*] Dubitari, nec abs re, potest, utrum Timoleon magis ad clementiam quàm ad acerbiorem vindictam spectaverit, quum ad tantos calamitatis sensus Dionysium reservavit. Nam ipsi vitam servando eo misteriorem efficiebat, & supplicium ejus majis protrahebat: omni quippe morte acerbius est totâ vitâ supplicium pati, & quotidiè magis ac magis sentire se perire. Attamen quum vita omnium rerum sit pretiosissima, hâcque concessâ, recuperandæ, alias fortunæ spes ademta non videatur: Ideò qui servavit incolumem, satis sibi temperâsse putandus est; unde Tacitus lib. 12. cap. 19. ait, *Bellorum egregios fines esse, quoties ignoscendo transigantur.* Et c. 37. ibid. *At si incolumem servaveris, æternum clementiæ exemplar ero.* Quam sententiam verbis Senecæ egregriè illustrant lib. 1. De clementiâ, c. 21. *Et quisquis ex alto ad inimici pedes abjectus alienam de capite suo sententiam expectavit, in servatoris sui gloriam vi-*

ad

ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum, [9] cum Icetâ bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio: (a) quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quòd ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato, Timoleon maximas copias Carthaginiensium [10] apud Crimessum flumen fugavit, (b) ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. [11] Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

CAP. III. Quibus rebus confectis, quum propter diuturnitatem belli non solùm regiones, sed etiam urbes desertas videret; conquisivit, quos potuit, primùm Siculos, deinde Corintho arcessivit colonos, quòd ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit: urbium mœnia disjecta, fanaque deleta refecit: civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. [12] Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disjecit; cætera tyrannidis propugnacula demolitus est; (c) deditque operam, ut quàm minimè multa vestigia servitutis manerent. Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem habebat amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: [13] maluit se diligi, quàm metui. Itaque, quum primùm

INTERPRETATIO.

(a) *Qui non tanquam tyrannidis osor, sed ambitiosus, rebellâsse visus est, quoniam post ejectum Dionysium, a dominatione discedere recusavit.* (b) *Eoque ipsos adegit, ut satis sibi esse crederent, si Africâ potiri fas esset.* (c) *Curavitque, ut quàm paucissimæ servitii reliquiæ superessent.*

NOTÆ.

vel, plusque nomini ejus conferet incolumis, quàm si ex oculis ablatus est: assiduum enim spectaculum alienæ virtutis est; in triumpho citò transisset.

9 *Cum Icetâ bellavit.*] Hic unus ex amicis Dionis fuit.

10 *Apud Crimessum.*] Plutarcho Κρίμησον Fluvius est Siciliæ. Dionysio Halicarnass. lib. 1. Straboni 6. & Suidæ *Criminum*; Lycophroni verò *Crimissum*.

11 *Cepit etiam Mamercum.*] De quo lege Polyæn. lib. Strat. & Plutarchum, qui hunc Catanæ tyrannum fuisse ait.

12 *Arcem Syracusis.*] Arces enim obsidione perpetuâ, & quasi compedibus cives premunt, & tyrannis æternam securitatem pollicentur. Unde Seneca in Thyeste:

In arce summâ Pelopis una est pars domus,
Conversa in Austros, cujus extremum latus,
Æquale monti crescit, atque urbem premit.
Et contumacem regibus populum suis
Habet sub ictu.

13 *Maluit se diligi, quàm metui.*] Simile quidpiam refert Aurelius Victor

potuit,

potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque verò id imperitè fecit. Nam quod cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentiâ tenuit. Nullus honos huic defuit: neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de quâ priùs sit decretum, quam Timoleontis sententiâ cognitâ. Nullius unquam consilium non modò antelatum, sed ne comparatum quidem est: neque id magis benevolentiâ factum est, quàm prudentiâ.

CAP. IV. Hic quum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo [14] lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderatè tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minùs privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, (d) [15] propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum ex ore ejus exiit: qui quidem, quum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam *sè in eâ re maximas diis gratias agere atque habere, quòd quum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent.* Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat.

CAP. V. [16] Itaque suæ domi sacellum αὐτοματίας constituerat, idque sanctissimè colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima [17] natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum

INTERPRETATIO.

(d) *Infirmitatis causâ bigis deductus.*

NOTÆ.

c. 15. de Antonio Pio, his verbis: *Adeo trementibus eum, atque amantibus cunctis regibus nationibusque & populis, ut parentem suum, patronum magis quàm dominum imperatorem vere putarent.*

14 *Lumina oculorem amisit.*] Diastole. Sic etiam de eo Plutarchus; & Cic. Tusc. 5. multos, qui & oculis capti fuerint, moderatèque eum casum tulerint, enumerat.

15 *Propter valetudinem vectus jumentis junctis.*] Sic apud Romanos Appius Claudius cæcus lecticâ in senatum ferebatur.

16 *Itaque suæ domi sacellum αὐτοματίας constituerat.*] Αὐτοματία deæ alicujus nomen fuisse certum est, sed dubitatur cujusnam deæ. Quidam per id casum fortuitum, quidam fortem fortunam intelligi volunt. Quo posteriori sensu accipiendum esse puto: quia Siculi fortunam tanquam omnium actionum, laborumque humanorum dominam, venerabantur; cui & Græci Romanique multa monumenta consecrârunt: & ad hujus deæ auspicia ac numen Timoleon retulit, quicquid sibi unquam prosperè venit.

17 *Natali die suo fecit omnia.*] Sic præterito sæculo Carolus V. imperator die divi Matthiæ sacro, quo natus erat, regnum Hispaniæ obtinuerat, imperator proclamatus fuerat, & memorabilem Ticini victoriam in Francos retulerat.

haberet

haberet universa Sicilia. Huic quidam [18] Laphystius, homo petulans & ingratus, (e) vadimonium quum vellet imponere, quòd cum illo se lege agere diceret, & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur; Timoleon oravit omnes, ne id facerent: *Namque id ut Laphystio, cæterisque liceret, se maximos labores summaque adiise pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* Idem, quum quidam Laphystii similis, nomine Demænetus, in concione populi rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, (f) *Nunc demum se voti esse damnatum: namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in quâ cuivis liceret, de quo vellet, impunè dicere.* Hic quum diem supremum obiisset, publicè a Syracusanis [19] in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, totâ celebrante Siciliâ, sepultus est.

INTERPRETATIO.

(e) *In judicium conaretur traducere.* (f) *Nunc denique finem optatum obtinuisse.*

NOTÆ.

18 *Laphystius.*] Sic legendum ex Plutarcho, non Lamestius, ut quidam habent codices.

19 *In gymnasio, quod Timoleonteum appellatur.*] Vide Polyænum in Agathoclem lib. 5. Plutarchus tamen in foro, non in gymnasio sepultum scribit; at verò gymnasium illud in hujus gratiam fuisse constitutum.

REGES,

CAP. I.

HI ferè fuerunt Græciæ [1] gentis duces, qui memoriâ digni videantur, [2] præter REGES. [3] Namque eos attingere noluimus, quòd omnium res gestæ [4] separatim sunt relatæ: neque tamen

NOTÆ.

1 *Græciæ gentis.*] In quibusdam legitur, *Græcæ gentis.* Sed nihil muto, quia Græcia gens dicitur, quemadmodum *Italia terra, Hispania regio,* &c.

2 *Præter reges.*] Nimirum earum gentium quæ aliis præluxerant.

3 *Namque eos attingere.*] Legitur & *adjungere,* id est, vitis excellentium Græciæ imperatorum.

4 *Separatim.*] Id est, alio in libro, qui regum vitas complectebatur: qui quidem liber injuriâ temporum periisse creditur.

hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agesilaus, [5] nomine, non potestate, fuit rex, sicut cæteri Spartani. Ex his verò, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos judicamus) Persarum [6] Cyrus, & [7] Darius Hystaspis filius; [8] quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. [9] Prior horum apud Massagetas in prælio cecidit: [10] Darius senectute diem obiit supremum, tres sunt prætereà ejusdem generis; [11] Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxi maximè est illustre, quòd maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ famâ floruit. [12] Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem, [13] tantùm indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. [14] Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt. [15] Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est.

NOTÆ.

5 *Nomine, non potestate, fuit rex.*] Vide quæ jam dicta sunt a Nepote in Agesilao, ubi dictum est, morem esse Lacedæmoniorum, ut duos reges semper haberent, nomine magis quàm imperio. Unde Dionysius Halicarnassensis reges impropriè dictos fuisse scribit.

6 *Cyrus.*] Ex Mandane Astyagis filiâ, & Cambyse Persiâ natus, qui suâ virtute Medorum regnum adeptus est, ac imperium a Medis ad Persas transtulit.

7 *Et Darius Hystaspis filius.*] De hoc jam suprà.

8 *Quorum uterque privatus.*] Cyrus enim Persarum armis adjutus Astyagem regno expulit. Darius verò, Magis occisis, qui Persarum regnum fraude usurpaverant, ex privato rex per equi sui hinnitum salutatus est. Vide Just. lib. 1. c. 10.

9 *Prior horum apud Massagetas.*] Quum Cyrus adversus Thomyrim reginam Scytharum, vel Massagetarum bellum movisset, secundo prælio victus inter mortuos inventus est. Porro Massagetæ gentes erant supra mare Caspium sitæ; unde Getæ & Scythæ eas circiter regiones incolebant, quæ hodiè *Catai* nominantur. Vide Ptolemæum.

10 *Darius senectute diem obiit supremum.*] Eum regnâsse 36 annos Herodotus ait lib. 4. Quanquam nonnulli 31 tantum & dies 30 asserunt.

11 *Xerxes, & duo Artaxerxes.*] Jam de Xerxe suprà. Notandum tamen est, Xerxis nomen commune fuisse Persarum regibus, quemadmodum & Cyri. Quantum verò ad duos Artaxerxes; alter Xerxis filius fuit, & dictus est Machrochir, seu Longimanus; alter Cyri junioris frater, cognomento Mnemon, seu Memor.

12 *Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem.*] Scilicet, Statiram, quem ejus mater veneno peremerat. Ctesias lib. 16.

13 *Tantùm indulsit dolori, ut eum pietas vinceret.*] Pietas, scilicet, erga matrem, non erga uxorem occisam, quia solùm matris ancillam sceleris ministram supplicio affecit. Idem Ctesias ibidem.

14 *Ex his duo eodem nomine.*] Scilicet duo Artaxerxes, quorum prior regnavit 41 annos sine consorte, *Sulpic.* & prætereà 16 cum patre Xerxe. Posterior autem regnavit, teste Plutarcho, & Sulpicio, 62 annos; licet Euseb. 40 tantùm numeret.

15 *Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est.*] Quâ de re Justinum lege lib. 3. c. 1.

CAP.

CAP. II. Ex Macedonum autem genere duo multò cæteros antecesserunt rerum gestarum gloriâ; Philippus Amyntæ filius, & Alexander Magnus. Horum alter Babylone [16] morbo consumptus est: [17] Philippus Ægis a Pausaniâ, quum spectatum ludos iret, juxta theâtrum occisus est. [18] Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is quum [19] Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, [20] lapidis ictu interiit. [21] Unus item Siculus, Dionysius prior: nam & manu fortis, & belli peritus fuit, &, id quod in tyranno non facilè reperitur, minimè libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. (a) Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus insidiatorem putaret. Hic quum virtute (b) tyrannidem sibi peperisset, magnâ retinuit felicitate, majorque annis sexaginta natus, [22] decessit florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex suâ stirpe funus vidit, [23] quum ex tribus uxoribus liberos procreâsset, multique ei nati essent nepotes.

CAP. III. Fuerunt prætereà multi reges [24] ex amicis Alex-

INTERPRETATIO.

(a) *Quamdiu enim illud asserere curavit.* (b) *Regnum adeptus esset.*

NOTÆ.

16 *Morbo consumptus est.*] Seu potiùs veneno, ætatis anno trigesimo secundo cum tribus mensibus, & regni 12 cum 8 mensibus. Arrianus. Sed tamen de hoc tempore varii auctores varias opiniones habeant. Quapropter vide Cic. Euseb. Just. Strabon. Gellium, & alios.

17 *Philippus Ægis a Pausaniâ.*] Ægæ Macedoniæ oppidum, ubi olim Macedonum regum sepulturæ erant, ut Plinius refert. Pausanias verò, juvenis inter Macedones nobilitate clarus, ob neglectam a Philippo vindictam, quam ab ipso petebat de injuriâ sibi turpiter illatâ, eundem interfecit; quâ de re vide Curtii supplementum & alios.

18 *Unus Epirotes, Pyrrhus.*] Hic, quemadmodum Alexander, paterno genere ab Hercule, materno ab Achille, se esse gloriabatur. Just. 17.

19 *Argos oppidum.*] Duo sunt, ut jam dictum est, ejus nominis oppida in hoc tractu: quamobrem vide quæ suprâ diximus.

20 *Lapidis ictu interiit.*] Just. lib. 25. c. 5. & Paulus Diaconus, lib. 2. c. 20. cum Nepote de lapidis ictu consentiunt, quo Pyrrhus interiit. At verò Plutarchus, Pausanias, Polyænus, & Strabo tegulæ ictu periisse scribunt, quos sequitur Ovid. in Ibin.

Aut ut Achilleïdem cognato nomine clarum
Opprimat hostili tegula jacta manu.

21 *Unus item Siculus, Dionysius prior.*] Vide quæ de illo apud Cic. v. Tusc. dicuntur; & apud Just. lib. 20.

22 *Decessit florente regno.*] Præ gaudio quod habuit ex nuncio reportatæ victoriæ, cum amicis suis vino & epulis largius usum, in morbum incidisse, quo mortuus est, refert Diodorus. Quantum verò temporis regnaverit, ex his Ciceronis verbis accipe: *Duo de quadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimæ & beatissimæ civitatis.*

23 *Quum ex tribus uxoribus liberos procreâsset.*] De his in Dione jam dictum est.

24 *Ex amicis Alex. Mag.*] De ejus

 andri

andri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. [25] In his Antigonus, [26] & hujus filius Demetrius: [27] Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, quum adversus Seleucum Lysimachumque dimicaret, in prælio occisus est. [28] Pari leto affectus est Lysimachus a Seleuco. Nam societate dissolutâ, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, (c) [29] captus bello, in custodiâ socer generi, [30] periit morbo. Neque ita multò post Seleucus [31] a Ptolemæo Ceraunio dolo interfectus est: quem ille a patre expulsum Alexandriâ, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemæus, quum vivus filio regnum tradidisset, [32] ab illo eodem vitâ privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non præterire Hamilcarem & Hannibalem; quos & animi magnitudine, & calliditate omnes in Africâ natos præstitisse constat.

INTERPRETATIO.

(c) *In generi vinculis, prælio victus socer morbo extinctus est.*

NOTÆ.

ducibus hic loquitur, qui eo mortuo omnes sibi diademata imposuerunt, ut fert auctor Machab.

25 *In his Antigonus.*] Asiæ & Syriæ satrapes primus, qui tandem a Seleuco & Ptolemæo victus est.

26 *Et hujus filius Demetrius.*] Hic urbium obsessor dictus est, Plin. lib. 7. cap. 38. quam nominis arrogantiam arguit Plutarchus in Demetrio: Seleuco Nicanori, Syriæ regi, filiam suam Stratonicen uxorem dedit, & expulso Athenis Demetrio Phalereo, pristinam reip. ac libertatis formam Atheniensibus restituit.

27 *Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus.*] Lysimachus unus quondam è custodibus Alex Mag. illustri Macedoniæ loco natus, sed virtute illustrior. Vide Just. lib. 15. c. 3. Seleucus, qui cognominatus est Nicanor, rex Syriæ, de quo jam dictum est. Ptolemæus verò omnibus Ægyptiis regibus nomen suum dedit: vir quoque magnus fuit, & prudentiâ insignis, de quo jam supradictum est in *Eumene.*

28 *Pari leto affectus est Lysimachus.*] Demetrio mortuo, Lysimachus cum Seleuco conflixit; & hæc ultima pugna fuit successorum Alexandri Magni, in quâ occisus est Lysimachus, nimirum anno 43 ab Alex. interitu.

29 *Captus bello.*] Nimirum in Idumæâ ad urbem Gazam, ut vult Just. Plutarchus, & Arrianus. Hunc a Macedonibus relictum scribit Cic. Offic. 2. At si Justino credimus, non captus est, sed seipsum Seleuci fidei tradidit, ut patet ex his verbis: *Demetrius quoque a tot exercitibus circumventus, cum posset honestè mori, turpiter se dedere Seleuco maluit.*

30 *Periit morbo.*] In quem incidit, ut refert Plutarchus, biennio post cum a Seleuco perhumaniter exceptus fuisset, & regio apparatu; sed quum inertiæ otioque se dedisset, neque solito vivendi more uteretur, ex nimiâ cruditate in morbum incidit, & ita interiit. Plutarch. in Demet.

31 *A Ptolemæo Cerauno.*] Hic filius fuit Ptolemæi prioris, Ceraunus dictus ab audaciâ, & ingenii velocitate: κεραυνὸς enim *fulmen* significat. Cœl. lib. 24. cap. 6.

32 *Ab illo eodem vitâ privatus dicitur.*] Huic opinioni adversatur Just. lib. 24. qui eum a Gallis, quos spreverat, victum vitâ & regno spoliatum scribit.

XXI.

[1] HAMILCAR, HANNIBALIS FILIUS, [2] COGNOMINE BARCHAS, CARTHAGINIENSIS.

CAP. I.

PRIMO Punico bello, [3] sed temporibus extremis, admodum adolescentulus, in Siciliâ præesse cœpit exercitui. Quum ante ejus adventum & mari & terrâ malè res gererentur Carthaginiensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit, sæpèque e contrario, occasione datâ, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum penè omnia in Siciliâ Pœni amisissent, [4] ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginienses classe [5] apud insulas Ægates a C. Luctatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat belli cupiditate, [6] tamen paci serviendum putavit, quòd patriam exhaustam sumptibus, diutius calamitatem belli ferre non posse intelligebat; sed ita, ut statim mente agitaret, si pau-

NOTÆ.

1 HAMILCAR, HANNIBALIS FILIUS.] Hamilcar nomen est Punicum, quod regem significat. Hic patrem habuit Hannibalem antiquiorem & ipse pater fuit magni Hannibalis, æterni Romanorum hostis.

2 COGNOMINE BARCHAS.] Hoc gentile nomen fuisse patet ex his Silii Italici verbis, lib. 1. in principio:

—— *ortus*
Serranâ prisci Barcæ de gente.

3 *Sed temporibus extremis.*] Id est, sub finem hujus primi belli Punici.

4 *Ille Erycem sic defendit.*] Eryx urbs Siciliæ ad montem ejusdem nominis, Veneri sacrum, supra Drepanum oppidum. De hujus situ accuratissimè inter alios scribit Polybius lib. 1. Hodie, *Monte S. Juliano.*

5 *Apud insulas Ægates a Caio Luctatio consule Rom. superati.*] Ægusæ dicuntur illæ insulæ a Polybio, suntque ad promontorium, Lilybæum, juxta quas classis Romanorum, quam trecentarum navium fuisse tradit Plinius de viris illustribus, classem Carthaginiensium, cui dux Hanno erat, superavit.

6 *Tamen paci serviendum putavit.*] Quibus conditionibus facta fuerit, vide Polybium lib. 1. 62, 63.

lulùm modò res essent refectæ, bellum renovare, Romanosque armis persequi; [7] donicum aut vi certè vicissent, aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: (a) in quâ tanta fuit ferocia, [8] ut quum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Siciliâ decederent: succumbente patriâ, *Ipse periturum se potius dixerit, quàm cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis arma a patriâ accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciæ cessit Catulus.

CAP. II. At ille, [9] ut Carthaginem venit, multò aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali [10] tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, [11] nisi quum deleta est. [12] Primò mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt: quorum numerus erat viginti millium. [13] Hi totam abalienârunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnârunt. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremò, quum prope jam ad desperationem pervenissent, [14] Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solùm hostes à muris Carthaginis removit, quum ampliùs centum millia facta essent armatorum; sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame, quàm ferro, interirent. Om-

INTERPRETATIO.

(a) *In quâ tantam exhibuit firmitatem.*

NOTÆ.

7 *Donicum aut vi.*] *Donicum*, pro *donec* apud veteres.

8 *Ut quum Catulus.*] Scilicet, Q. Luctatius Catulus, consul Rom.

9 *Ut Carthaginem venit.*] Urbem olim totius Africæ terrâ marique florentissimam, Romæ æmulam, a Phœnicibus in Lybiæ littore conditam ad mare internum; quæque tertio Punico bello a Scipione Æmiliano penitùs diruta est.

10 *Tantum exarsit intestinum bellum.*] Hujus belli causa narratur a Polybio, qui etiam ejus auctores recenset.

11 *Nisi quum deleta est.*] Deleta autem fuit, ut mox diximus, a Scipione anno 567. postquam condita fuerat, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. Velleius Paterc. lib. 1. cap. 12. Ad quam opinionem quodammodò accedit Cic. 1. De rep. his verbis. *Nec tantum Carthago habuisset opum sexcentos fere annos, sine consiliis & disciplinâ:* cui etiam opinioni Orosius non multùm dissentit lib. 4. c. 6. Alii plus, alii minùs, adeò ut parum inter se consentiunt auctores hâc in re. Cæterum urbs incendio diruta fuit, & per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui. Flor. lib. 2. cap. 15.

12 *Primo mercenarii milites.*] Quos ex variis gentibus fuisse memorant; nimirum Gallos, Hispanos, Ligures, Nomades, Afros aliosque.

13 *Hi totam abalienârunt Africam.*] Supple, *a Carthaginiensibus.*

14 *Hamilcarem imperatorem fecerunt.*] Quum antea Hannonem, & Gisconem Asdrubalis patrem ab initio huic bello præfecissent, eosque tanto malo impares esse cognovissent. *Lamb.*

nia oppida abalienata, [15] in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit: totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuisse.

CAP. III. Rebus his ex sententiâ peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo faciliùs causa bellandi reperiretur, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat prætereà cum eo adolescens illustris & formosus Hasdrubal, [16] quem nonnulli diligi turpiùs, quàm par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, [17] ut a præfecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, [18] quòd moribus eorum (b) interdici non poterat socero gener. De hoc ideò mentionem fecimus, [19] quòd Hamilcare occiso, ille exercitui præfuit, [20] resque magnas gessit, [21] & princeps largitione vetustos pervertit mo-

INTERPRETATIO.

(b) *A soceri contubernio gener prohiberi non poterat.*

NOTÆ.

15 *In his Uticam atque Hipponem.*] Utica urbs totius Africæ, si Carthaginem excipias, clarissima, quæ sexaginta stadiis ab ipsâ Carthagine distabat occasum versus, inquit Appianus, ad Bagradam amnem. Ea, quemadmodum & Carthago, a Tyriis condita fuit, sed longè ante, quod videtur testari Silius Italicus lib. 3.

Proxima Sidoniis Utica est effusa maniplis.
Prisca situ, veteresque ante arces condita Byrsæ.

Quod ad Hipponem verò, quam & Diodorus lib. 20. vocat Hippuacram, urbs est ad Hippi promontorium sita, a quo nomen habere videtur, cui stagnum adjacet Hippo-nense; unde a Græcis Διάῤῥυτ☉ dicta est, propter aquarum irrigua. Vide quid Plinius de eâ scribat lib. 9. Epist.

16 *Quem nonnulli diligi turpius.*] Vide quid super eâ re referat Livius 21. Annal.

17 *Ut a præfecto morum Hasdrubal.*] Quales apud Rom. censores erant, penes quos erat jus animadvertendi in mores civium; tales ferè erant præfecti seu magistri morum apud Carthaginienses; ad quos pariter pertinebat morum censura & animadversio, & prætereà facultatum cujusque æstimatio.

18 *Quòd moribus eorum interdici non poterat socero gener.*] Apud Rom. tamen summum inter utrumque erat verecundiæ argumentum, quòd, ut ait Cic. l. 1. Offic. *Non lavantur cum soceris generi.*

19 *Quòd, Hamilcare occiso.*] In prœlio, scilicet, contra Vettones citerioris Hispaniæ populos, ut posteà dicitur, intra Anam & Tagum fluvios Plin. 4. cap. 10. Reliquitque quatuor filios, quos se in Romanorum perniciem alere dicebat, veluti quatuor catulos leoninos; quorum tamen nullus in locum patris missus est statim ab ejus morte, propter immaturam ætatem. Valer. Max. lib. 9. cap. 3.

20 *Resque magnas gessit.*] De quibus Polybius lib. 11.

21 *Et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium.*] Is namque, ut Barcinæ factioni, cujus auctor erat, faventem populum rèdderet, immodicis largitionibus utebatur: &, ut ait Livius 21 Annal. *Plura consilio quàm*

res

res Carthaginiensium: [22] ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

CAP. V. At Hamilcar, [23] postquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ, maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecuniâ totam locupletavit Africam. Hic quum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in prælio pugnans [24] adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maximè concitâsse videtur secundum bellum Punicum. [25] Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

NOTÆ.

vi gerens, auspiciis regulorum magis, conciliandisque per amicitiam principum novis gentibus, quàm bello aut armis rem auxit.

22 *Ejusdemque post mortem.*] De cujus mortis genere non consentiunt historici. Livius 21. Annal. & Appianus, ipsum in venatione interfectum scribunt. Justinus & Valer. Max. a servo sui domini mortis ulciscenda causâ occisum esse aiunt. Polybius verò de nocte in diversorio suo a quodam Gallo privatarum injuriarum causâ interemptum refert.

23 *Posteaquam mare transiit.*] Scilicet, fretum Gaditanum, & Herculis columnas,

24 *Adversus Vettones.*] De quibus mox diximus, quorum metropolim, Emeritam Vettonum dictam, flumen Anas præterfluit, Prudentius hymno de S. Eulaliâ.

25 *Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus.*] Vide Valer. lib. 9. cap. 3. ubi ait, quòd quum Hamilcar trajecturus esset exercitum in Hispaniam, & ob id sacrificaret, Hannibalem filium ejus 9 annos natum altaria tenentem, jurejurando promisisse, se, cum primùm per ætatem posset, acerrimum hostem pop. Rom. futurum.

XXII.

HANNIBAL, HAMILCARIS

FILIUS, CARTHAGINIENSIS.

CAP. I.

SI verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superârit, non est inficiandum, [1] Hannibalem tantò præstitisse cæteros imperatores prudentiâ, quantò populus Romanus antecedebat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italiâ, semper discessit superior. Quod nisi domi [2] civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem, velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos, sic confirmavit, ut priùs animam, quàm id, deposuerit; qui quidem quum patriâ pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animò bellare cum Romanis.

CAP. II. Nam [3] ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis; [4] omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut

NOTÆ.

1 *Hannibalem tanto præstitisse cæteros imperatores prudentiâ.*] Prudentissimum quidem & sagacissimum fuisse ex ejus bellicis facinoribus nemo non intelligit, quanquam tamen a Scipione in ipsius Carthaginis conspectu superatus est. Vide apud Lucianum, in Dialogis mortuorum, ludicram illam contentionem de præstantiâ Scipionis, Hannibalis, & Alexandri Magni.

2 *Civium suorum invidiâ debilitatus esset.*] Hujus in Hannibalem invidiæ causas recenset Livius lib. 30. Quæ quidem nullæ sunt aliæ præter optimam reip. administrationem, & remotos magistratuum abusus, quibus emendandis fortiter incumbebat.

3 *Ut omittam Philippum.*] Hic Demetrii filius fuit, & pater Persei regis Macedonum, quem devictum acie & captum, Paulus Æmilius in triumphum Romam duxit. Velleius Paterc. lib. 1. c. 9. Vide & Just. lib. 29.

4 *Omnium potentissimus rex Antiochus.*] Ille enim septem & triginta annos Asiam, Syriam, Mediam & Persiam tenuit, præter Hyrcaniam, Bactrianam, & omnes (si Parthiam exceperis) regiones superioris Asiæ. Quod ex Just. lib. 40. & Polybio passim cognoscitur. Porrò Antiochus ille Magni cognomentum accepit propter victoriarum amplitudinem, huncque ad ferendum Rom. bellum impulit Hannibal. Idem Just. lib. 32.

usque

usque [5] a rubro mari arma conâtus sit inferre Italiæ. [6] Ad quem quum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorârent, darentque operam consiliis clandestinis, [7] ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum, alia atque antea sentire; neque id frustrà fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, atque quum multa de fide suâ, & odio in Romanos commemorâsset, hoc adjunxit: *Pater* (inquit) *meus Hamilcar*, [8] *puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi optimo maximo hostias immolavit. Quæ divina res dum conficiebatur, quæsivit a me*, vellemne secum in castra proficisci? *Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere cœpissem, ne dubitaret ducere : tum ille*, Faciam, *inquit*, si fidem mihi quam postulo, dederis: *simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat;* [9] *eamque cæteris remotis, tenentem jurare jussit*, nunquam me in amicitiâ cum Romanis fore. *Id ego jusjurandum patri datum usque ad hanc diem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eâdem mente sim futurus. Quare* (a) *si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris si me celaris: quum quidem bellum parabis, teipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

CAP. III. Hâc igitur ætate cum patre in Hispaniam profectus est: cujus post obitum [10] Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus

INTERPRETATIO.

(a) *Si alicujus amicitiæ cum Romanis* ineundæ *consilium tibi erit.*

NOTÆ.

5 *A rubro mare.*] Cujus sinus Arabicus est portio, qui Ægyptum ab oriente alluit, & ab Arabiâ disterminat. Pars est oceani sinu Persico terminata. Ἐρυθρὰν θάλασσαν Græci vocant, ab Erythiâ rege, qui ibi regnâsse dicitur: cui opinioni subscribit Arrianus, lib. 8. Ideo autem a Latinis dictum est mare rubrum, quòd quum audirent a Græcis Erythræum vocari, existimaverunt a rubedine âquarum ita dictum.

6 *Ad quem quum legati venissent Romani.*] Justinus pariter lib. 31. ad Antiochum legatos a Rom. fuisse missos scribit, eodem consilio quo Nepos refert, sed eorum nomina non recenset. Quapropter Livium Dec. 4. lib. 5. & Plutarchum in Flaminio, consule.

7 *Ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent.*] Quod assecuti sunt, teste Livio lib. 35.

8 *Puerulo me.*] Quia vix tunc ad 9 ætatis annum pervenerat, ut suprà in Hamilcare. Auctor tamen de Viris illustrib. 11 annos natum testatur.

9 *Eamque, cæteris remotis, tenentem.*] Vide quæ suprà sunt in Hamilcare, quæque Valer. Max. l. 9. cap. 3. super eâ re refert. Vide & Livium 35. Mos autem erat antiquitùs, ut jurantes aram tenerent. Cic. pro Flacco: *Ergo is, cui, si aram tenens juraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet, injuratus probabit.*

10 *Hasdrubale imperatore suffecto.*] Is gener erat Hamilcaris, ut suprà.

summam

summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum publicè comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus, [12] proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit. [13] Saguntum fæderatam civitatem, [14] vi expugnavit: [15] tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, [16] alterum cum Hasdrubale fratre in Hispaniâ reliquit, tertium in Italiam secum duxit. [17] Saltum Pyrenæum transiit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem nisi victum dimisit. [18] Ad Alpes posteaquam venit, quæ Italiam ab Galliâ sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, [19] præter Herculem Grajum, transiêrat ([20] quo

NOTÆ.

11 *Summam imperii.*] Huic etiam opinioni suffragatur Polybius lib. 3. qui uno ore, & communi omnium militum consensu electum fuisse Imperatorem Hannibalem scribit.

12 *Proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit.*] Id verum est, si gentes ultra Iberum amnem intelligas, & Saguntinos etiam excipias, quos postea obsessos ad extremas miseriarum angustias redegit, & urbem eorum ferro flammâque diruit. Vide Liv. lib. 21.

13 *Saguntum, fœderatam civitatem.*] Quanta fuerit olim hæc civitas intelligi potest ex his Livii verbis: *Civitas ea longè opulentissima ultra Iberum fuit, sita passus mille fermè a mari.* Cui sententiæ subscribit Florus: *Saguntus*, inquit, *vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum.* Hæc ad flumen Dariam sita erat prope urbem Valentiam, quæ hodiè caput est regni hujus nominis in Hispaniâ. Plinius lib. 16. cap. 40. refert conditam fuisse ducentis annis ante Trajæ excidium, quod maximè antiquitatis argumentum est. Hæc hodiè vulgo, *Morvedre.*

14 *Vi expugnavit.*] Anno ab urbe cond. 535. bello Punico 2. post octavum obsidionis mensem, ut refert Polybius. Porrò Saguntus partim Hannibalis, partim civium manibus diruta est, qui quum ad extremam rerum omnium inopiam & famem redacti essent, se suaque omnia in pyram conjecerunt, nec victoris arbitrium expectârunt. Livius lib. 21.

15 *Tres exercitus maximos comparavit.*] Vide Polybium, & Livium ibidem.

16 *Alterum cum Hasdrubale.*] Hannibalis fratre, quem ad tuendam Hispaniam cum Afrorum peditum undecim millibus & amplius, præter ingentem aliarum gentium multitudinem, cum elephantis 14 reliquit. Prætereà classis ipsi data est maxima ad oræ maritimæ tutelam. Idem ibidem.

17 *Saltum Pyrenæum transiit.*] Id est, montes Pyræneos, qui saltibus & sylvis circumducebantur, postquam Celtiberos aliosque earum regionum accolas ejecit. Vide Appianum, & alios.

18 *Ad Alpes posteaquam venit.*] Quæ, ut refert Plin. lib. 3. Hist. natur. cap. 17. Pœninæ dictæ sunt ab Hannibale Pœno.

19 *Præter Herculem Grajum.* Unde Silius Italicus:

Primus inexpertas aliis Tirynthius arces.

Et apud Livium Hannibal se Herculis itinerum æmulum esse gloriatur.

20 *Quo facto is hodie saltus Grajus appellatur.*] Multa etiamnum supersunt transitûs Herculis per Alpes vestigia; nimirum Herculis Monœci portus, Alpium Grajæ fauces, quæ indicant hâc ipsum transivisse, & Herculeâ viâ apud Aristotelem de admirandis, quæ ducit ex Italiâ per Galliam usque ad Celtiberos.

facto

facto is hodie saltus Grajus appellatur) [21] Alpicos conantes prohibere transitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut eà elephantus ornatus ire posset, quâ antea unus homo inermis vix poterat repere. [22] Hâc copias traduxit, [23] in Italiamque pervenit.

CAP. IV. [24] Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule, eumque pepulerat. [25] Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit, [26] saucium inde ac fugatum dimittit. Tertiò idem Scipio, [27] cum collegâ Ti. Longo, [28] apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit, [29] utros-

NOTÆ.

21 *Alpicos conantes prohibere transitum concidit.*] Id est, Alpinos, seu Alpium incolas. Viam autem hanc aperuit sibi multo labore magnâque industriâ; nam, ut Livius refert, magnas strues ex arboribus, quas cædebant, erectas incendebant, & ardentia saxa superfuso aceto molliebant, & comminuebant. Vide Livium ad Hannibalis transitum in Italiam.

22 *Hâc copias traduxit.*] Vulgaris opinio est Hannibalem traduxisse suum exercitum per eam Alpium partem, quam vulgò montem Cinisum vocant, perque vallem Segusianam; quod Plutarchus sentire videtur.

23 *In Italiamque pervenit.*] Consumptis, in Alpium transitu 15 diebus, teste Polybio, & Livio 21.

24 *Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione.*] Huic opinioni Livius refragatur, asseritque, *P. C. Scipionem triduo ferè postquam Hannibal ab ripâ Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium venisse, nullam dimicandi moram facturum: cæterum ubi deserta munimenta vidit, ad naves rediisse, tutiùs faciliùsque ita descendenti ab Alpibus Hannibali occursurum.* Ita etiam Polybius refert; ita Florus, Eutropius, & alii ferè omnes Romani scriptores.

25 *Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit.*] Nihil hic arbitror deesse, sed sic iste locus mihi videtur explicandus: scilicet, Iterum Hannibal cum Scipione decertat, ut videret, utri Clastidium cederet: quia oppidum erat, ut tradit Livius, quo magnam frumenti copiam Romani congesserant; atque adeò cum Scipione Hannibal decernit de Clastidio, utri esset, quod futurum erat alterutrius partibus grave momentum. Nam reverâ post illam pugnam ad Padum flumen, ex quâ Hannibal victor discessit, misit statim sui exercitus partem ad oppidum illud occupandum, quia frumenti inopiâ laborabat: & hoc primum fuit Scipionis cum Hannibale certamen. Livius ibidem.

26 *Saucium inde ac fugatum dimittit.*] Reverâ Scipio in illo certamine ad Padum, non ad Trebiam, ut vult Plinius, vulnus accepit, Livio & Floro testibus; & in manus hostium prope erat, ut veniret, *Nisi periculum intercursu tum primum pubescentis filii propulsatum.* Livius. Hinc Florus etiam his verbis: *Tunc Scipione duce fusus exercitus, saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset.*

27 *Cum collegâ Tiberio Longo.*] Hic Tiberius Sempronius Longus consul factus est cum Cornelio Scipione; quumque ad Siciliam tuendam profectus esset, hinc revocatus est, ut junctis viribus Hannibali resisterent: hunc tamen Livius non *Tiberium*, sed Titum vocat.

28 *Apud Trebiam.*] Fluvius est prope Placentiam in Galliâ Cisalpinâ.

29 *Utrosque profligavit.*] Utrumque consulem in hoc prælio adfuisse testatur Appianus: quidam negant. Livius tamen Sempronium adfuisse testari videtur, eumque priore prælio superatum, Romam venisse, deinde in castra rediisse, & ad Placentiam cum Hannibale conflixisse.

que

que profligavit. [30] Inde per Ligures [31] Appeninum transiit, [32] petens Hetruriam. Hoc itinere adeo [33] gravi morbo afficitur oculorum, (b) [34] ut postea nunquam dextro æquè bene usus sit. Quâ valetudine quum etiam nunc premeretur; lecticâque ferretur, C. [35] Flaminium consulem apud Trasimenum [36] cum exercitu insidiis circumventum occidit: neque multò post [37] C. Centenium prætorem, [38] cum delectâ manu [39] saltus occupantem. [40] Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules; C. Terentius, & Lucius Æmilius. [41] Utriusque exercitus uno prælio

INTERPRETATIO.

(b) *Ut deinceps dextrum debiliorem semper senserit.*

NOTÆ.

30 *Inde per Ligures.*] Hæc duo prælia, antequam in Liguriam Hannibal perveniret, commissa sunt, ut testatur Livius. Porrò Ligures inter Varum & Macram amnes in imis Alpium jugis adhærent. Florus.

31 *Apenninum.*] Montem altissimum. Italiam mediam secundum longitudinem intersecat: in cujus transitu multum quoque laboravit. Vide Livium locis jam citatis.

32 *Petens Hetruriam.*] Italiæ regionem ad primam usque Tiberis ripam protensam, & a Liguribus Macrâ amne discretam, cujus hodiè Metropolis Florentia.

33 *Gravi morbo afficitur oculorum.*] Sic etiam Livius lib. 22.

34 *Ut postea nunquam dextro æquè bene usus sit.*] Factus est enim luscus: unde poeta satyricus 10

> *O quales facies, & quali digna tabella,*
> *Cum Getula ducem portaret bellua luscum!*

35 *Flaminium consulem apud Trasimenum.*] Qualis fuerit consul Flaminius videre est ex his Livii verbis: *Consul ferox ab consulatu priore, & non modò legum, aut patrum magestatis, sed ne deorum quidem satis metuens erat.* Trasimenus vero lacus est, in agro Perusino, nunc vulgò, *Lago di Pergia*; de quo Ovid. lib. 6. Fastorum.

> *Sunt tibi Flaminius, Thrasumenaque littora testes.*

36 *Cum exercitu insidiis circumventum occidit.*] Flaminium cum Romanis circumclusit lacu & montibus Hannibal, hostemque sic circumclusum militi suo ad satietatem præbuit cædendum. Quanta autem fuerit Rom. clades, disce ex Polybio, & Livio. At Polybii verba non testantur Flaminium ab Hannibale, sed a Gallis in eâdem pugnâ interemptum; cui quidem prodigiosa signa imminentem illi cladem prædixerant.

37 *C. Centennium.*] Alii Centronium, quem a senatu contra Hannibalem missum scribit Livius. Polybius verò hunc a Cn. Servilio altero consule, audito Hannibalis in Etruriam transitu, præmissum, refert.

38 *Cum delectâ manu.*] Nimirum cum sex vel octo equitum millibus, si Appiano credimus *in Hannibale*; quatuor vero, si Polybio, & Livio.

39 *Saltus occupantem.*] Hoc est, juga montium præruptâ, & viarum anfractus sylvis obductos, quâ transeundum erat Hannibal, ubi à fronte & a tergo circumventus periit.

40 *Hinc in Apuliam pervenit.*] Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina, quæ & Japygia dicta, juxta Aufidum amnem, ingenti Romanorum internecione ab Hannibale nobilitatum.

41 *Utriusque exercitus uno prælio fugavit.*] Quanta fuerit Romanorum clades

fugavit,

fugavit, [42] Paulum consulem occidit, & aliquot prætereà consulares: in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

CAP. V. Hâc pugnâ pugnatâ, [43] Romam profectus est, nullo resistente. [44] In propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam; [45] Q. Fabius Maximus, [46] dictator Romanus, [47] in agro Falerno se ei objecit. [48] Hic clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitûs se expedivit. [49] Fabio callidissimo imperatori verba dedit. Namque obductâ nocte, [50] sarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum ne-

NOTÆ.

ad Cannas, ex hoc intelligi potest, quòd, ut Florus refert, duo illi exercitus cæsi sunt, donec Hannibal diceret militi suo, Parce ferro; quòd altero consule fugiente, alter occisus est; quòd cruentus aliquandiu Aufidus amnis; quòd pons Hannibalis jussu ex cadaveribus factus est: quòd modii duo annulorum Carthaginem missi sunt; quòd 80 senatores, consulares, atque prætorii, aut ædilitii triginta ibi fuerunt trucidati. Quâ de re vide amplius Polybium, & Livium, lib. 22.

42. *Paulum consulem occidit, & aliquot præterea consulares.*] Vide annotationem superiorem. Paulus secundum consulatum agebat quo tempore mortuus est. Vide Livium lib. 22.

43 *Romam profectus est.*] Immò relictâ Româ, Campaniam Tarentumque peragrare maluit. Vide Liv. ibidem; & iterum lib. 23. 26. 30. & Florum lib. 2.

44 *In propinquis urbis montibus moratus est.*] Scilicet, ad flumen Anienem, sed longè post Cannensem pugnam, ac dum se Capuam frumentum & subsidium intremittere, obsidionemque solvere posse desperavit; nam, ut Florus ibidem ait, ejus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur; sed moventi castra a tertio lapide Hannibali, tanta vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitùs summoveri ab urbis mœnibus et Capitolio videretur.

45 Q. *Fabius Maximus.*] Qui novam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc cognomen illi novum & reip. salutare, Cunctator. Hinc imperii scutum dictus est, isque primus fuit, qui ex eâ familiâ Maximus est appellatus.

46 *Dictator.*] Jus dictatoris supremum fuit, creabaturque dictator in summo reip. periculo: summus erat magistratus, sine provocatione, & tantum semestris. Porrò Fab. Maximus factus fuerat dictator statim a pugnâ ad Trasimenum. Vide Polyb. lib. 3.

47 *In agro Falerno.*] Campaniæ pars est, ubi vites generosissimæ, unde vinum Falernum. Consentit autem auctor de Viris illustribus in vitâ Fabii cum Nepote, his verbis: *Hannibalem in agro Falerno inclusit,* Et Florus lib. 2. *Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic maceravit Hannibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur.*

48 *Hic clausus locorum angustiis.*] Vide eâ de re Apianum in Hannibale.

49 *Fabio callidissimo imperatori.*] Id ex ejus præclaris facinoribus & bellicis artibus facilè cognoscitur, atque ex præclaris titulis & nominibus, quibus in suis triumphis donatus est.

50 *Nam sarmenta cornibus.*] Vide Frontinum in Stratagem. Appianum ibidem, & alios.

mo

mo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus, M. Minucium Rufum magistrum equitum, [51] pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium, fugavit. [52] T. Sempronium Gracchum, iterum consulem, [53] in Lucanis absens, (c) in insidias inductum sustulit. [54] M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, [55] apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. [56] Quamdiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

CAP. IV. [57] Hic invictus, patriam defensum revocatus, bellum gessit [58] adversus P. Scipionis filium, quem ipse primùm apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertiò apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit in præsentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt,

INTERPRETATIO.

(c) *Insidiis circumventum interemit.*

NOTÆ.

51 *Pari ac dictatorem imperio.*] Quod nunquam fuerat ante pugnam cum Hannibale; idque primâ vice accidit, quum, suffragante Metello, M. Minucius consilio Varronis a senatu obtinuit, ut jus dictatoris & magistri equitum æquaretur. Polyb. & Appianus ibidem.

52 *T. Sempronium Gracchum, iterum consulem.*] Hunc bis consulem fuisse testatur Plutarchus in Gracchorum vitâ; habuitque collegam in secundo consulatu M. Juventium Helvam, anno urbis conditæ 591.

53 *In Lucanis absens, in insidiis inductum sustulit.*] Quidam in ægro Beneventano interemptum volunt ab hostibus inter salicta latentibus. Sed Florus lib. 2. cap. 6. cum Nepote consentit, ut patet ex his verbis: *Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis.* Sic etiam Liv. Decad, 3. 5. Lucani autem populi sunt Italiæ a Samnitibus oriundi, secundum mare extensi, a Picentinis fluvio Silaro, a Brutiis Lacu sejuncti, lib. 3. c. 5.

54 *M. Claudium Marcellum, quinquies consulem.*] Alii legunt, *quintum consulem.* Consul autem tunc fuit cum T. Quinctio Crispino, ut ex fastis constat.

55 *Apud Venusiam pari modo interfecit.*] Venusia colonia Romana inter Apuliam & Lucaniam: quantùm verò ad modum, quo interfectus est, vide Liv. lib. 27. Annal. & Appianum in Hannibale.

56 *Quamdiu in Italiâ fuit.*] Sexdecim annos, Livius lib. 30. Annal. & Just. lib. ultimo, & alii.

57 *Hic invictus patriam defensum revocatus.*] Quânam ratione invictus dicatur, vix intelligi potest, qui a Fabio Maximo fractus, a Valerio Flacco repulsus, a Graccho & Marcello fugatus, mox in Africam revocatus, & a Scipione superatus. Auctor de Viris illustribus, in Hannibale.

58 *Adversus Scipionis filium.*] Qui patrem in pugnâ, quæ ad Padum commissa est, objectu corporis morti subduxerat, aut vinculis; cuique, ut inquit Florus, tam grande de Africâ nomen fata decreverant: nam ille, victo Hannibale, subactâque Africâ, Africanus dictus est, quamvis nomen illud commune fuerit duobus Scipionibus.

Post id factum, paucis diebus [59] apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus, incredibile dictu, biduo & duabus noctibus [60] Adrumetum pervenit, quod abest a Zamâ circiter millia passuum trecenta. In hâc fugâ Numidæ, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fugâ collegit: novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

CAP. VII. Quum in apparando acerrimè esset occupatus, Carthaginienses [61] bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo seciùs exercitui postea præfuit, resque in Africâ gessit (itemque Mago frater ejus) [62] usque ad Publium Sulpicium & Caium Aurelium Coss. His enim magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quòd cum his pacem fecissent; ob eamque rem coronâ aureâ eos donarent, simulque peterent, [63] ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex senatûsconsulto responsum est: munus eorum gratum acceptumque esse: obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quoàd Hannibalem, cujus opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem. Hoc responso Carthaginienses cognito, Hannibalem domum Magonemque revocârunt. Hic, ut rediit, [64] prætor factus est, [65] postquam rex fuerat anno secundo, & vigesimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentiâ se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit ex novis vectigalibus, non solùm ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario poneretur.

NOTÆ.

59 *Apud Zaman.*] Urbem Africæ, apud quam Hannibal a Scipione victus fuit, de quâ Silius Italicus, lib. 3.

Et Zama, & uberior Rutulorum sanguine Thapsus.

60 *Adrumetum pervenit.*] Civitatem Libyæ maritimam non procul a Carthagine.

61 *Bellum cum Romanis composuerunt.*] Vide quibus conditionibus apud Eutrop. lib. 3. Præter quas, plures alias addit Livius lib. 30.

62 *Usque ad Publium Sulpicium.*] Id est, ad annum urbis conditæ 540. ut scribit Livius 31. Annal. ut patet ex his verbis: *Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe conditâ, P. Sulpicio Galbâ, C. Aurelio Cottâ Coss. bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam.*

63 *Ut obsides eorum Fregellis essent.*] Fregellæ civitas clarissima inter Sinuessam & Formias sita, non procul a Liri amne, nunc vulgò *Pente Corvo*, de quâ Silius, lib. 8.

—— *Obsessæ campo squallente Fregellæ.*

64 *Prætor factus est.*] Justin. l. 31. scribit eum factum esse consulem, quod idem est apud Carthaginienses.

65 *Postquam rex fuerat.*] Improprie rex dicitur, quemadmodum & reges a-

Deinde

Deinde anno post præturam, [66] M. Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratiâ missos ratus, (d) priusquam his senatus daretur, navem conscendit clàm, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hâc re palàm factâ, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicârunt; domum a fundamentis disjecerunt; ipsum exulem judicârunt.

CAP. VIII. At Hannibal anno tertio postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit [67] in finibus Cyrenæorum, si fortè Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciâque inducere posset; cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. [68] Hùc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eâdem, quâ fratrem, pœnâ affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochum autem si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quàm in suscipiendo instituerat, propiùs Tiberi quàm Thermopylis de summâ imperii dimicâsset. Quem etsi [69] multa stultè conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syriâ jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classém [70] in Pamphylio mari conflixit. Quò cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

INTERPRETATIO.

(d) *Antequam in senatum admitterentur.*

NOTÆ.

pud Lacedæmonios impropriè reges erant, ut dictum est in Agesilao.

66 *M. Claudio, Lucio Furio Coss.*] Id est, anno urbis conditæ 558.

67 *In finibus Cyrenæorum.*] Vel Cyrenensium, ut scribit Sallust. in bello Jugurthino. Cyrene autem Africæ civitas est intra magnam Syrtem & Hammonis templum, de quâ Lucanus lib. 9.

Proximus in muros & mœnia Cyrenarum, &c.

Ab eâ tota regio Cyrenæa dicta est.

68 *Hùc Magonem fratrem excivit.*] Vel duos fratres hujus nominis habuisse Hannibalem necesse est, vel certè hoc verum minimè est; quia Mago Hannibalis frater occisus fuerat id prælio adversus P. Quintilium Varum prætorem, & M. Cornelium proconsulem in Insubribus. Livius 30, & alibi.

69 *Multa stultè conari.*] Id intelligitur ex his Gellii verbis, l. 5. c. 5. Noct. Attic. *Hicne, inquit* (scilicet Antiochus) *exercitibus Romanis sufficiet? Sufficiet, respondit, Pœnus, vel maxime avaris.*] Nam exercitum conscripserat Antiochus armis inauratis, quem ostendit Hannibali.

70 *In Pamphylio mari.*] Quod &

CAP. IX. [71] Antiocho fugato, verens ne dederetur (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem) [72] Cretam ad Gortynios venit, ut ubi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid prævidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, (e) de quâ sciebat exîsse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, (f) summas operit auro & argento. Has, Gortyniis præsentibus, deponit in templo Dianæ, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam a cæteris, quàm ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus illis, tolleret, secumque asportaret.

CAP. X. Sic conservatis suis rebus, Pœnus, illusis Cretensibus omnibus, [73] ad Prusiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam; neque aliud quidquam egit, quàm regem armavit & excitavit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minùs esse robustum, conciliabat cæteros reges, adjungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo [74] Pergamenus rex Eumenes, [75] Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur & mari & terrâ. Quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi; sed utrobique Eumenes plus valebat, propter Romanorum societatem. Quem si removisset, faciliora sibi cætera

INTERPRETATIO.

(e) *De quâ rumorem sparsum fuisse noverat.* (f) *In summitate aurum & argentum apponit.*

NOTÆ.

Phaselicum mare dicitur, in confinio Lyciæ & Pamphyliæ. Vide Livium 37.

71 *Antiocho fugato.*] Vide Justin. 31.

72 *Cretam ad Gortynios venit.*] Creta insula est maris Mediterranei celeberrima. De quâ Virg. 3. Æneid.

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto.

Gortynii verò sunt dicti a Gortynâ ejus insulæ civitate, in parte meridionali sitâ. Plin. lib. 4. cap. 12.

73 *Ad Prusiam in Pontum pervenit.*] Is Prusias rex Bithyniæ fuit, qui Hannibalem hospitio excepit, postquam ab Antiocho, factâ cum Romanis pace, discessit. De quo vide Valer. Max. 3, 7. Just. 25. Cicer. 2. De divinatione.

74 *Pergamenus rex Eumenes.*] Pergamum, sive Pergamus, urbis insignis Asiæ, non procul a Cayco amne; ex quâ urbe Galenus medicorum præstantissimus. Porrò a Pergameno rege Eumene primùm repertas esse membranas Varronis testimonio refert Plinius. Is Eumenes Attali regis pater fuit. Flor. lib. 2. c. 20.

75 *Romanis amicissimus.*] Hunc socium & commilitonem pop. Rom. vocat Florus ibidem. Et Valer. Max.

fore

fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum, talem iniit rationem Classe paucis diebus erant decertaturi. Superabatur navium multitudine. Dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. [76] Imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum quum confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale prælium, classiarios convocat, hisque præcipit, *omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a cæteris tantum satis habeant se defendere: id facile illos serpentum multitudine consecuturos. Rex autem in quâ nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur præmio fore.*

CAP. XI. Tali cohortatione militum factâ, classis ab utrisque in prælium deducitur. Quarum acie constitutâ, priusquam signum pugnæ daretur, Hannibal, ut palàm faceret suis, quo loco Eumenes esset, [77] tabellarium in scaphâ cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quærere. Statim ad Eumenem deductus est, quòd nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declaratâ suis, eòdem unde ierat, se recepit. At Eumenes, solutâ epistolâ nihil in eâ reperit, nisi quod [78] ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur; tamen prælium statim committere non dubitavit. Horum in concursu [79] Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim quum rex sustinere non posset, fugâ salutem petiit; quam consecutus non esset, nisi intra sua præsidia se recipisset, quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves quum adversarios premerent acriùs, repente in eas vasa fictilia (de quibus supra mentionem fecimus) conjici cœpta sunt. Quæ jacta initio risum pugnantibus excitârunt; neque quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, quum quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterent, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma

NOTÆ.

Asiæ rex Eumenes amantissimus nostræ urbis. Ideoque dictus est a Plutarcho in Catone φιλορώμαιος.

76 *Imperavit quam plurimas venenatas serpentes.*] Lege Front. lib. 4. Stratag. c. 7. Justinum lib. 3. Serpentum loco alii alias feras venenatas fuisse ferunt, quales sunt nepæ, scorpiones, et alia id genus.

77 *Tabellarium cum caduceo.*] Caduceus indicium pacis. Unde autem caducei sit origo, consule Plinium 29. 3. Servium ad 4. & 8. Æneid.

78 *Ad irridendum eum.*] Pro, *ad irridendum se.*] Sic paulò suprà, *Ne quid ille, inscientibus illis, tolleret;* pro, *inscientibus se.*

79 *Bithyni.*] Prusiæ subditi, quia Prusius rex erat Bithyniæ, ut suprà dictum est, ad quem Hannibal se receperat.

Pergamenorum superavit: neque tum solùm, sed sæpe aliàs pedestribus copiis pari prudentiâ pepulit adversarios.

CAP. XII. Quæ dum in Asiâ geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ [80] apud L. Quintium Flaminium consularem cœnarent; utque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, [81] in his Flaminium, qui a rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet. His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quòd adversus jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facilè inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque sic ædificârat, [82] ut in omnibus partibus ædificii exitum haberet; semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Hùc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent; puer ab januâ prospiciens, Hannibali dixit, plures præter consuetudinem armatos apparere: qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac properè sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer quum celeriter, quid esset renunciâsset, omnesque exitus occupatos ostendisset; sensit id non fortuitè factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam: quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, [83] venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

CAP. XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, [84] anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus in-

NOTÆ.

80 *Apud L. Quintium Flaminium.*] Vel, ut quibusdam placet, *Flamininum.* Hic C. Flaminii consulis, qui apud Trasimenum in acie ab Hannibale occisus est, filius fuit.

81 *In his Flaminium.*] Ad Prusiam legatus Quintius Flaminius venit, ut refert Livius 39. Annal.

82 *Ut in omnibus partibus ædificii exitum haberet.*] Sic etiam sentit Livius. Et Plutarchus in Hannibale scribit, locum in quo commorabatur Hannibal, Lybissum dictum fuisse.

83 *Venenum, quod semper secum habere consueverat.*] De Hannibalis morte non benè consentiunt: sunt enim qui lapidibus obrutum fuisse a Carthaginiensibus ob rem malè gestam dicunt: sunt qui cruci affixum volunt: plerique tamen veneno periisse asserunt, quod sub annuli gemmâ servabat, licet diverso modo. Alias opiniones refert Plutarchus. Porro Livius hæc suprema fuisse Hannibalis verba refert: *Solvamus diuturnâ curâ populum Rom. quando mortem senis exspectare longùm censet.*

84 *Anno acquievit septuagesimo.*] Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello Coss. anno urbis conditæ 571. ut patet ex Cassiodori Chronicis. Insignis hic annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, scilicet, Hannibalis, Philopœmenis, & Scipionis Africani. Just. lib. 32. cap. ultimo.

terrerit,

terierit, non convenit. Nam [85] Atticus, M. Claudio Marcello, & Q. Fabio Labeone Coss. mortuum, in Annali suo scriptum reliquit; at Polybius, [86] L. Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo: [87] Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, & Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti: in his ad Rhodios [88] de Cn. Manlii Volsonis in Asiâ rebus gestis. [89] Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, [90] & Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Socilo Hannibal literarum Græcarum usus est doctore. [91] Sed nos tempus est [92] hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores; quo faciliùs collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

NOTÆ.

85 *Atticus.*] Vel, *Attius*, ut alii volunt, qui annorum septingentorum historiam uno libro colligavit, ut refert Cic. De oratore; & lib. 1. De legibus, idem Tullius scribit; Nam quid Attium commemorem? cujus loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex eruditâ illâ Græcorum copiâ.

86 *Lucio Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo.*] Qui consules fuerunt anni sequentis, ut ex Cassiodori Chronicis patet.

87 *Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo.*] Qui immediatè superioribus in consulatu successerunt. Ibid.

88 *D. Cn. Manlii Volsonis.*] Hic habuit collegam in consulatu M. Fulvium Nobiliorem. De ipso Livius 38. Annal. Asia autem illi forte obtigerat, Ætolia verò M. Fulvio Nobiliori. Plura Livius, Plin. Flor. & alii.

82 *Hujus bella gesta.*] Quidam legunt *belli gesta.*

90 *Et Socilus.*] Alii putant legendum esse *Sosibius*; quidam *Sosilus*: sed in Polybio nomen Σωσιλος invenitur, & in Diodoro.

91 *Sed nos tempus.*] Vulgati, *nunc tempus est.*

92 *Hujus libri facere finem.*] Nam hi, de quibus hactenùs locutus est, extranei sunt duces: cumque jam sit dicturus de Romanis, finem facit primo libro, qui de externis agit.

XXIII.

FRAGMENTUM,

QUOD EX

CORNELII NEPOTIS

LIBRO POSTERIORE SUPEREST.

M. PORCII CATONIS VITA.

CAP. I.

1 CATO ortus [2] municipio Tusculo, adolescentulus, (a) priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi hæredium [3] a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuràque habuit collegam (4 ut M. Peperna censorius narrare solitus est) Romam demigra-

INTERPRETATIO.

(a) *Antequam in dignitatibus versaretur.*

NOTÆ.

1 CATO.] Cujus prænomen Marcus Porcius. *Anno postquam primùm consul fuerat 2. Fabius Maximus Verrucosus qui Tarentum receperat, ego natus sum:* sic eum de seipso loquentem introducit Cic. in lib. De senectute.

2 *Municipio Tusculo.*] Hinc Cic. *Num, quando vides Tusculanum aliquem, de M. Catone illo in omni virtute principe, num de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabiis gloriari?* Et Val. Max. lib. 3. cap. 4. *M. Porcius Cato, qui nomen suum Tusculi ignobile, Romæ nobilissimum reddidit.* Porro Tusculum civitas olim Latii celeberrima, quæque municipalis fuit, id est, suo jure & legibus utens, muneribus tamen pop. Rom. atque honoribus perfungens.

3 *A patre relictum.*] Id est, prædium avitum.

4 *Ut M. Peperna censorius.*] Quidam legunt *consobrinus.* Is Græcus & peregrinus fuit, & tamen consul factus est, antequam civitatem esset adeptus, quod legibus erat prohibitum. Val. Max. lib. 3. cap. 4.

vit,

vit, (b) in foroque esse cœpit. (c) [5]Primum stipendium meruit annorum decem septemque, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello COSS. [6] Tribunus militum in Siciliâ fuit. Inde ut rediit, castra secutus est [7] C. Claudii Neronis; magnique opera ejus æstimata est in prælio [8] apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis, [9] Quæstor obtigit P. C. Scipioni Africano consuli, [10] cum quo non pro sortis necessitudine vixit. [11] Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. [12] Ædilis plebis factus est cum C. Helvio. [13] Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, [14] ex quâ quæstor superiore tempore ex Africâ decedens, [15] Q. Ennium po-

INTERPRETATIO.

(b) Rebus *forensibus* primum *vacavit.* (c) *Militiam ingressus est* 17 *annos natus.*

NOTÆ.

5 *Primum stipendium meruit annorum decem septemque.*] Ea ætas erat, quâ artem militarem juvenes incipiebant profiteri. Lipsius 1. De militiâ Rom. dial. 2.

6 *Tribunus militum in Siciliâ fuit.*] M. Claudio Marcello, T. Quintio Coss. Tribunus autem militum talis erat tunc, qualis ferè hodiè apud nos mareschallus, seu præfectus militum.

7 *C. Claudii Neronis.*] Is magnis cladibus Hannibalis fratrem affecit, quum exercitu recenti cinctus, Alpes transgressus esset; eumque tandem cum quinquaginta sex milibus hominum occidit ad Metaurum Umbriæ amnem. Liv. 27.

8 *Apud Senam.*] Senogalliam urbem in Umbri non procul a Metauro amne.

9 *Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano consuli.*] Catonem Scipioni quæstorem fuisse testatur Livius 29. Annal. iterumque Cethego & Tuditano consulibus ut testatur Cic. in Bruto.

10 *Cum quo non pro sortis necessitudine vixit.*] Quandoquidem, ut refert Cicero pro Plancio, & in Verrem l. 1. prætores aut consules liberorum loco habebant quæstores.

11 *Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ.*] Cujus rei testimonio hæc sunt Livii verba, 38. *Morte Africani crevere inimicorum animi quorum princeps fuit Marcus Porcius Cato, qui, vivo quoque eo, allatrare ejus magnitudinem solitus erat.*

12 *Ædilis plebis factus est.*] Ædiles plebis dicti sunt, quòd ædes sacras & privatas curarent: ii quoque curatores erant urbis, annonæ, ludorumque solennium. Duo tantùm ab initio fuerunt: Pomp. lib. 2. De orig. juris. Postea verò, ex Julii Cæsaris instituto, sex creati sunt; duo patricii, qui Cereales dicti sunt; & quatuor ex plebe.

13 *Prætor provinciam obtinuit Sardiniam.*] Penes prætorem omnis publici privatique juris erat potestas, ut & novum jus condere, & vetera abrogare. Primò quidem unus creatus est, cui suffectus alter propter concursum advenarum, & eorum multitudinem; hicque dictus est prætor extraneus seu peregrinus. Deinde postquam Sardiniam, Siciliam, Hispaniam, & Narbonensem provinciam subegerunt Romani, tot instituti sunt prætores, quot erant subactæ provinciæ. Quod spectat ad Sardiniam, insula est maris Libyci, sic dicta a Sardo, quodam Herculis Africani filio, teste Pausaniâ in Phocicis.

14 *Ex quâ quæstor.*] Magistratus pecuniæ publicæ præpositus. Prætereâ dicitur, qui præest judiciis exercendis, & maleficiis puniendis.

15 *Q. Ennium poëtam deduxerat.*] Hic

ëtam

etam deduxerat: quod non minoris æstimamus, quàm quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

CAP. II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, [16] sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem [17] ex quâ triumphum deportavit. Ibi quum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cujus in priore consulatu quæstor fuerat, [18] voluit eum de provinciâ depellere, & ipse ei succedere. [19] Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quòd tum non potentiâ, sed jure respublica administrabatur. Quâ ex re iratus, [20] senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato censor cum eodem Flacco factus, [21] severè præfuit ei potestati. [22] Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, quâ re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. [23] Circiter annos octoginta usque ad extremam ætatem, ab adolescentiâ, reipublicæ causâ, suscipere inimicitias non destitit. [24] A multis tentatus, non modò nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit.

NOTÆ.

Tarentinus fuit, si Eusebio credimus; sed Pompon. Mela eum esse Calabrum scribit, cui suffragatur Silius:

Miserunt Calabri, Rudiæ genuere vetustæ,

Hunc quoque Cic. pro Archiâ poetâ, Ennium Rudium hominem vocat.

16 *Sorte provinciam nactus Hispaniam.*] Consulibus creatis, provinciæ nominabantur, ut eas ipsi vel inter se compararent, vel sortirentur, quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret. Vide Livium lib. 33. cujus hæc sunt verba. *L. Valerius, & M. Porcius Cato, quo die magistratum inierunt, de provinciis quum ad senatum retulissent; patres censuèrunt, cum in Hispaniâ tantum glisceret bellum, ut jam consulari & duce, & exercitu opus esset; placere consules Hispaniam citeriorem, & Italiam provincias, aut comparare inter se, aut sortiri.*

17 *Ex quâ triumphum deportavit.*] Triumphâsse Catonem testatur Appianus in Ibericis, & Plutarchus in vitâ ejus, quâ de re utrumque consule.

18 *Voluit eum de provinciâ depellere.*] Propter simultates & repugnantias utriusque, de quibus paulo suprà.

19 *Neque hoc per senatum efficere potuit.*] Testatur paulò aliter Plutarchus; scribitque solummodò Scipionem non potuisse assequi, ut Catonis acta senatûs improbaret, sed Hispaniam provinciam obtinuisse.

20 *Senatu peracto.*] Quidam legunt *consulatu peracto:* quod valdè probo.

21 *Severè præfuit ei potestati.*] Unde illi censorium nomen inditum est. Hinc Lucanus de Catone ipso scripsit,

——rigidi servator honesti.

22 *Nam & in complures nobiles animadvertit.*] Vide Livium 39. Et Sext. Aurelium Victorem in Catone censorio.

23 *Circiter annos octoginta.*] *Octogenarius erat quum Galbam accusavit, accusator assiduus malorum.* Idem Aurel. Victor ibidem.

24 *A multis tentatus.*] *Ipse quadragies quater accusatus, gloriosè absolutus.* Idem ibid. Immò & Plutarchus ferè quinquagies accusatum fuisse scribit.

CAP.

CAP. III. In omnibus rebus singulari fuit prudentiâ & industriâ. [25] Nam & agricola solers, & reipublicæ peritus, & juris consultus, & magnus imperator, [26] & probabilis orator, & cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facilè reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quid ei fuerit incognitum. [27] Ab adolescentiâ confecit orationes: senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: [28] ob quam rem omnes *Origines* videtur appellâsse. In quarto autem bellum Pœnicum primum: in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est [29] usque ad prætúram Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quæ in Italiâ Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria & diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vitâ & moribus plura [30] in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

NOTÆ.

25 *Nam & Agricola solers.*] Id patet ex libris, quos scripsit de *re rusticâ.*

26 *Et probabilis orator.*] Alii legunt *probatissimus orator.* Oratorem autem fuisse patet ex hoc Plinii textu lib. 7. Cato tres summas in homine res præstitisse existimatus est; optimus orator, optimus imperator, optimus senator.

27 *Ab adolescentiâ confecit orationes.*] Quæ citantur a Cic. & Gellio.

28 *Ob quam rem omnes* Origines *videtur appellâsse.*] De his lege Cic. in Catone.

29 *Usque ad præturam Servii Galbæ.*] Galba ille dictus est Servius, non Sergius, quia erat Sulpiciæ gentis non Sergiæ, vir consularis, ut patet ex his Suetonii verbis: *Servius Galba consularis, temporum suorum eloquentissimum, quem tradunt Hispaniam ex præturâ obtinentem xxx. Lusitanorum millibus perfidiâ trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.* Extat reprehensio Rutilii Rufi in Serv. Sulpicium Galbam apud Cic. lib. 1. De oratore. De eodem Servio Galbâ loquitur Valer. Max. lib. 9. c. 6.

30 *In eo libro.*] Qui non apparet, sed cujus fragmentum elegans extat apud Gellium, lib. ii. c. 8.

T. POM.

XXIV.

T. POMPONII ATTICI VITA,

EX

CORNELIO NEPOTE,

CAP. I.

[1] POmponius Atticus, [2] ab origine ultimâ stirpis Romanæ generatus, perpetuò a majoribus acceptam [3] equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, imprimisque studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, (a) ut non solùm celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronunciaret: quâ ex re in pueritiâ nobilis inter æquales ferebatur, (b) clariùsque exsplendescebat, quàm generosi condiscipuli animo

INTERPRETATIO.

(a) *Ut non modo sine morâ conciperet, quæ docebantur.* (b) *Splendidiùsque emicebat quàm quod a generosis* scientiarum *æmulis sine invidiâ ferri valeret.*

NOTÆ.

1 POMPONIUS ATTICUS.] De quo jam in præfatione. Porrò gens Pomponia familias habuit Bassorum, Secundorum, Labeonum, & Atticorum. Quod si ita est, malè opinatur Manucius, cum ideò Atticum dici, quia sic Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur: id nihilominus Cic. confirmat auctoritate suâ lib. 5. De finibus, his verbis: Ita enim Athenis se collocavit, ut sit pænè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.

2 *Ab origine ultimâ stirips Romanæ.*] Scilicet, regiâ: nam gens Pomponia originem suam referebat ad Numam Pompilium, qui inter 41 filios unum Pomponem vocavit, a quo postea Pomponii dicti sunt; quumque esset ultimus, ideo hic dicitur *ab origine ultimâ.* Vel, ut aliis placet, *ultima* pro *prima* sumitur, apud Virgil. lib. 8. Æneid de Saturno, primo Latini regis progenitore, loquens ait:

——*qui sanguinis ultimus auctor.*

Ultimus enim, quasi ultra omnia, sive retro, sive ante respicias.

3 *Equestrem obtinuit dignitatem.*] Non

æqua

æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo; quo in numero fuerunt L. Torquatus, [4] C. Marius, C. F. M. Cicero: quos consuetudine suâ sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior.

CAP. II. Pater maturè decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem [5] P. Sulpicii, qui tribunus pleb. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit [6] Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam; neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo seciùs adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecuniâ sublevavit. At ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hìc ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus: nam præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpè suis opibus inopiam eorum publicam levavit. [7](c) Quum enim versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, (d) neque longius, quàm dictum esset, eos debere passus sit: quod utrumque erat iis salutare. (e) Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate. Nam universos frumento dona-

INTERPRETATIO.

(c) *Quum enim publica necessitas ea esset, ut æs alienum alieno dispungeretur, nec nisi major fœnore id fieri posset.* (d) *Neque ultra diem datum ad solvendum veniam dederit.* (e) *Neque enim indulgentiâ suâ debito eorum prorogari sinebat.*

NOTÆ.

senatoriam recusando, sed eam non affectando; quia eam recusantibus altera adimebatur. Sueton. Equestris autem dignitatis hæc erant ornamenta & insignia, equus publicè datus, & annulus aureus. Census verò ad hunc ordinem obtinendum requirebatur quadringentorum millium nummorum: hic ordo medius erat inter patricios & plebeios.

4 *C. Marius.*] Is Caius Marius C. Marii septies consulis filius fuit.

5 *P. Sulpicii.*] Clarissimi oratoris: sed cum tribunus plebis esset, perniciosas leges auctore Mario ferre vellet, occisus est. Cic. Catalin. 5. & lib. 3. De oratore.

6 *Cinnano tumultu.*] Quantas turbas excitaverint in repub. Sylla, Marius, & Cinna, nemo nescit, qui vel tantillum historiam Rom. deliberavit.

7 *Quum enim versuram facere publicè necesse esset.*] Ii versuram facere

vit,

vit, ita ut singulis VI. modii tritici darentur; [8] qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.

CAP. III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur: quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civemque facere studerent. [9] Quo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. [10] Itaque aliquot Pnyce & Pœcile, locis sanctissimis, posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reip. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quòd in eâ potissimum urbe natus est, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet, & domum. Hoc specimen prudentiæ, quòd cum in eam civitatem se contulisset, [11] quæ antiquitate, humanitate & doctrinâ præstaret omnes, unus ei ante alios fuerit carissimus.

CAP. IV. [12] Huc ex Asiâ Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate & doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. [13] Idem poëmata pronuntiabat & Græcè & Latinè, sic ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nunquam eum a se dimitteret, cupereteque secum deducere: qui cum persuadere tentaret, *Noli, oro te,* inquit Pomponius, *adversum eos*

NOTÆ.

dicuntur, qui mutato creditore satis faciunt eâ pecuniâ, quam a novo acceperunt pari vel majore fœnore.

8 *Qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.*] Medimnum etiam dicitur, & utrumque Cic. usurpat. Medimnus autem genus mensuræ erat continens sex modios, teste Suidâ & aliis.

9 *Quo beneficio ille uti noluit.*] Rationem subjungit; nam reipsa jure Quiritium idem duarum civitatum civis esse non poterat. Cic. pro Cæcinna, & pro Cornelio Balbo: *Duarum civitatum civis esse nostro jure civili nemo potest,* &c.

10 *Itaque aliquot Pnyce & Pœcilæ, locis sanctissimis, posuerunt.*] Hic locus variè legitur, & plurimi reponunt, *Itaque aliquos ipsi, & Piliæ,* &c. quod valdè probo; nam Piliam Attici fuisse uxorem, certum est ex Cicerone, & cujus nuptiis adfuisse ipsemet testatur Epist. 3. lib. 2. ad Quintum fratrem, hancque nomine designat lib. 4. Epist. ad Atticum, Epistolâ 4. item lib. 14. Epist. 15. & alibi. Qui aliter legunt, nihil nisi obscuritatem offundunt.

11 *Quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes.*] Hæc sunt elogia Athenarum. Quantum ad antiquitatem, hæc Just. l. 2. c. 6. *Non advenæ neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit,* &c. De humanitate verò, & doctrinâ quis ambigit?

12 *Hoc ex Asiâ Sulla decedens.*] Qui dictator fuit, postquam Marianam factionem penitùs delevit.

13 *Idem poëmata pronuntiabat & Græcè & Latinè.*] Commentarium de Cicer. consulatu Græcè scripsisse, sed parum comptè,

me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hic complures annos moratus, quum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora [14] aut literis, aut Atheniensium reip. tribueret, nihilominùs amicis urbana officia præstitit. Nam ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit; cui ex patriâ fugienti HS. CC. & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato COSS. quem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

CAP. V. [15] Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, [16] familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ (f) cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam: quo facto, tulit pietatis fructum. [17] Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum, (g) hæredemque fecit ex dodrante: ex quâ hæreditate accepit circiter centies HS. [18] Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliârat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissimè, multò etiam familiariùs, quàm cum Quinto: ut judicari possit, [19] *plus in amicitiâ valere similitudinem morum, quàm affinitatem.* Utebatur

INTERPRETATIO.

(f) *Cujus acerbitatem ita* excolendo *demulsit.* (g) *Reliquitque hæredem ex novem partibus.*

NOTÆ.

testatur ipse Cic. lib. 3. Epist. 1. ad Atticum.

14 *Aut literis.*] Scilicet philosophiæ Epicureæ, ut Cicer. testatur, De legibus.

15 *Habebat avunculum Q. Cæcilium.*] Hunc quoque avunculum Attici fuisse testatur Cic. lib. 1. ad Atticum, Epist. 1. lib. 2. 19.

16 *Familiarem Lucii Luculli.*] Hic consul adversus Mithridatem missus est, cujus res ferro & fame afflixit, eumque regno suo Pontico expulit, atque iterum cum Tigrane Armeniorum rege superavit.

17 *Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum.*] Quod etiam patet ex his Valer. Max. verbis, lib. 7. cap. 9. *Pomponium Atticum testamento adoptavit, omniumque bonorum reliquit hæredem.*

18 *Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni.*] Hic M. T. Cic. oratorum principis, frater fuit, qui duxit Pomponiam Attici sororem.

19 *Plus in amicitiâ valere similitudinem morum.*] Hinc Cic. in Lælio: Nihil est, quod ad se rem tam alliciat. tam attrabat, quàm ad amicitiam similitudo,

autem

autem intimè Q. Hortensio [20] qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat; ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

CAP. VI. In repub. ita est versatus, ut semper optimatum partium & esset, & existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quòd non magis eos in suâ potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quàm qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, cùm ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem; [21] quòd neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitûs largitionibus, neque geri sine periculo, corruptis civitatis moribus. (h) [22] Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei [23] neque præs, neque manceps factus est: neminem suo nomine, neque subscribens, accusavit. In jus de suâ re nunquam iit: judicium nullum habuit. Multorum consulum prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus: honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. [24] Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, quum præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. Quâ in re non solùm dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, quum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut [25] ejus observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori, neque spei, tribui viderent.

CAP. VIII. [26] Incidit Cæsarianum civile bellum, quum habe-

INTERPRETATIO.

(h) *Publici venditioni nunquam adfuit.*

NOTÆ.

20 *Qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat.*] Præsertim autem eloquentiæ vis Hortensii in incredibili gestûs suavitate consistebat. Cicer. in Bruto.

21 *Quòd neque peti possent more majorum.*] Hic Nepos sui sæculi vitia carpit, quibus mos & consuetudo majorum in postulandis dignitatibus despiciebatur.

22 *Ad hastam publicam nunquam accesset.*] Quod veniebat, hastæ subjici dicebatur.

23 *Neque præs, neque manceps.*] Quod falsum est, si, ut refert Cicero, lib. 1. Epist. 19. apud Sicyonios vectigalia exercuit.

24 *Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam.*] Is, ut mox dictum est, sororem Attici duxerat, & prætor fuit, M. Valer. Messala & M. Pusio Pisone Coss. Asiam provinciam fortitus Lucio Flacco successit. Vide Cic. ad Atticum lib. 1.

25 *Ejus observantia.*] Quâ, scilicet, ipse alios observabat.

26 *Incidit Cæsarianum civile bellum.*] Mar. Marcello, & Servio Sulpicio Coss.

ret

ret annos circiter sexaginta. (i) [27] Usus est ætatis vacatione, neque se quòquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit. Ipsum Pompeium non junctus non offendit. (k) [28] Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, [29] partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantoperè Cæsari fuit grata, ut victor, quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus non fuerit, sed etiam sororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula.

CAP. VIII Secutum est illud: [30] occiso Cæsare, cùm respub. penes Brutum videretur esse & Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, (l) [31] ut nullo ille adolescens æquali familiariùs, quàm hoc sene; neque solùm eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facilè effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum

INTERPRETATIO.

(i) *Senectutis immunitate fruitus est, nec pedem* Româ *extulit.* (k) *Nullam enim ab eo dignitatem acceperat.* (l) *Ut ipsi juveni coævus nemo familiarior fuerit, quàm senex ille.*

NOTÆ.

vel, ut aliis placet, anno urb. cond. 705. L. Corn. Lentulo, & Claudio Marcello Coss. ex Cassiodori Chronicis.

27 *Usus est ætatis vacatione.*] Vacationes sunt excusationes a muneribus publicis militaribus, & aliis, quæ senibus concedebantur. Unde Quintil. Declam. 306. *Est præcipuum jus senectutis, quoniam non munia subit omnis ætas, non perpetuò senatorem citat consul; est sua legationibus requies*, &c.

28 *Nullum enim ab eo habebat ornamentum.*] Quidam rectiùs legi putant, *auctoramentum.*

29 *Partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt.*] Quod Cic. pro Ligario, & Seneca philosophus comprobant: ajunt enim Pompeium pro hostibus se habere dixisse, qui extra castra sua essent; Cæsarem verò eos, qui in hostium castris non essent, pro amicis habiturum.

30 *Occiso Cæsare.*] Nemo nescit Jul. Cæsarem tribus & viginti vulneribus in curiâ occisum fuisse a Bruto & Cassio cædis auctoribus, postquam devictis Pompeianis partibus, dictaturam perpetuam invasisset, idibus Martiis, anno urbis cond. 10ccx. ipso Julio Cæsare & M. Antonio Coss.

31 *Ut nullo ille adolescens.*] Ille vocatur adolescens, qui præturam exercebat, ad quam exercendam quadragenarium esse oportebat. Attamen a 17. ad

quantùm eæ paterentur: se neque cum quoquam [32] de eâ re collocuturum, (m) neque coiturum. (n) Sic ille [33] consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. Neque multò pòst superiore esse cœpit Antonius, ita ut Brutus & Cassius provinciarum [34] quæ iis necis causâ datæ erant a consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti, [35] abjecto Bruto, Italiâque cedenti, HS. centum millia muneri misit; eidem in Epiro absens CCC. jussit dari: neque eo magis [36] potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

CAP. IX. [37] Secutum est bellum gestum apud Mutinam: in quo si tantùm eum prudentem dicam, minùs quàm debeam, prædicem; quum ille potiùs divinus fuerit: si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augetur, neque minuitur. [38] Hostis Antonius judicatus, Italiâ cesserat: spes restituendi nulla erat. Non solùm [39] ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam qui [40] adversariis ejus se dabant, & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem, familiares insequebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. At-

INTERPRETATIO.

(m) *Neque in concilium venturum.* (n) *Ita hunc consentientium cœtum unus ille dissentiens disturbavit.*

NOTÆ.

46. annum, adolescentia antiquitùs pertingebat, ut ab antiquis observatum est. Nihilominùs Varro ad 30. tantùm pertingere ait.

32 *De eâ re collocuturum, neque coiturum.*] Id est, neque privatim eâ de re cum quoquam loqui velle, neque publicè & palàm in concilio agere; qui colloqui, potest esse privatorum; hic verò coire, est concilium habere publicum; unde *comitia.*

33 *Consensioni globus.*] Sic Val. Max. pugnantium globos, hostium globos dixit.

34 *Quæ iis necis causâ datæ erant a consulibus.*] Sic legit Savaro ex MSS. Sed contrà Lambinus ac Schottus *dicis causâ*, legunt: quod magis probo: nam hæc antiqua loquendi formula *dicis causâ*, *dicis gratia:* Anglicè, *For form or fashion sake.* Qui Brutus & Cassius per speciem & nomen provinciarum è rep. remoti fuerant, & veluti exulati. Sic etiam loquitur Cic. lib. 1. epist. 11. ad Atticum, pro Muræna, & alibi.

35 *Abjecto Bruto.*] Restante fortunâ prostrato.

36 *Potenti adulatus est Antonio.*] Quia tunc Antonius supremam rerum administrationem cum Lepido invaserat.

37 *Secutum est bellum gestum apud Mutinam.*] Cujus belli causa fuit testamentum Cæsaris. Vide Florum lib. 4. c. 4. Hoc autem inter Antonium & Octavium Cæsarem tum juvenem motum est. Mutina verò urbs est Galliæ Cisalpinæ, nunc vulgò, *Modena.*

38 *Hostis Antonius judicatus.*] Causam hujus judicii accipe a Cic. Philipp. 2.

39 *Ejus inimici.*] Ex quorum numero acerrimus fuit Cicero.

40 *Adversariis ejus se dabant.*] Procedebant.

ticus,

ticus, quum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto; non modò nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus, ex urbe profugientes, quantùm potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: [41] P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, quum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum præstitit, (o) ut nullum illa steterit vadimonium sine Attico; hic sponsor omnium rerum fuerat. Quinetiam, (p) quum illa fundum, secundâ fortunâ, emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniamque sine fœnore, sineque ullâ stipulatione credidit: maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci; simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum: quæ quum faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parùm odisse malos cives videretur.

CAP. X. (q) Ille autem sui judicii potiùs, qui se facere par esset, intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent. Conversa subitò fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putârat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, [42] timens proscriptionem; latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulò antè, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum [43] Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, (r) quem puerum in ludo cognoverat, adeò conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset

INTERPRETATIO.

(o) *Ut illa nusquam in judicium venerit absente Attico.* (p) *Cum hæc prædium in prosperitate emisset certo tempore solvendum, nec adversante fortunâ ab alio solvere voluisset.* (q) *Hic verò suo judicio nitens, quid æquum sibi faciendum esset, magis perpendebat.* (r) *Qui a pueritiâ in scholis sibi notus fuerat.*

NOTÆ.

41 *P. verò Volumnio.*] Is inter Antonii familiarissimos erat, qui & Eutrapelus dicebatur, præfectus fabrûm, de quo Cic. Epist. 26. lib. 9.

42 *Timens proscriptionem.*] Hanc Florus Sullanam vocat ob immanem ejus crudelitatem. Et ea est, quâ Cicero, cum filio, fratre, fratrisque filio, omnibus denique clientibus, & amicis, proscriptus est.

43 *Gellium Canium.*] Quidam *Cenum*, non *Canium* legunt; sed tamen sic scribit Martialis, lib. 1.

Gaudent jocosæ Canio suo Gades,

 inimicus;

imimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, quum requisisset, ubinam esset, suâ manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, & illius causâ Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse: ac, ne quod in periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. (s) Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit: (t) neque enim suæ solùm a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim; ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator præcipuâ laude fertur, qui navem ex hieme, marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

CAP. XI. Quibus ex malis ut emerserat, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. (u) Quum proscriptos præmiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est. Quinetiam [44] post prælium Philippense, interitumque C. Cassii, & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & filium ejus, Aulumque Torquatum, cæterosque pari fortunâ perculsos, institerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jusserit. Difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus, (x) illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, (y) quòd non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem [45] Serviliam Bruti matrem non minùs post mortem ejus, quàm florente, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit; quòd neque lædebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, non malebat ulcisci, quàm oblivisci. (z) Idem immortali memoriâ percepta retinebat beneficia; quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fe-

INTERPRETATIO.

(1) *Hoc pacto Atticus se non tantùm a maximo metu, verùm etiam eum, quem summoperè diligebat, liberavit,* (t) *Nec enim separatim quenquam suæ vitæ protectorem quæsivit.* (u) *Cum plebs triumvirorum mercede* illecta *exules investigaret.* (x) *Hujus munificentiam nec temporis causâ factam, nec captatricem exstitisse.* (y) *Quòd potentibus non obsecutus est.* (2) *Idem perpetuò beneficiorum a se ante acceptorum recordabatur.*

NOTÆ.

44 *Post prælium Philippense.*] In quo Brutus & Cassius, interfectores J. Cæsaris, perierunt, & pœnas cædis ejus dederunt.

45 *Serviliam Bruti matrem.*] Hæc erat soror Catonis Uticensis, eamque Julius Cæsar adolescens amaverat; unde quidam crediderunt Brutum a Julio Cæsare genitum fuisse. Vide Plutarchum & Suetonium.

cit, ut verè dictum videatur (a) SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. Neque tamen priùs ille fortunam, quam se, ipse finxit; qui cavit, [46] ne quâ in re plecteretur.

CAP. XII. His igitur rebus effecit, [47] ut M. Vipsanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, quum propter suam gratiam, & Cæsaris potentiam (b) nullius conditionis non haberet potestatem, potissimùm ejus deligeret affinitatem, præoptaretque equitis R. filiam generosam nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim est celandum) M. Antonius triumvir reip. constituendæ: cujus gratiâ quum augere possessiones posset suas, tantùm abfuit a cupiditate pecuniæ, ut nullâ in re usus sit eâ, (c) nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis: [48] quod quidem sub ipsâ proscriptione perillustre fuit. Nam quum L. Saufeji, equitis R. æqualis sui, qui complures annos studio ductus philosophiæ, Athenis habitabat, habebatque in Italiâ pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufejus fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperâsse. Idem L. Julium Calidum, quem [49] post Lucretii Catullique mortem multò elegantissimum poëtam nostram tulisse ætatem verè videor posse contendere; neque mi-

INTERPRETATIO.

(a) *Quisque sibi pro moribus suis fortunam statuit.* (b) *Penes eum omne conjugium esset.* (c) *Nisi ut ab amicis aut pericula, aut incommoda propulsaret.*

NOTÆ.

46 *Ne quâ in re plecteretur.*] Addunt quidam ex manuscriptis, *jure plecteretur;* quod Nepotis menti conformius est, ut legenti cuilibet patebit.

47 *Ut M. Vipsanius Agrippa.*] Hic, ut refert Seneca epist. 21. Attici gener erat, atque tres habuit uxores; quarum prima Pomponia Attici filia, altera Marcella Octaviæ filia, tertia Julia Aug. Cæsaris, ex quâ Caium & Lucium Cæsares, Posthumum Agrippam, Agrippinam, & Juliam habuit: dux quoque belli peritissimus fuit, de quo Virg. lib. 8. Æneid.

Parte aliâ ventis, & dîs Agrippa secundis
Arduus agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata coronâ.

48 *Quod quidem sub ipsâ proscriptione perillustre fuit.*] Quia cum æmulatione, & certatim proscriptorum bona nunc temporis ab omnibus triumvirorum amicis postulabantur, quod recusavit Atticus.

49 *Post Lucretii Catullique mortem.*] Lucretius poëta insignis & philosophus, Epicureus, qui scripsit de rerum naturâ libros sex. Catullus verò Veronensis poëta mordax & lascivus, qui vixit Syllæ & Marii temporibus, de quo Ovid 2. Tristium:.

Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
Fœmina.

nus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, [50] præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in præsenti utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare; quòd in eorum periculis non secus absentes, quàm præsentes, amicos Attico esse curæ cognitum est.

CAP. XIII. Neque verò minùs ille vir bonus paterfamilias habitus est, quàm civis. Nam quum esset pecuniosus, [51] nemo illo minùs fuit emax, minus ædificator. (d) Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit [52] in Colle Quirinali [53] Tamphilianum, ab avunculo hæreditate relictam; cujus amœnitas non ædificio, sed silvâ constabat. (e) Ipsum enim tectum antiquitùs constitutum, plus salis, quàm sumptûs habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familiâ, utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in eâ erant pueri literatissimi, (f) [54] anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchrè facere posset. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci; & diligentiâ, quàm pretio, parare, non mediocris est industriæ. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat. [55] Supellex non modica, non multa; (g) ut in neutram partem conspici posset. Nec

INTERPRETATIO.

(d) *Et tamen inter optimates commodas ædes habuit.* (e) *Nam ipsa domus ab antiquo structa, plùs venustatis, quam impensæ, exhibebat.* (f) *Lectores peritissimi, & amanuenses multi.* (g) *Ut ne quid sordidi, nec quid superflui videri valeret.*

NOTÆ.

50 *Præfecto fabrûm.*] Ille erat, qui fabris, eorumque operibus & machinis, quibus maximè in bellis opus est, præerat.

51 *Nemo illo minùs fuit emax, minùs ædificator.*] Ex publicâ Attici vitâ ad privatam transit Nepos, cujus sententiæ subscribit Cic. Parad. 6. his verbis: *Non esse emacem vectigal est.* Et Lacones, si cui mala imprecabantur, quatuor ipsi accidere optabant; quorum primum erat ædificandi desiderium. Locus extat apud Suidam.

52 *In colle Quirinali.*] Unus ex 7. urbis Romæ montibus, est in 6. regione, statim post templum Quirini.

53 *Tamphilianum.*] Sic dictum à quodam Tamphilo Rom.

54 *Anagnostæ optimi.*] Hi erant lectores apud Romanos.

55 *Supellex non modica, non multa.*] Id est, modo, non copiâ æstimanda.

hoc

hoc prætéribo (quanquam nonnullis leve visum iri putem) quum imprimis lautus esset eques R. & non parùm liberaliter ad domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non ampliùs [56] quàm terna millia æris peræque, in singulos menses, [57] ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpè enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

CAP. XIV. (h) Nemo in convivio ejus [58] aliud ἀκρόαμα audivit, [59] quàm anagosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliquâ lectione apud eum cœnatum est: [60] ut non minùs animo, quàm ventre, convivæ delectarentur: namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Quum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantâque usus est moderatione, (i) ut neque in HS. vicies, quod a patre acceperat, parùm se splendidè gesserit, neque in HS. centies affluentiùs vixerit, quàm instituerat, parique fastigio steterit in utrâque fortunâ. Nullos habuit hortos, [61] nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam; neque in Italiâ, [62] præter Ardeatinum, & Nomentanum, rusticum prædium; omnisque ejus pecuniæ reditus

INTERPRETATIO.

(h) *Nullus ex ejus convivis alium recitantem audivit, quàm lectorem.* (i) *Ut non in viginti sestertium millibus sibi a patre relictis.*

NOTÆ.

56 *Quàm terna millia æris.*] Mille æris tunc temporis 250 sestertios, denarios 62 faciebat. Vide Gronovium lib. 3. de pecuniâ vetere.

57 *Ex ephemeride.*] Id est, ex libello seu commentario quotidianarum expensarum, & erogationum.

58 *Aliud ἀκρόαμα audivit.*] Partim seriis, partim jocosis recitationibus, adjunctis etiam cantorum & tibicinum modulis, constabant ἀκροάματα. Vide Plutarchum in Symposio, Macrobium, & Athenæum.

59 *Quam anagnosten.*] Is est, qui recitabat.

60 *Ut non minùs animo, quam ventre, convivæ delectarentur.*] Unde Cic. in Catone majore: *Neque*, inquit, *ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quàm cœtu amicorum, & sermonibus metiebar*, &c. Antiquissimus autem mos ille fuit, ut inter cœnandum recitaretur aliquid, ut patet ex Macrobio, lib. 1. Saturn. ex Gellio, lib. 3. cap. 2. & ex multis aliis.

61 *Nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam.*] Huic opinioni videtur repugnare Cic. lib. 1. ad Atticum, ubi sic habet: *Ego te arbitror, cæsis apud Amalthæam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum.* Et rursus ibidem: *Velim ad me scribas, cujusmodi sit* Ἀμαλθεῖον *tuum*, &c. Unde deducimus Pomponium habuisse villam sumptuosam & magnificam.

62 *Præter Ardeatinum, & Nomentanum.*] Ardeam Dauni regis Rutulorum regiam fuisse ex Virg. 19. in Æneid. discimus, quæ in decimo octavo ab urbe milliario posita erat, & inter Rom. colonias eam numerat Livius: unde Ardeatinum prædium. Nomentum verò Latinorum urbs mediterranea, nunc vulgò *Lamentana*, unde Nomentana via.

constabat [63] in Epiroticis, & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

CAP. XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quicquid rogabatur, religiosè promittebat; quòd non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura; ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertæsum est: suam enim existimationem in eâ re agi putabat, quâ nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Marci & Quinti Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negotia procuraret; ex quo judicari poterat, non inertiâ, sed judicio fugisse reipub. procurationem.

CAP. XVI. Humanitatis verò nullum afferre majus testimonium possum, [64] quàm quòd adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; cum æqualibus autem suis, Q. Hortensio & M. Cicerone, sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus: quanquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, [65] sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, (k) non multùm desideret historiam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; & facilè existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem: non enim Cicero ea solùm quæ vivo se acciderunt, [66] futura prædixit; sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

INTERPRETATIO.

(k) Implicitam hujus sæculi historiam non valdè ignorat.

NOTÆ.

63 *In Epiroticis.*] Huic opinioni subscribit Cic. lib. 1. Epist. his verbis: *Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere.*

64 *Quàm quòd adolescens idem seni Sullæ.*] Quâ de re paulo suprà.

65 *Sexdecim volumina epist.*] Quicquid olim circumvolvi solebat in chartâ, aut scripto codice, volumen dicebatur; id autem patet ex 16. Epist. lib. ad Atticum.

66 *Futura prædixit.*] Multa sanè hic afferri possent exempla, quibus Ciceronem futura prædixisse probetur, quæ quidem exempla passim in Epist. ejus legentibus occurrunt; sed illud instar

CAP.

CAP. XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cùm hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem & sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam redisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, (1) [67] quam propè æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ solùm, ([68] quamquam omnes ei paremus,) sed etiam doctrinâ. Nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut iis ad vitam agendam, [69] non ad ostentationem, uteretur.

CAP. XVIII. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, [70] quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi R. quæ non in eo suo tempore sit notata; &, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris: & M. Bruti rogatu [71] Juniam familiam a stirpe ad hanc ætatem, ordine enumeravit, notans, qui a quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset: pari modo

INTERPRETATIO.

(1) *Quæ illi ferè coæva erat.*

NOTÆ.

omnium erit, quod ex Philippicâ 2. excerptum est, ubi M. Antonio futuram ejus perniciem prædicit his verbis: *Quis autem meum consulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? Cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.*

67 *Quam propè æqualem habebat.*] Quidam legunt, *ætate æqualem.*

68 *Quamquam omnes ei paremus.*] Sic Chrysippus: τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν· Et Seneca de vitâ beatâ, c. 3. Interim, quod inter omnes Stoicos convenit, rerum naturæ assentire, ab illâ non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est.

69 *Non ad ostentationem.*] Eorum instar, de quibus D. Hieronymus Epist. 34 Philosophus, gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium.

70 *Quo magistratus ornavit.*] Vossius censet legendum esse *ordinavit*, 1. De hist. Latin. 11. De eo autem Attici volumine sic loquitur Cic. in Bruto: Eam utilitatem habuit Attici liber, quam requirebam; ut explicatis ordinibus temporum, uno conspectu omnia viderem. Vide eundem ibidem paulo post, & Epist. 23. lib. 12. ad Atticum.

71 *Juniam familiam a stirpe.*] Gens Junia una est ex nobilissimis, quæ a Trojanis & Ænea originem sumpserunt, ex quâ Brutus fuit, cujus rogatu Atticus de eâ stirpe scripsit, ab ejus antiqui Bruti tertio filio, qui fratrum conjurationis expers fuit, quique unà cum patre reges ejecit, originem ducens

72 Marcelli

[72] Marcelli Claudii, Marcellorum: [73] Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, [74] Fabiorum, & [75] Æmiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit; ita ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. [76] Est etiam unus liber Græcè confectus, de consulatu Ciceronis.

CAP. XIX. Hactenùs, Attico vivo, edita hæc a nobis sunt. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur; & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut suprà significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris (m) [77] divi filii, quum jam antè familiaritatem ejus esset consecutus nullâ aliâ re, quàm elegantiâ vitæ, quâ cæteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; & conciliârit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. [78] Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui vir-

INTERPRETATIO.

(m) *Julii Cæsaris filii.*

NOTÆ.

ut ait Cic. Tusc. Quæst. 4. & Philippica 1. Huic tamen sententiæ refragatur Dionysius lib. 4.

72 *Marcelli Claudii, Marcellorum.*] Vide Plutarchum, Posidonium, & Livium, inter quos Plutarchus Marcellum à Marte deducit.

73 *Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, Fabiorum.*] Certum est apud omnes historicos, gentem Corneliam amplissimam omnium esse, sive dignitatem, sive res præclarè gestas consideremus. Vide C. Sigonium in suo Scipione Æmiliano, & Streinium de gente Corneliâ.

74 *Fabiorum*] Quia suam originem ad Fabium Herculis filium referunt. Plutarch. in Maximo. Vide eundem Streinium de gente Fabiâ.

75 *Æmiliorum.*] Qui similiter ab Æmilio Ascanii filio se ortos credebant: Festus. Plutarchus verò eos a Mamerco Numæ regis filio natos fuisse scribit. Unde Æmilii dicti sunt & Mamertini.

76 *Est etiam unus liber Græcè confectus.*] De hoc a principio in Attico.

77 *Divi filii.*] Inserendum est, *Julii,* ut legitur in Aliis, qui Augustus est.

78 *Nata est Attico neptis ex Agrippa.*] Hanc Agrippinam vocat Suetonius in Tiberio, cap. 7. Hanc tamen Tacitus Vipsaniam vocat.

ginem filiam collocârat. Hanc Cæsar, (n) vix anniculam, [79] Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio [80] necessitudinem eorum sanxit, & familiaritatem reddidit frequentiorem.

CAP. XX. Quamvis ante hæc sponsalia non solùm, quum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam literas misit, [81] quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret, quibusque in locis, & quamdiu esset moraturus; sed etiam quum esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minùs sæpe, quàm vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temerè intercessit, quo non ad eum scriberet; quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam quæstionem poëticam ei proponeret; interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, [82] quum ædes Jovis Feretrii in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta, prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neque verò a M. Antonio minùs absens literis colebatur: adeò ut accuratè ille [83] ex ultimis terris, quid egerit, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, faciliùs existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorùm retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solùm æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Cæsarem atque Antonium, quum se uterque principem non solùm urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperit.

CAP. XXI. Tali modo [84] quum septem & septuaginta annos complêsset, atque ad extremam senectutem non minùs dignitate,

INTERPRETATIO.

(n) *Vix annum habentem.*

NOTÆ.

79 *Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato.*] Is Tiberius imperator fuit, & successor Augusti Cæsaris, & privignus ejus: Drusilla verò dicta est, quæ & Livia imperatrix, & uxor ejusdem Augusti, nec non Tiberii mater.

80 *Necessitudinem eorum sanxit.*] Quidam legunt *auxit*, quia jam Cæsarem inter & Atticum necessitudo erat quæ hac affinitate adacta est.

81 *Quin Attico mitteret.*] Id est, scriberet, seu nunciaret.

82 *Quum ædes Jovis Feretrii, in Capitolio.*] Hoc templum a Romulo conditum fuit. ex spoliis hostium: sic dictum, teste Livio l. 1. quia hostium rege occiso, spolia ejus suspensa, fabricato ad id aptè feretro, gerens, in Capitolium ascendit, & ejus templi fines designavit, & sub nomine Jovis Feretrii construxit.

83 *Ex ultimis terris.*] Id est, ut interpretatur Manucius, *ex Ægypto.* Alii legunt, *exul tam his terris;* quia hostis judicatus Antonius Italiâ cesserat: sed hanc lectionem minùs probo.

84 *Quum septem & septuaginta annos complêsset.*] Nimirùm anno ab Urbe conditâ dccxxi. Cn. Domitio & C. Sosio Coss. anno xi. post mortem Ciceronis, ut dicitur postea.

quàm

quam gratiâ fortunâque crevisset, (multas enim hereditates nulla aliâ re quàm bonitate est consecutus,) tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis XXX medicinâ non indiguisset; nactus est morbum, quem initio & ipse, & medici contempserunt: (o)[85] nam putârunt esse τεινεσμὸν: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset: subitò tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc priusquàm ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febresque accessisse sensit; Agrippam generum ad se accersiri jussit, & cum eo[86] L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus, *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine meâ tuendâ hoc tempore adhibuerim, quum vos testes habeam nihil necesse pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui: nam*[87] *mihi stat alere morbum desinere. Namque his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, sine spe saluti. Quare a vobis peto primùm, ut consilium probetis meum; deinde, ne frustra dehortando conemini.*

CAP. XXII. Hâc oratione habitâ, tantâ constantiâ vocis atque vultûs, ut non ex vitâ, sed ex domo in domum videretur migrare: quum quidem Agrippa eum flens atque osculans, oraret atque obsecraret, *Ne ad id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret:* (p) & *quoniam tum quoque posset, temporibus superesse, se sibi suisque reservaret:* [88] preces ejus taciturnâ suâ obstinatione depressit. Sic quum biduum cibo se abstinuisset, subitò febris decessit, leviorque morbus esse cœpit: tamen propositum nihilo seciùs peregit. Itaque die quinto postquam id consilium inierat, pri-

INTERPRETATIO.

(o) *Existimârunt enim levem esse dysenteriam.* (p) *Et quia tunc etiam aliquandiu vitam producere posset.*

NOTÆ.

85 *Nam putârunt esse τεινεσμόν.*] Hic morbus est dysenteriæ affinis, & veluti prænuncius, estque crebra & inanis voluntas egerendi, ut refert Plin. lib. 28. Hist. natur.

86 *L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum,*] Attici familiarissimos, quorum alter, scilicet Balbus, genere Gaditanus erat; quem, cum de civitate in periculum vocaretur, Cicero defendit, cujus extat oratio. Alter verò prætor fuit.

87 *Mihi stat alere morbum desinere.*] Cibum sumendo, & vitam prorogando.

88 *Preces ejus taciturnâ suâ obstinatione depressit.*] In aliis, *compressit*, quod idem videtur atque cohibuit. Sicut, *Os alicui comprimere*, To stop one's mouth.

die

die Kal. April. Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. [89] Elatus est in lecticulâ, ut ipse præscripserat, [90] sine ullâ pompâ funeris, ~~comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. [91] Sepul~~tus est juxta viam Appiam, [92] ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi sui.

NOTÆ.

89 *Elatus est in lecticulâ.*] Honestioris conditionis mortui lecticâ hexaphoro efferebantur: at inferioris sortis sandapilâ, cui subjuncti homines 4. Vide Martialem, lib. 8.

90 *Sine ullâ pompâ funeris.*] Sic Tacitus 3. Annal. *Fuerunt, qui funeris publici pompam requirerent.*

91 *Sepultus est juxta viam Appiam.*] Quam Appius Claudius consul lapidibus stravit, juxta quam celebriora erant Romanorum sepulchra. Vide Cic. in Milone.

92 *Ad quintum lapidem.*] Nam tunc temporis in urbe sepelîri vetitum lege 12. Tabularum, quam legem his verbis refert Cic. 11. De legibus: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.*

Hactenùs de Vitis virorum illustrium Cornelii Nepotis.

COR-

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA

CHRONICORUM Lib. I.

[1] Vixit Homerus ante Romam conditam annis circiter C. & LX. *A. Gell. Noct. Attic.* l. xvii. c. 21.

[2] Roma condita est Olympiadis septimæ anno secundo. *Solinus Polyhist.* cap. xi.

[3] Archilochus, Tullo Hostilio Romæ regnante, jam tunc poëmatibus clarus & nobilis. *A. Gell.* l. xvii. c. 21.

NOTÆ.

1 *Vixit Homerus ante Romam conditam annis circiter C. & LX.*] Homerum & Hesiodum vixisse longè ante conditam Romam patet ex his Gellii verbis: *De Homero & Hesiodo inter omnes ferè constitit, utrumque ante Romam conditam vixisse, Silviis Albæ regnantibus, annis post bellum Trojanum plus C. & LX. Ante Romam autem conditam, ut Corn. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter C. & LX. Porro Homerum* ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν vocat Plato. Vide Herodotum, qui vitam ejus scripsit. Præterea Solinus cum Nepote consentit in eo annorum numero, quibus suffragatur ferè omnes Latini scriptores; ex quorum præsertim numero sunt Plin. lib. 7. c. 16. qui scribebat anno urbis octingentesimo trigesimo: Juvenalis, qui scripsit ab initio imperii Nervæ; post Plinium circiter 20. annis: & Velleius Paterc. qui annos ferè nongentos & quinquaginta ante ipsius ætatem floruisse Homerum tradit, lib. 1. c. 5. Sed longè major est discordia eâ de re inter scriptores Græcos: Alii enim belli Trojani temporibus vixisse aiunt: alii C. annis abfuisse à Trojicis temporibus: alii C. quadraginta: alii etiam C. sexaginta octo, ut Herodotus, qui ejus vitam scripsit, ut suprà diximus. Sed malim cum scriptoribus Latinis sequi Apollodorum Atheniensem, qui anno centesimo migrationis Ionicæ floruisse ait, quod recidit in eum annum quem astruimus.

2 *Roma condita est Olympiadis septimæ anno secundo.*] Anno primo, non secundo Olympiadis septimæ conditam fuisse, testari videtur Solinus c. 11. his verbis: *Quapropter cum octingentesimo primo anno Urbis conditæ ducentesima septima Olympias computetur, par est Romam septimæ Olympiadis anno primo credi conditam.* Et Dionysius l. 1. Jornandes simpliciter septimam dicit, non expresso anno. Alii aliter censent. Hanc conditam fuisse ipsis Palilibus id est, xi. cal. Maii, sole in Tauro, lunâ in Librâ constitutis, quidam scriptores prodiderunt; quo sensu intelligenda sunt ista Ciceronis verba, lib. 2. De divin. c. 98 *Terentius Romam quum esset in Jugo luna natam, esse dicebat.*

3 *Archilochus Tullo Hostilio Romæ regnan-*

1 M. Man-

[1] M. Manlius Romæ, qui Gallos in obsidione Capitolii obrepentes per ardua depulerat, convictus est consilium de regno occupando iniisse, damnatusque capitis, e saxo Tarpeio, M. Varro ait, præceps datus est: Cornel. autem Nepos scriptum reliquit, verberando necatum esse. *Ibid.*

[2] Alexander Magnus Pellæ ortus, M. Fabio Ambusto, Tito Quinctio Capitolino Coss. post Romam conditam anno trecentesimo octogesimo quinto. *Solin.* cap. xl. *Polyhist.*

[3] P. Terentius Scipionis Africani & D. Lælii æqualis. *Donatus in Vitâ.*

CORNELII NEPOTIS

Exemplorum Lib. II.

[4] A virgine Vestale. *Fl. Charisius lib.* 1. *Gramm.*

Lib. V.

[5] Multis in senatu placuit, ut qui captivorum Romanorum ab Annibale redire nollent, datis custodibus ad Annibalem deducerentur: sed ea sententia numero plurium, quibus id non videretur, superata: ii tamen, qui ad Annibalem non rediissent, usque adeo detestabiles invisique fuerunt, ut tædium vitæ ceperint, necemque sibi consciverint. *A. Gell.* lib. vii. cap. 18.

NOTÆ.

te jam tunc poëmatibus clarus & nobilis.] De tempore quo vixit Archilochus, scriptores non consentiunt. Cic. eum regnante Romulo vixisse refert, id est, quadraginta quatuor, aut circiter annos ante tempus a Nepote designatum. Porro eum clarissimum poëtam fuisse patet præsertim ex his Paterculi verbis: *Neque quenquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum, præter Homerum, & Archilochum, reperiemus.*

1 *M. Manlius Romæ, qui Gallos,* &c.] Is postea ob defensum Capitolium Capitolinus dictus est, & domum in Capitolio publicè accepit. Hunc tamen affectatæ tyrannidis postea damnatum, è rupe Tarpeiâ præcipitem dederunt, domus diruta, & bona ejus publicata. Auctor de Viris illustrib. Hunc non præcipitem datum, sed verberibus necatum refert Nepos.

2 *Alex. Magnus Pellæ ortus.*] Pella regni Macedonum urbs primaria fuit, ad flumen Erigona juxta Thessalonicum Sinum: unde Alexander Pellæus dicitur. Juvenalis:

Pellæo juveni totus non sufficit urbis.

3 *P. Terentius Scip. Africani & C. Lælii æqualis.*] Vide Cic. in Lælio, ubi Terentium familiarem suum vocat Lælius. Quis porro Terentium ignorat, omnium poëtarum comicorum disertissimum, & purioris Latinitatis amantissimum, natione Afrum patriâ Carthaginiensem?

4 *A Virgine Vestale.*] Virgines Vestales Vestæ deæ sacris, perpetuique ignis custodiæ dicatas nemo nescit. De iis vide Plutarchum in Numâ.

5 *Multis in senatu placuit,* &c.] Fidem & hostibus nostris datam servare tenemur: quâ de re vide Cic. Offic. 1.

COR-

CORNELII NEPOTIS

Illustrium virorum Lib. II.

Subinde. *Sosipater Charis.* lib. ii. cap. 80.

Lib. XV.

[1] Harum partum. *Ibid.*

Lib. XVI.

A fratre patruele. *Ibid.*

Incerta quo libro Virorum illustr. posita.

[2] CArthago antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cujus interior pars Byrsa dicebatur, [3] exterior Magalia. Hujus rei testis est Corn. Nepos in eo libro, quo Vita Illustrium inscribitur. *Serv. in* 1. *Æn.*

[4] Propius grammatico accessi. *Diomedes lib.* 1. *Gram.*

[5] A. Albinus, qui cum L. Lucullo consul fuit, res Romanas oratione Græcâ scriptitavit. In ejus historiæ principio scriptum est ad hanc sententiam: neminem succensere sibi convenire, si quid in his libris parùm compositè aut minùs eleganter scriptum foret: Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: Græca oratio a nobis alienissima est. Ideoque veniam gratiamque malæ exis-

NOTÆ.

1 *Harum partum.*] Pro *partium;* sicut *mensum*, pro *mensium*. Lege Vossium De analog. 11. 14.

2 *Carthago antea speciem habuit duplicis oppidi*, &c.] Virg. Carthaginem & Byrsam conjunxit, ut urbes vicinas: Byrsæ autem appellationem a corio ductam esse volunt plurimi: quidam tamen Byrsam locum quendam munitum esse volunt, quale est Romæ Capitolium, Athenis Acropolis; cui opinioni situs ipsius Byrsæ favere videtur: Byrsa enim erat interior pars urbis, & veluti arx munitissima, ut refert ipse Nepos hoc in loco, Adde quod Byrsa Punicâ linguâ locus munitus dicebatur.

3 *Exterior Magalia.*] Magalia erant Africum tuguria seu casæ. Vide Servium in 4. Æneid. ubi magalia & mapalia idem significare scribit. Palea enim vel pales Syris, est agricolæ: hinc mapale deductum, proprium agricolæ tugurium. Quemadmodum & magar, linguâ Punicâ, villàm significat. Unde Isidorus, magalia, quasi magaria, dicta fuisse refert; hincque fit, ut Plautus in Pœnulo, magaria dixerit.

4 *Propius grammatico accessi.*] Sic Cic. lib. 1. Epist. 14. ait: Proximus Pompeio sedebam.

5 *A Albinus, qui cum Lucullo consul fuit*, &c.] De eodem Aulo Albino loquitur Tullius De claris 81. his verbis: Albinus, is qui Græcè scripsit historiam Et Acad. 137. Albinus, homo doctus, Publio Scipione, &

timationis,

timationis, si quid esset erratum, postulavit. Ea cum legisset M. Cato, Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quàm culpâ vacare? Nam veniam petere solemus, aut cum imprudentes erravimus, aut cum compulsi peccavimus. Tibi, inquit, oro te, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres ut ignosceretur? *A. Gell.* lib. xi cap. 8. *Noct. Attic.* & *Macrob. præfat. Saturnal.*

CORNELII NEPOTIS

Lib. I. De vitâ Ciceronis.

CОrnelius Nepos, & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut cui maximè, amicus familiarisque fuit: atque is tamen in primo librorum, quos de vitâ illius composuit, [1] errâsse videtur, quum eum scripsit tres & viginti annos natum primam causam judicii publici egisse, Sextumque Roscium parricidii reum defendisse. *A. Gell.* lib. xv. *Noct. Attic.* cap 23.

Tullius, me præsente, iisdem pene verbis, quibus edita est, eam [2]pro Cornelio seditioso Tribuno defensionem peroravit. *D. Hieronym. Epist.* LXXII. *ad Pammach.*

CORNELII NEPOTIS

Lib. I. Epistolarum ad Ciceronem.

[3]TAntum abest ut ego magistram esse putem vitæ Philosophiam, beatæque vitæ perfectricem; ut nullis magis existimem opus esse magistris vivendi, quam plerisque, qui in eâ disputandâ

NOTÆ.

M. Marcello Coss. Græcè historiam scripsit.

1 *Errâsse videtur*, &c.] Quinctilianus l. 20. c. 6. scribit Cic. septimum & vicesimum annum attigisse, cum Roscium defendit, publicè scilicet (nam pro Quintio privatam causam apud Aquilium Gallum judicem egit.) Dixit & pro Sexto Amerino adolescens contra Syllæ dominantis potestatem. Vide & Fabricii historiam Cicer. ad annum 26 & 27.

2 *Pro Cornelio seditioso Tribuno*, &c.] Hanc defensionem fuisse prægrandem refert Plin. 1. epist. 20. & omnia, quæ per quatuor dies latiùs dixerat, coarctasse dicit Ciceronem; quod pugnare videtur cum Nepote, qui refert, iisdem pene verbis, quibus edita est, peroratam. Idem tamen fere legitur in eo libro qui inscriptus est, De laudibus philosophiæ, apud Lactantium lib. 6. c. 2. his verbis: *Malo vel unum parvum De officio libellum, quàm longam orationem pro seditioso homine Cornelio.*

3 *Tantum abest ut ego magistram esse putem vitæ Philosophiam*, &c.] Hæc scripsisse videtur, ut contradiceret hic Cic. verbis quæ extant in Tuscul. Questi-

versantur. Video enim magnam partem eorum, qui in scholâ de modestiâ & continentiâ præcipiant argutissimè, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Lactant.* lib. iii. cap. 16. *Divin. Instit.*

M. TULLII CICERONIS

AD

CORNELIUM NEPOTEM.

Epistolarum Lib. II.

[1] ITaque nostri, cum omnia, quæ dixissemus, dicta essent; quæ facetè, breviter, & acutè locuti essemus, ea proprio nomine appellari *dicteria* voluerunt. *Macrob.* lib. ii. cap. 1. *Saturn.*

Ad eundem, ex libro incerto.

[2] Hoc restiterat etiam, ut a te fictis aggrederer donis. *Priscian.* lib. viii. *Grammat.*

[3] Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur. *Ibidem.*

Quid? oratorum quem Cæsari antepones eorum, qui nihil aliud egeruat? [4] quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior? *Sueton.* in Cæsare, cap. 21.

[*] Neque enim quidquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas: vel, ut alio modo definiam, felicitas est fortuna adjutrix consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo

NOTÆ.

omnibus: *O vitæ philosophia dux! O virtutis indagatrix!* &c. Et lib. 11. *In eo magistra vitæ tot secula permaneret philosophia.*

1 *Itaque nostri, cum omnia, quæ diximus, dicta essent.*] Ciceronem naturâ suâ jocularibus scommatibus valde delectatum fuisse certum est: unde ab invidis Consularis scurra dicebatur. Vide Macrob. lib. 1. Saturn.

2 *Hoc restiterat etiam, ut a te fictis aggrederer donis.*] Hoc verbum passivè hic sumitur.

3 *Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur.*] Id quoque passivè intelligendum est. Vide id genus innumera apud Priscianum, lib. 8.

4 *Quis sententiis aut acutior aut crebrior?*] Vide Cicer. ad Brutum; oratores enumerans, negat se videre, cui Cæsar debeat cedere.

pacto

pacto esse potest. Ergo in perditis impiisque consiliis, quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas: feliciorque meo judicio, Camillus exulans[1], quàm temporibus iisdem Manlius, etiam si [2] id quod cupierat, regnare potuisset. *Am. Marcell.* lib. xxi.

Quidam veterum formidantes ea, quæ scriptoribus historiæ suorum temporum solent sæpè fraudi esse atque invidiæ, cognitiones actuum variorum, stylis jam uberibus explicatas, non edidere superstites. *Id.* lib. xxvi. *in fin.*

*

[3] Infelices esse, qui omnia sibi licere existimârunt. *Id.* lib. xxi.

*

Idem ad Atticum de Nepote.

NEpotis epistolam expecto. Cupidus ille meorum, qui ea, quibus maximè γαυριῶ legenda non putet: & ais μετ' ἀμύμονα: tu vero ἀμύμων, ille quidem ἄμβροτος. *Lib.* xvi. *Ep.* 14.

[4] Male narras de Nepotis filio. Valde mehercule moveor & molestè fero. Nescieram omnino esse istum puerum. *Ep.* 14.

NOTÆ.

1 *Camillus exulans.*] Ille & alter Romulus dictus fuit, propterea quod ad internecionem deletis Gallis, qui urbem incenderant, & Capitolium obsidebant, remp. Rom. restituit. De quo vide Val. Max. l. 5. c. 3.

2 *Id quod cupierat, regnare potuisset.*] Quoniam, ut paulo suprà diximus, servato Capitolio, de regno invadendo cogitabat.

3 *Infelices esse, qui omnia sibi licere existimârunt.*] Unde D. August. lib. 5. De civit. Dei: *O miserum, cui peccare licebat!* Et lib. 13. De Trinitate, c. 5. ait: *Velle, quod non deceat, miserrimum: nec tam miserum est, adipisci quod velis, quam adipisci velle, quod non oporteat,* &c.

4 *Malè narras de Nepotis filio,* &c.] Id cognationis non proprium nomen esse puto: nam de Cornelii Nepotis filio nihil mihi uspiam occurrisse memini.

CORNELII NEPOTIS

FRAGMENTA,

INCERTA PARTIM QUO LIBRO POSITA, PARTIM QUIBUS VERBIS CONCEPTA.

[1] Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Lælium quondam [2] in Puteolano cal. Martiis admonitum ab uxore, [3] temporiùs ut discumberet, petiisse ab eâ ne interpellaretur: seriùs tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpè in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciâsse versus, qui sunt in ἰαυλοιμορφωμένῳ.

Satis pol protervè me Syri promissa hùc induxerunt.

Donatus in vitâ Terentii.

[4] L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam. Cne. enim Pompeii Magni, quem docuit, patrisque ejus, res gestas compluribus libris exposuit. *Sueton. de clar. rhetor.*

Cornelius Nepos literatos quidem vulgò appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acutè scienterque possint aut dicere aut scribere; [5] cæterum propriè sic appellandos poëtarum interpretes, qui a Græcis grammatici nominentur. *Suet. de illustr. grammat.*

NOTÆ.

1 *Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Lælium, &c.*] Hunc Velleius inter oratores annumerat. De eo etiam Cic. pro Archiâ poëtâ.

2 *In Puteolano cal. Martiis.*] Puteolanus a Puteoli, hodie *Pozzuoli*, oppidum maritimum Campaniæ a Neapoli octavo lapide distans, a Samiis conditum. Dicti Puteoli, sive a copiâ puteorum aquis calidis scatentium, sive a putore, propter aquas sulphureas. Vide Fr. Schottum in Urbis Romæ admirandis.

3 *Temporiùs ut discumberet, &c.*] Comparativus a *tempore*, quo usi sunt aliquando Ovid. lib. 4. Metamorph. & Columella lib. 9.

4 *L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum, &c.*] Quia, ut inquit, Terentius,

Servum hominem causas orare leges non sinunt.

Vide de eo Otacilio Pilito, Suetonium de claris rhetorib.

5 *Cæterum propriè sic appellandos poëtarum interpretes, qui a Græcis grammatici nominentur.*] Audi quid Seneca dicat Epist. 88. *Grammaticus*, inquit, *circa curam sermonis versatur; & si latius cogere vult, circa historias: jam ut longissimè fines suos proferat, circa carmina.* Vide &

Præter Physicos, Homerumque, qui universum orbem mari circumfusum esse dixerunt, Cornelius Nepos, ut recentior auctoritate, sic certior tradit: [1] Testem autem rei Q. Metellum Celerem adjicit, eùmque ita retulisse commemorat. Cum Galliis proconsul præesset, Indos quosdam a rege Suevorum dono sibi datos: unde in eas terras devenissent requirendo, cognovisse, vi tempestatum ex Indicis æquoribus abreptos, emensosque quæ inter erant, tandem in Germaniæ littora exiisse. *Pompon. Mela*, lib. iii. cap. 5. *De situ orbis*, & *Plin.* lib. 2. cap. 67.

[2] Largitudo. *Charis.* lib. 1.

[3] Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, [4] Arabico sinu egressus, per hoc pelagus Africam (ut Nepos affirmat) Gades usque profectus est. *Mela*, lib. iii. cap. 9. *Plin.* lib. ii. cap. 67. & *Martin. Capell.* lib. vi.

NOTÆ.

Quintilianum lib. 11. cap. 1. At vero triplex est grammaticorum genus. Alii enim technici, alii historici, alii critici. Technici elementa, orationis partes, & verborum structuram docent; hi potius grammatistæ, quàm grammatici vocandi. Historici explicant nomina regionum, fluminum, montium, urbium; genealogias Deorum ac priscorum heroum exquirunt. Omnium autem nobilissimi sunt critici, qui tanquam judices omnia probant, vel improbant, & ex eorum censura librorum omnium pretium augetur, vel deprimitur.

1 *Testem autem rei Q. Metellum Celerem adjicit*, &c.] Quia, ut refert Plinius l. ii. a Suevorum rege quosdam Indos dono accepit Metellus Celer, qui ex Indiâ commercii causâ navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti.

2 *Largitudo.*] Nomen illud inusitatum, & peculiare Nepoti, unde Charisius ibidem citatus dicit: *Largitudo nusquam invenitur, nisi apud Nepotem.*

3 *Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, Arabico sinu egressus, per hoc pelagus Africam (ut Nepos affirmat) Gades usque provectus est.*] Eudoxus iste, de quo hic sermo, non idem ac ille ejusdem nominis astrologus, de quo Cic. lib. 2. De divinatione loquitur; & Lucan. lib. 10. his verbis:

Nec meus Eudoxi concedit fastibus annus:

sed quidam alius minus notus, nec tamen navigationis imperitus, qui Ptolemæum, cognomento Lathyrum, vel potius Lathurum, a nomine Græco λάθυρος, qui antepenultimus fuit Ægypti rex ex Ptolemæorum prosapiâ, fugiens, Gades usque pervenit.

4 *Arabico sinu.*] Arabicus sinus, alias mare Rubrum, dicitur ab accolis *Mar di Meccha.* Gades verò, seu *Gadir* Tyriâ linguâ, vulgo *Cadiz*, nomen est insulæ atque etiam urbis, de quâ sic loquitur Rufus Avienus in descriptione orbis:

Gadir prima fretum solidâ supereminet arce,
Attollitque caput geminis inserta columnis, &c.

Plinius duas insulas esse scribit ultra finem Bæticæ provinciæ, & in extremo nostri orbis versus occidentem, ubi Europa ab Africâ dirimitur freto Herculeo. Vide eundem, lib. 4. cap. 22. Non potuit autem Eudoxus ille ab Arabico sinu Gades usque

[1] Ab Heneto, Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti sunt nominati. *Solin.* c. 56. *Polyhist.* & *Plin.* lib vi. c 2.

Fauces oceani T. Livius ac Nepos Cornelius esse latitudinis tradiderunt, ubi minimum, VII. M. pass. ubi vero plurimum, X. M. *Plin.* l. iii. *proœmio. Ibid.* l. iii. cap. 17.

[2] Melpum opulentiâ præcipuum, quod ab Insubribus, & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Vejos ceperit, Nepos Cornelius tradidit. *Plin.* lib. iii. cap 7.

[3] Ultra Aquileiam VI. M. pass. Formio amnis ab Ravennâ CLXXXIX. M. pass. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc vero Istriæ: quam cognominatam tradunt [4] a flumine Istro in Adriam effluente a Danubio amne, eidemque Istro ex adverso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. *Plin.* l. iii. c. 18. *Natural.*

[5] Alpes in longitudine X. M. passuum patere a supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes XX. M. pass. Deductis in latitudinem Cornel. Nepos C. M. T. Liv. tria M. stadiorum: uterque diversis in locis. *Lib.* iii. cap. 19.

NOTÆ.

pervenire, quin totam fore Africam circuitu legerit, promontorium, quod vocant *Bonæ spei*, transierit; quæ hodie navigatio notissima est.

1 *Ab Heneto, Paphlagones in Italiam transvecti*, &c.] Henetum quendam olim vicum in Paphlagoniâ fuisse, unde populos illos, qui postea Heneti dicti, ortos fuisse, innuere videtur Nepos hoc in loco; quamvis in confesso sit apud omnes fere auctores, Henetos fuisse populos ex Paphlagoniæ regione, non ex quodam oppido, ad Trojam a Pylæmene adductos, ut refert Homerus Il. 2, & 3, qui post Trojam captam quum diu deerrassent, tandem, Italiæ oras appulerunt per sinum Adriaticum, & Veneti dici cœperunt. Præterea Strabo lib. 8. 12. scribit Henetos nobilissimam ac præcipuam Paphlagoniæ fuisse, gentem.

2 *Melpum opulentia præcipuum.*] Insubriæ oppidum ditissimum, quod a vicinis gentibus deletum est, ut refert Plinius, lib. 3.

3 *Ultra Aquileiam VI. M. pass. Formio amnis*, &c.] Aquileia Romanorum colonia ad Natisonum fluvium sita, juxta quam Timavus definit; unde Martialis;

Et tu, Ledæo felix Aquileia Timavo.

Hanc Romani duodecies mille passibus a mari collocarunt adversus Illyricas, & Pannonicas gentes. Vide Livium de bello Macedonico. Quidam Aquileiam dictam volunt a perennibus aquarum fontibus: fuitque civitas tam augusta quondam; ut altera Roma diceretur: hodie Venetis paret, & ad solitudinem propemodum perducta est. At ex ejus destructione, quæ primo ab Attilâ Hunnorum rege facta est, Venetia suum habuit incrementum. Quod spectat vero ad Formionem, fluvius est Istriæ, hodie *Risano.*

4 *A flumine Istro in Adriam effluente a Danubio amne*, &c.] In eo errore fuerunt antiqui omnes, ut crederent e Danubio fluvium in Adriam confluere juxta Istros populos; unde & Jasonis a Ponto in Adriaticum sinum transitus habuit historia; quo in errore Corn. Nepos similiter versatus est.

5 *Alpes in longitudine X. M. passuum. patere*, &c.] Eximiam esse longitu-

Inter

[1] Inter duos Bosphoros, Thracium & Cimmerium, directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. pass. intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M. ut auctor est Varro, & fere veteres. Nepos Cornelius CCC. M.V. L. adjicit. *Lib.* iv. *cap.* 12.

[2] Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum, & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædam de iisdem tradidisse; [3] prævalidam hanc urbem, majoremque Carthagine magna: [4] præterea ex adverso ejus sitam, & propè immenso tractu ab Tingi: quæque alia Cornel. Nepos avidissimè credidit. *Lib.* v. *cap.* 1.

Inter Pontum & Caspium mare CCCLXXV. M. pass. non amplius interesse tradiderunt: Cornel. Nepos C. L. M. *Lib.* vi. *cap.* 11.

Polybius in extremâ Mauritaniâ contra montem Atlantem [6] a terrâ stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornel. ex ad-

NOTÆ.

dinis Alpes patet ex his Melæ verbis lib. 11. *Alpes ipsæ ab iis litoribus longè latèque diffusæ, primo ad septentrionem magno gradu excurrunt, deinde ubi Germaniam attigerunt, verso impetu in orientem abeunt, diremptisque populis immanibus, usque in Thraciam penetrant.*

1 *Inter duos Bosphoros, Thracium & Cimmerium,* &c.] Duo sunt Bosphori; alter juxta Byzantium, qui & Thracius dicitur; estque ostium Ponti, per quod in Propontidem influit, dictum a trajectu Jovis in bovem transformati. Vide Valer. Flacc. lib. 4. Argon. Alter est Bosphorus in introitu Mæotidis Paludis, per quem in Pontum defluit. Ovid:

Bosphorus & Tanais superant, Scythiæque paludes.

Hic etiam Cimmerius dicitur, a Cimmeriis populis, partem ejus frigidissimam incolentibus. Vide Ovid. De Ponto.

2 *Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum, & amne Lixo prodita,* &c.] Nihil vanius & mendacius illis fabulis, quæ Hesperidas nymphas, & earum hortos prodidere. Porro illi horti a Virgil. & Plin. describuntur in Mauritania Tingitana propè Lixum; quamquam idem Plin. & Ptolem. eos constituunt in Pentapoleos regione, omni arborum genere refertos, in quibus mala erant aurea a dracone pervigili servata, quem Hercules interfecisse dicitur. Vide plura apud Solinum & Plin. qui draconem hunc seu serpentem interpretantur fuisse æstuarium maris meatu fluctuoso instar draconis, quod hortos Hesperidum amplectebatur.

3 *Prævalidam hanc urbem.*] Nimirum Lixon: nam & amnis & urbis nomen est, ut ex his patet Plinii verbis: *A Claudio Cæsare colonia facta Lixos, vel fabulosissime ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule, & Hesperidum horti.*

4 *Præterea ex adverso ejus sitam.*] Hoc est e regione Carthaginis, quemadmodum Virg. 1. Æneid. dixit: *Carthago Italiam contra,* &c.

5 *Propè immenso tractu ab Tingi.*] Tingis, Pomp. lib. 1. & Plin. lib. 5. Mauritaniæ pervetus oppidum ab Antæo, ut ferunt, conditum, ex cujus nomine Mauritania Tingitana dicta est. Hæc cum colonia Rom. a Claudio Cæsare facta esset, *Julia traducta* dicta est; hodiè *Tangier.*

6 *A terrâ stadia octo abesse prodidit Cernen.*] Cerne Atlantici oceani insula contra Atlanticum montem. Pto

verso maximè Carthaginis a continente passus mille, non ampliorem circuitu duobus millibus. Lib. vi. cap. 31. *De insulis Æthiopici maris.*

Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit, [1] Me, inquit, juvene, violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multo post rubra Tarentina. [2] Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hâc Lentulus Spinther, ædilis curulis primus [3] in prætextâ usus improbabatur: nam purpura quis non jam, inquit, [4] tricliniaria facit? Lib. ix. cap. 17. & cap. 39.

[5] Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putavêre nostri veteres: sed & in Germaniâ potoriis vasis inde factis primum, dein pedibus lectorum sellisque, Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo: cum P. Lentulus Spinther amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde, triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Lib. xxxvi. cap. 7.

Νέπως δὲ Κορνήλιος ὐχ ὑπὸ γήρως φησὶν, ὐ δὲ νόσυ παραλλάξαι τὸν Λύκυλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπὸ τίνος τῶν απελευθέρων Καλλισθένους διαφθάρεντα. Cornelius Nepos ait, neque senio, neque morbo alienatâ mente fuisse Lucullus, sed à Callisthene liberto venenis corruptum. *Plutarch. in Lucull. extrem. & An. seni gerenda resp.*

Νέπως ὁ Κορνήλιος φησίν, ὐ Κράσσυ, Βρύτυ δὲ θριαμβεύσαντος ἀπὸ Λυσιτανῶν, θυγατέρα γήμαι Γαΐον. Cornelius Nepos non Crassi sed Bruti, ejus qui de Lusitanis triumphavit, filiam nuptum Caio datam refert. *In Gracchis.*

NOTÆ.

lemæo teste; quod & scribit Polybius gravis auctor. Plin. tamen hanc inter insulas Æthiopiæ annumerat: *Cerne*, inquit, *nominatur insula adversa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente constat.* Hanc nonnulli Maderam, alii Gratiolam insulam esse putant.

1 *Me, inquit, juvene, violacea purpura vigebat*, &c.] De variis purpuræ generibus vide Cœlium, Bayfium, & Salmasium, qui omnium accuratissimè in Notis ad Tertullianum de Pallio scripsit. Purpura autem violacea tingebatur circa littora Africæ, quæ puniceum succum emittebat. Vide eundem Salmasium.

2 *Hunc successit dibapha Tyria.*] Purpura quæ bis tingebatur. Unde in Vatinium, *Strumam sacerdotii dibapho vestiunt*; They cover his infamy by promoting him to the priesthood.

3 *In pretextâ usus improbabatur.* Causam aperit Plin. his verbis: *Spinther ædilis fuit urb. cond. anno septingentesimo, Cic. Cons. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio; qualiter nunc omnes commodiores purpuræ tinguntur.*

4 *Tricliniaria facit.*] Hoc est, ut explicat Salmasius, accubitalia, quibus lecti triclinares sternuntur.

5 *Onychem etiam tum in Arabiæ montibus*, &c.] Notum est omnibus onychem esse gemmæ cujusdam genus,

'Απὸ ῥας

Ἀννίβας δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος. Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον καὶ τῷ νεκρῷ παραστὰς, καὶ πολὺν χρόνον τήν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον, οὔτ' ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον· ὡς ἄν τις ἐργώδη πολέμιον, καὶ βαρὺν ἀπεκτονὼς ἐξέφηνεν· ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸν παράλογον τῆς τελευτῆς, τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο· τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι κόσμῳ, καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε, καὶ τὰ λείψανα συνθεὶς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν, καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος· ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὀστᾶ. Πυθόμενος δὲ Ἀννίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ· τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην· οὐκ ἔτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν ὡς δή κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νήπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι· Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι, καὶ ταφῆναι λαμπρῶς.

Hannibal vero cum reliquos minime faceret, Marcellum cecidisse audito, ipse ad locum accurrit; cadaverique adsistens, diuque corporis robur & formam contemplatus, neque superbam ullam emisit vocem, neque vultu lætitiam (ut consentaneum erat ei, qui tam molestum & gravem hostem interfecisset) præ se tulit: sed inopinatum viri exitum miratus, annulum ei abstulit, corpus digno habitu ornatum, vestibusque decentibus amictum cremavit: reliquias in urnam argenteam lectas, aureâ supperadditta coronâ, ad filium ejus misit. Sed quidam Numidæ cum in ferentes eâ incidissent, adimere vi conati sunt: illis reluctantibus, ac vim vi repellentibus, ossa disjecta sunt. Hannibal hoc audito, ad eos qui aderant, *Nihil*, inquit, *utique Diis invitis fieri potest*. Sumpto de Numidis supplicio, nullam prætereà de Marcelli reliquiis colligendis curam habuit: ut qui Dei alicujus numine Marcello hunc exitum vitæ, & sepulturæ privationem ita præter omnium opinionem evenisse crederet. Hæc Cornel. Nepos & Valerius Maximus narrant: Livius & Augustus Cæsar perlatam ad filium Marcelli urnam, & honorificè sepultas ejus reliquias perhibent. *In Marcello.*

Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἅπαξ ἐνίκησεν. ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκηπίωνος· ἡμεῖς

utique diis invitis

NOTÆ.

immani unguis candorem referentis: Plin. lib. 37. cap. 6. Est etiam onyx marmoris genus, in montibus Arabiæ præcipuè nascens, postea etiam in Germaniâ inventum. Auctor idem Plin. 36. cap. 7. & 8. Ex hoc marmore fiebant olim pretiosissima pavimenta; unde Martialis lib. 3.

Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

ῳ Λιβίῳ, Καίσαρι, καὶ Νήπωλι, καί των Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἥττας τίνας καὶ τροπας ὑπὸ Μαρκέλλῳ τοῦ σὺν Αννίβα γενέσθαι. Hannibalem Marcellus, ut Polybius narrat, ne semel quidem vicit: sed invictus hic vir fuisse videtur usque ad Scipionem. Nos autem Livio, & Cæsari, & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus regi Jubæ credimus, aliquoties Hannibalem a Marcello victum & in fugam versum esse. *In Marcello.*

Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, [1] cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addit, [2] ciconias magis placere quàm grues; cum nunc hæc ales inter primas expetatur, illam vero nemo velit tetigisse. *Plin.* lib. x. cap. 23.

[3] Præcipuam olim auctoritatem fuisse lupo & asellis, Corn. Nepos, & Laberius, poëta mimorum, tradidere. Lib. xi. cap. 17.

[5] Magnitudo loto arbori, quæ pyro; quanquam Nepos Cornel. brevem tradit: vinum quoque exprimitur huic, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare Nepos. Lib. xiii. cap. 17.

[6] Scandulâ contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi

NOTÆ.

1 *Cum scriberet turdos paulo ante captos saginari.*] Turdus genus est avis simul & piscis. Martialis lib. 13.

Inter aves turdus, mecum si judice certes,
Inter quadrupedes, &c.

2 *Ciconias magis placere quàm grues, &c.*] Id forsan dicitur, quod ciconiarum genus sit pietatis & gratitudinis erga parentes symbolum. Unde Petronius Arbiter in Satyrico de ciconia:

Ciconia etiam grata, peregrina, hospita;
Pietatis cultrix, gracilipes, crotalistria;
Avis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
Nequitiæ nidum in cacabo fecit meo.

3 *Præcipuam olim auctoritatem fuisse lupo & asellis, &c.*] Lupus hic nomen est piscis, quem Romani omnibus aliis prætulerunt, quem catillonem & liguritorem vocabant; metaphora ducta ab hominibus gulosis & delicatis, quos ideo catillones vocabant antiqui, quod absumptis cibis, ipsos etiam catillos lingerent. Græce λάβραξ. Luperum laudatissimi, qui appellantur lanati a candore mollitieque carnis. Unde Martialis, lib. 13.

Laneus Eugani lupus excipit ora Timavi,
Æquoreo dulces cum sale pastus aquas.

Asellus similiter est piscis laudatissimus. Vide Plin. lib. 6.

4 *Laberius, poëta mimorum, &c.*] Hic poëta mimographus fuit. Vide Macrob. Saturn. lib. 2. Gellium, & Senecam lib. 7. Declamationum; & Horatium in Serm. cujus hæc verba sunt:

Et Laberi mimos, ut pulchra poëmata, mirer.

5 *Magnitudo loto arbori, quæ pyro.*] Lotus arbor frequens in Africa fuit apud Syrtes, unde Lotophagi populi, quod ejus arboris fructu credantur victitare; cujus cibus est tam dulcis, ut advenis incutiat patriæ oblivionem: itaque cum Ulyssis socii delati fuissent in Africam, & lotum gustâssent, vix inde abduci potuerunt. Hor. 9. Od.

6 *Scandulâ contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi, &c.*] Scandula, quasi scindula, a scindendo; quia ejusmodi sunt tegulæ ligneæ, non serra, sed bipennibus scissæ. Vel scandulæ, a scandendo; quia in culminibus tectorum ad tegulas

annis

tinnia quadringentis LXX. Cornel. Nep. auctor est. Lib. xvi. cap. 10.

Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Lib. xxxiii. cap. 11.

Primus invenit linteas colorare, testâ, ut ferunt, trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium, fuisse, tradit Cornelius Nepos, secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem [1] à Corintho injurias Cypseli tyranni. Lib. xxxv. cap. 3.

Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte, Cornel. Nepos tradidit [2] Mamurram, Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ: adjecit, eum primum totis ædibus nullam, nisi e marmore, columnam habuisse, omnes solidas [3] e Carystio, aut Lunensi. Lib. xxxvi. cap. vi.

Ædes Martis est in Circo Flaminio [4] architectata ab Hermodoro Salaminio. *Priscian.* lib. viii.

[5] Non amplius ter bibere Augustus solitus super cœnam, in castris apud Mutinam. *Sueton. August.* cap. lxxvii.

[6] In extremâ Britanniæ parte Memma, [7] quam Cornel. etiam Annalium scriptor narrat metallis plurimis copiosam, herbis fre-

NOTÆ.

imbricesque sustinendos collocantur, quo scandentes pervenire solent. Inde tectum scandulare dicitur, quod ex scandulis constat.

1 *À Corintho injurias Cypseli tyranni.*] Tyrannus ille Corinthus Cypselus dictus a cistula, quam Græci cypselen vocant, in quâ delituit occultatus a matre, cum ad mortem quæreretur. Vide Cic. in Tusc. quæst. lib. 5. & lib. De fato.

2 *Mamurram, Formiis natum.*] Hunc propterea Catullus carpit in Epigrammate, in quo scribit eum in ædibus suis habuisse, quicquid habuisset Gallia comata, quia præfectus fabrorum Cæsaris in Galliâ fuit. Vide de eodem Plin. lib. 36. cap. 6.

3 *E Carystio aut Lunensi.*] Quia in Carysto ipsius Eubœæ civitate, auctore Strabone lib. 1. Carystiarum columnarum incisio erat, ibique Apollinis Marmorei templum. Carystii marmoris meminit Plin. lib. 4. cap. 12. & lib. 36. cap. 6. Item Lucanus lib. 5. de insulâ Eubœâ loquens:

Qua maris angustas fauces saxosa Carystos.

Sita est ad pelagus Myrtoum, sub Ochâ monte. In hâc, si qua Solino fides est, olim Titanes regnavêre. Luna vero Hetruriæ oppidum est, ad mare situm, fœcundissimis candidi marmoris fodinis nobilitatum.

4 *Architectata ab Hermodoro Salaminio.*] Hermodori architecti celeberrimi meminit Vitruvius lib. 3. cap. 1. Architect.

5 *Non amplius ter bibere Augustus solitus, &c.*] Sic Suetonius, cujus hæc sunt verba: *Non amplius ter bibere eum solitum super cœnam, in castris Mut. Corn. Nepos tradit.*

6 *In extremâ Britanniæ parte Memma, &c.*] Mona, non Memma hic legi debere videtur, quia invenitur quidem passim in auctoribus Mona insula Angliam inter & Hiberniam sita, quæ hodie *Man,* vel potiùs *Anglesea* vocatur ab in-

quentem,

quentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quam homines alat. Labi vero per eam multa quàm maxima relabique flumina, gemmas margaritasque volventia. *Jordanus sive Jornandes de rebus Gothicis.*

NOTÆ.

solis Britannis, qui linguam avitam retinent: sed nullibi Memma legitur, nisi hoc tantùm in libro. Hæc insula angusto vado à Britanniæ continente sejungitur, ut Ptolemæus, Cæsar, & Plinius eam describant.

7 *Quam Cornelius etiam Annalium scriptor, &c.*] Hunc Cornelium Tacitum cum Schotto & Lindenbrogio existimo, ut videre est ex ejus Annalibus pluribus in locis, ac præsertim ex Agricolæ vitâ, quam ipse scripsit.

EPISTOLA *CORNELIÆ*,

Matris *Gracchorum.*

DICIS pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, [1] atque esse mihi videtur: [2] sed si liceat repub. salvâ ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus inimici nostri non peribunt; atque uti nunc sunt, erunt potius, quàm respub. profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis [3] degerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necârunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantumque laboris, quantum te ob has res mihi tradidisse: quem oportebat omnium eorum, quos ante habuerim liberos, [4] partis eorum tolerare; atque curare, ut quàm minimum solicitudinis in senectâ haberem, utique quæcunque ageres, ea velles maximè mihi placere; atque uti nefas haberes rerum majorum adversum meam sententiam quicquam facere. Præsertim mihi, cui parva pars vitæ superest, ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin &

NOTÆ.

1 *Atque esse mihi videtur.*] Steph. Pighius *esse* omittit.

2 *Sed si liceat rep. salvâ ea persequi.*] *Eos* persequi, scilicet inimicos, mallem cum eodem Pighio.

3 *Dejerare ausim.*] Id est, Deos jurare. Quemadmodum Apuleius dixit, *quis sanctissimè dejerantes.*] Quia autem solenne erat, & expressum jurandi genus, ideò dicitur, *conceptis verbis.*

4 *Partis eorum tolerare.*] Idem quod *Partes.*

mihi

mihi adversatis, & remp. profliges. Denique [1] quæ pausa erit? & quando desinet familia nostra insanire? [2] & quando modus ei rei haberi poterit? & quando desinemus, [3] & habentes & præbentes, [4] molestiis desistere? [5] & quando perpudescet miscendâ atque perturbandâ rep.? Sed si omnino id fieri non potest, ubi ego mortua ero, petito tribunatum, post me facito quod libebit, cum ego non sentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi, [6] & invocabis Deum parentem. [7] In eo tempore non pudet te [8] eorum Deûm preces expetere, quos vivos atque præsentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille sinat Jupiter te ea perseverare: nec tibi tantam dementiam venire in animum; & si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

NOTÆ.

1 *Quæ pausa erit?*] Sic in Plauto legitur; atque adeo corruptè quosdam legere censeo, *quæ causa erit?*

2 *Et quando modus ei rei haberi poterit?*] Gebhardus, & Gifanius, *ecquando*, quod idem est ac, *num quando*; vel *an aliquando*.

3 *Et habentes & præbentes.*] Melius legi existimarem, ut quidam legunt, *& absentes & præsentes.*

4 *Molestiis desistere.*] Quidam legunt; *desipere*; quod non probo.

5 *Et quando perpudescet miscenda atque perturbanda rep.*] Id dicitur quemadmodum apud Tacitum legitur, *pudet dictu*; & similia.

6 *Et invocabis Deum parentem.*] Rutgersius conjicit legendum esse, *Invocabis Deum parentem numen.* Quidem scribunt: *Et invocabis Deos manes parentis. Eo tempore ne pudeat eorum Deûm preces expetere.* Eorum Deûm; hoc est, Deorum Manium, juxta Ovidii mentem, qui ait,

Perque tuos manes, qui mihi numen erunt.

7 *In eo tempore non pudet te*, &c.] Mallem cum Pighio legere, *non pudebit.* Vel cum Salmasio, *ne pudeat.*

8 *Eorum Deûm preces expetere.*] *Deûm*, pro, *Deorum.* Pro *preces*, sunt qui *pacem* legi velint; quod fateor me minus capere.

FINIS.

INDEX

OMNIUM VERBORUM

QUÆ IN VITIS

Excellentium Imperatorum

A

CORNELIO NEPOTE

CONSCRIPTIS CONTINENTUR.

Prior numerus paginam, alter vero, vel alii ad proximam usque lineolam, paginæ lineam vel lineas significant.

accep-

adm-

auderi

collatis

con-

D.

dem

disci-

elegit

exsti-

F.

G.

indixit

ipse-

L.

libe-

Mar-

mor-

no-

phi-

possessionem

præ-

pro-

Q.

suadet

Syra-

V.

vult

FINIS.

Printed by H. Bryer,
Bridge-street, Blackfriars.

Stanford University Libraries
3 6105 008 502 473